

MÓRICZ ZSIGMOND
JÓSZERENCSET

1914

A szél egész éjjel rázta az ablakokat. A kereszti szél, amely sohasem szűnik meg, s északról nekifekszik az iskolának, amelyet a falu felett a dombtetőre építettek.

A fiatal tanító felébredt a reggeli harangszóra. Első gondolata valami emberi dolog volt, de aztán savanyúan ásított, s inkább a munkájára gondolt.

- E e e - mondta hangosan - ...f f f...

Sorra próbálgatta a hangokat. Az érzékszervek öntudatos használata. Az új tanításnak ez a módszere ma nagyon izgatta, mert két új bányászgyereket kapott az iskolába, s elhatározta, hogy utolérési velük a többieket.

Jókedvűen nyúlt az éjjeliszekrényére, s elvette a megfeketült nikkell cigarettás dobozát. Felült az ágyban, és könnyen meggörnyedve sodort egy cigarettet.

Odakint vékonyan, rendetlenül csilingelt a harangszó. A vad szél oda-odaverte a hangját az ablakhoz, hogy az üvegtáblákból kihullott a gitt, s recsegett az ereszték. Úgy szólott a harang, a reggeli álmos unodalomban, mintha ez a munkába fűlt, örökké fáradt, minden reggel újra a munkára ébredő élet, amely itt sorvad, senyved a nagyszerű Kereszt alatt, reggelre ébredve feljajgatna.

A szájába vette a cigarettet, amelyből dohányyszálak lógtak le, becsukta a dohánydobozt. Futó pillantásába beleakadt az aranyozott frakkú rókavadász meg a csaholó két kopó, akik a nikkell doboz fedelén éltek nagyúri életüket. Egy pillanatig rajtuk maradt a tekintete, s vörösvízi kollegájára gondolt, akinek két vizslája és három puskája van, és medvelesre jár fel a Zsabára. Kissé valami szégyenféle gerjedezett benne, hogy ő mindehhez mit sem ért, s egyáltalán fogalma sincsen a nagyúri életről. Sőhajtott, s letette a dobozt. Az apja bányamunkás paraszt, és az öccsei is lenn dolgoznak a föld alatt. Azok már elmentek hazulról, s már a munkahelyükön vannak valahol a föld alatt húzódó tárnákban, s még kissé kedvetlenül és fáradtan kezdik csákányozni a barna-vörös omló köveket. Aztán eszébe jutott a rahói kávéházi kasszírnő, akinek szőke haja van és fekete szemöldöke, azzal felvette a gyufaskatulyát. A mutatóujjával kitolta azt, kikapart egy szál gyufát, végighúzta a szál fekete fejét a doboz fekete hátán, gyönyörködött a fellobbanó lángban, s érezte, milyen nagyszerű volna egy nagy tűz... milyen szép, mikor az olvasztóból kieresztik a folyó fehér vaspatakot... Érezte a tűz égésszagát, a sütését, mikor a lángocska a szeme előtt meggyújtotta a dohányt, s a kis lánggal virágzó faszilánkot meglóbálta a levegőben. Elaludt, eldobta. A skatulyát lehelyezte az éjjeliszekrényre a pohár víz mellé, a cinkkanálhoz, s egy jó slukkert szítt fel a cigarettából.

A füstöt csak későn bocsátotta ki. Az orrán át. A szájüregében maradt füstöt az aknán át egyszerre, amit a szájából csinált. Egyszerre, türelmetlenül.

Akkor leszállott az ágyról.

A szél csak rázogatta az ablakot, s a harangszó egyre csilingelt odakinn. Nem értette, miért hallja ő most a harangszót a szél zúgása közben is, mikor más reggel soha nem hallja. A földön rongypokróc volt, elkezdte a harisnyáját húzni. A harisnya hegye rongyos volt, a lábujjai mind kilátszottak, s csak egy-két kérges szál tartotta össze a harisnya alsó és felső oldalát. Erről eszébe jutott, hogy mért oly sovány a Hrba Juliska! Ha csak öt kilogrammal több szépség volna rajta, már elhozta volna... És akkor nem volna rongyos a harisnya...

Felhúzta a homlokát magasra, két mély ránc gyűrődött a haja alatt, s gyorsan szívta a cigarettát, hogy mire mosdásra kerül a sor, vége legyen. Pontosan kiszámította.

Kiköpte az utolsó dohánycsutkát a földre, s a gyöngé kis tüzezske megpróbált élni, égni, de az új deszkapallón csak egy kicsi fekete foltot pörkölt, aztán lassan kialudt.

A fiatal ember megmosdott hatalmasan. Fújt és prüszkölt a vízbe, ahogy az eperjesi házigazdájától látta valaha, a trombitás őrmestertől, s óvatosan, lágyan törülte le magáról a vizet. Elöl hosszan lógott szemébe a csikóhaja, s egyáltalán semmire sem gondolt, mikor meglátta, hogy a fiatal pap jön el az ablak alatt.

Összerántotta a szemöldökét; ez a szemtelen pap a minap bejött az iskolájába, és nem köszönt. Ha még egyszer megteszi, visszaadja neki a kölcsönt. Ez azt hiszi, hogy a régi világban él, mikor a tanító a csizmáját is kipucolta a papnak. Pedig ma más világ van, pláne hogy nem is községi, hanem társulati az ember.

Nagy robajjal nyílt az ajtó, éppen abban a percben, mikor a hajába vágta a sárgacsont nagyfésűt.

A pap lépett be mérges arccal. Télikabátja fölött rajta volt a bő Luther-köpenyeg, és eszébe se jutott, hogy letegye a kalapot. - Hát maga miért nem jön a templomba? - kiáltott rá a tanítóra.

Ez végigjártatta rajta szelíd kék szemeit, s vállat vont.

- Mér menjek én templomba?

- Nahát ez hallatlan! - kiáltott a pap, s erős, szürke szemei szinte kiugrottak.

A fiatal tanítónak a fejébe szállt a vér, a fésűt kivette a hajából, aztán szétnézett, s az íróasztalról felvette a kalapját, és a fejére tette.

- Majd jelentést teszek a fölöttes hatóságnál. Azt hiszi maga, hogy eltűröm az ilyen impertinenciákat.

Ezzel sarkon fordult a pap, elment, és bevágta maga mögött az ajtót.

A fiatal tanító utána nézett.

- Majd én megtanítalak köszönni - morogta, s még egyelőre nem fogta fel a pap fenyegetését, azzal lecsapta a kalapját az asztalra.

Ahogy lecsapta a kalapot, valami fehér lapot vett észre, valami idegen írást a kalap alatt. Újra felemelte a kalapot, s kissé rövidlátó szemeivel szigorúan odanézett, s elolvasta a gyors ceruzairást:

Kedves kollega úr, nekem reggel át kell mennem Rahóra, legyen szíves menjen be énekelni a reggeli templomba. Novotni.

- Ja! - mondta, s nevetett.

Furcsán nevetett, kinyitott s felhúzott szájjal, a nyelvét kinyújtotta sápadt, széles ajkára, úgy nevetett. Megértette a pap dühét. Hát persze, ha nem volt egy tanítója sem a reggeli templomhoz.

Hamar magára kapkodta a kabátját, felrántotta a télikabátot, kalapot tett a fejére, s egy perc múlva már kint volt az erős szélben az iskola sarkán.

A pap a templom után nem szólott hozzá egy szót sem. Ő meg akarta magyarázni, hogy történt a dolog. Az este, mikor ő hazajött, még sötétben letette a kalapját az íróasztalra, és azzal eltakarta a kollégája otthagyt lapját, s így nem látta meg, mikor meg is gyújtotta a lámpát.

Ezt mind részletesen szándékozott elmondani a papnak, de hogy az hátat fordított, benne is felkerekedett újra a vér, s csendes modorában bosszúsan gondolta végig magában:

- De nagyra vagy. Nekem nem parancsolsz, én társulati tanító vagyok, nekem nem kötelességem, hogy kántorod legyek, csak szívességből teszem meg a kollégámnak. Véletlenség, hogy én lutheránus vagyok, lehetnék én katolikus is, akkor pedig igazán senki sem gondolna rá, hogy én helyettesítsem a kollégámat.

Így morfondált magában, s felballagott a dombon az iskolához.

- Ez maga jellemző - és furcsa tótos akcentussal gondolkozott -, másutt a templom van dombon, az iskola gödörben. Itt fordítva, a templom van bent a falusi házak közt, az iskola fenn a domb tetején. Hjá, persze, a Társulat!... - S nagy önérzet volt a mellében.

Ahogy felért, mindjárt szembe kapta a szél. Visszanézett a völgybe. Odalent soha sincs szél. A falu a girbegurba patakfolyás mellett úgy hevert lent, mint a disznók az árokban, elbújva a szél elől, amely sohasem csapott le a völgykatlan vágásába, csak idefent ordított lankadatlan erővel, a domb tetején, a magas Kereszt felől.

Összerántotta magán a kabátot, s fejfelé nekifeküdt a szélnek, úgy fúrta előre magát az iskolaépület felé.

A magas, fehérre meszelt új épület kevélyen állott a domb tetején, messzire ellátszott a völgyön, s a szegény tótok, mikor a Keresztre mentek a bányába, mindig felnézhettek rá, büszkén nézhettek rá, mert az ő zsírjukból épült a nagy iskola épülete, csak az egyik tanító fizetését vállalta a Társulat, amelyé a Hegy, a Bánya, a Pénz s a szegény emberek élete.

Néhány toprongyos kisgyerek ügetett felfelé, egymást lökdösve és hancúrozva, a domboldalon, szegénykének elállott a lélegzetük, mikor az éles téli szél mellbe kapta őket. A templomi éneklők, s most siettek be az iskolába, ahol már zsibongott s ordított a gyerekek serege.

A fiatal tanító is bement az iskolába velük.

Egy pillanat alatt csönd lett. Az iskola még hideg volt, most rakták a nagy vaskályhába, amelynek modern, nagy pléhköpönyege is volt, a sok fát. Vörösre izzott a kályha oldala, s már a közelben meleg porszemek táncoltak a reggeli napsugáron.

A fiatal tanító itt jól érezte magát. Itt igazi úr volt, s szerette a munkáját, kiadta a napi parancsokat a gyerekeknek, aztán ott akarta hagyni őket, de sok idő eltelt, míg magyarul, tótul, németül elintézte a gyerekeit.

Ahogy az ajtón kilépett, mindjárt felzsibongott a tanulás méhkasos zsongása.

A kolléga lakásából egy vastag fiatalasszony lépett ki egy dézsa vízzel, amit kiöntött az udvar közepére, ahol már vastag jégréteg volt a földön.

- Kezét csókolom, nagyságos asszony - mondta a fiatal tanító.

- Jó reggelt Tomcsányi! - mondta a vastag fiatalasszony, s nevetett. Az arca színtelen, olajsápadt volt, de a szeme kedvesen csillogott.

- Igaz, volt templomban?

- No képzelje - mondta a fiatal tanító -, milyen afférom volt.

- Ugyan.

- A pappal.

- No ne beszéljen.

- Hát kérem, kezeit csókolom, reggel - mert én nem tudtam semmiről -, mert tudja későn jöttem haza...

- Ja, persze a szerelem...

- No nem...

- De igen! A Hrba Juliska!...

- No azt csak hagyjuk... Szóval, mikor én hazajöttem, tudja, a sötét szobában a kalapomat ledobtam az íróasztalra, és rá arra az írásra, amit a kolléga úr tett oda nekem. Aztán kérem, mikor én meggyújtottam a lámpát, hát kérem én nem láttam, hogy írást hagyott nekem a kolléga úr, hogy ő Rahóra megy, pedig komolyan, én is hozattam volna vele egy pakli purzicsánt, megkértem volna, hogy hozzon.

- No lássa, pedig elhozhatta volna, mert üresen jár, csak egy koronáért hoz marónit.

- Hát kérem, ma reggel csak beállít a pap. *Feltett kalappal!* Mit szól hozzá!

A fiatalasszony vastagon állott a két lábán, s a karjairól csak úgy gőzölgött a meleg víz, a dézsáról is gőzölgött, ahogy ott lógatta kissé eltartva a szoknyájától.

- Hát tudja, nagyságos asszony, én nem vagyok olyan ember, hogy mindjárt kötözködjem, vagy mi. Na de hát kérem, belép a szobámba feltett kalappal.

- Aha.

- És kérem rám kiált, hogy mi lesz a templommal.

- Aha.

- És kérem én semmiről sem tudok semmit, és csak rám kiált. Hát ez hallatlan.

- Aha.

- Én nem láttam azt az írást, mert ha látom, én a kolléga úrnak mindig szívesen megtettem az ilyesmit, nem igaz?

- Igen.

- No de csak rám kiált, és a fején a kalap!... Hát kérem nagyságos asszony, én *fogtam a kalapomat, és feltettem a fejemre.*

A vastag nagy tanítóné, ahogy ott állott a dézsával a kezében, egy barna hárászból horgolt kendővel átkötve a derekán, elnyitotta a száját, aztán leeresztette a dézsát a földre, hogy valami baja ne legyen, aztán összecsapta a két kezét, s hangosat, nagyot sikoltott nevében. Úgy felkacagott, hogy a kacagása lehallatszott a völgybe.

- No ezt megtette!

- No, ha úgy jön be a szobámba, feltett kalappal. Hát kérem, nem vagyok én neki cselédje. Kérem nem úgy van már, mint mikor a papnak harangozója volt a tanító, meg a csizmát is kisubickolta neki, és pláne kérem, én, én kérem társulati vagyok.

- No a megkapta! - és súgva tette hozzá: - Legalább eccer letörök a szarva!

- Hát kezit csókolom, mindennek van határa.

- Na, hát ez nagyon jó volt.

A szél itt nem fűjt, mert az iskolaépület felfogta északról, de azért hideg volt, a tanítóné a nevetés után összerázkódott, s befelé sandított.

- Tessék bemenni, tessék bemenni - mondta a fiatal tanító.

- Na, hát ez nagyon jó volt - kiáltotta a tanítóné -, nem fázom! - tette hozzá, és beszaladt.

A fiatalember csak ezt várta, óvatosan, szemérmesen jobbra fordult, s elment a tanítóék ablaka alatt. Gyáván és pironkodva csempészte el magát, s lopva besurrant a hosszú deszkaépületbe.

Mikor magára zárta az ajtót, s magában maradt gondolataival, azt mondta erélyesen magában:

- Inkább ezt csinálhatná meg nekem a pap, hogy ne kelljen itt mindig a más ablaka előtt szemtelenkedni el, ha az embernek el kell bújni. Mégiscsak szégyen, hogy két iskolához egy mellékhelyiséget építenek.

Délben az iskolai zsibongásba belehallatszott kívülről a klopacska furcsa, fakó kopogása. Egy percre csönd lett, a gyerekek örömmel hallották a jól ismert bányahangot, amely születésük óta mindennap pontosan felhangzik fent a Kereszten, a Ferenc-tárna sötét ajtajában, hogy az egész kis völgynek hirdesse a reggelt, délet és estét.

A fiatal tanító még tovább tanított, de egy kis kölyök felállott:

- Tanító úr, kirem, a klopacska... - mondta, s az ujjait magasra nyújtotta.

- Ülj le! - mondta a tanító, aki ha belejött a munkába, nem bírta abbahagyni - mindjárt megyünk! - s egy pillanatig sem volt mérges vagy ideges. De azért meggondolta, s eleresztette a gyerekeket.

Mikor az utolsó is kiment, megállott a tornácon, elővette a zsebéből a cigarettatárcáját, s meg-sodort egy szivarkát.

Az iskola udvara már a Kereszt messzire lefolyt lankájába volt bevágva. Fölöttük ott emelkedett a hatalmas hegy, de az orra előtt alig tíz lépésre a hegyoldal be volt vágva, s a néhány éves építkezés óta még nem rendezték az udvart. A föld lefolyt, s a téli fagy meglazította a talaj felszínét. A nap erősen sütött, a hólé leszivárgott, s a jeges udvaron vékony ereken csorgott szét, apró tócsákat hagyva a gidres-gödrös földön. A domb sarkán zöld fű volt, amint kimaradt a hó alól, s belül rajta jégcsap lógott le egy gerenda végéről. A téllal birkózott a tavasz, az udvar felőli ereszekben csepegett a víz, mert a déli oldal meleg, ellenben hátul, az északi homlokzaton még csüngöttek a karvastagságú jégcsapok, s füttyölt a szél, amely soha el nem áll itt a dombháton.

Rideg és pusztaság volt az udvar, amelyet egy közbeépített épületrész választott el a szomszéd tanítói lakástól. Piszkos volt, a sárba belefagyott minden szemét, kóró, törmelék, s ahogy a lapályosabb részen besüt a nap, s olvad az elzárt helyen a jég, még csúnyább, sáros és kellemetlen lett a hely.

A fiatal tanító bement a szobájába, felvette a télikabátját, feltette a kalapját, s lustán elindult.

Északra nyitva volt a völgy, de magas hegy árnyékában. Sötét fenyves foltja borult a hepehupás hegyoldal lábára, s szabálytalan erdők nyúltak el a dombháton. Itt-ott kivörösödött a vastartalmú föld, mint evült sebek a földön, s a szekérút mellett szikrázott, fényt vert a kiszórt vassal, amelyet az olvasztóktól hordtak ide.

Lement az iskoladombról a faluba. Három év óta mindennap átjár a Frommer-kohóra ebédelni, Hrba tanítóékhoz. Csak a falun kell végigmenni, s a falu túlsó végén a Rákosvölgyön, a kis patak partján, mindjárt ott van a Frommer-kohó. Szép kis völgykanyarulatban, déli fekvéssel, jó kis öreg tanítói lakással, ahonnan este szépen látni az olvasztók vörös fényét, s a nagy, égis-érő fehér világosságot a fekete éjszakában, mikor kieresztik az olvadt, tiszta vasat a kemencéből.

Csak olyan sovány ne volna az a leány. De hát, Istenem, vérszegény, vékonycsontú, fakószínű s olyan kedélytelen is, alig nevet, mindig görbére van lehúzva a szájaszéle, mindent kicsinyel, mindennel elégedetlen. Még ha megcsókolja is, úgy rángatja el magát az öléből, mint a beteg az orvosság elől... Három év óta húzza-halasztja, szinte öntudatlanul a házasságot. Az igaz, hogy a lány sem sürgeti, meg az anyja sem, akinek az az elve, hogy huszonnyolc éves kora előtt nem kell férjhez menni a lánynak.

Parasztasszonyok néznek ki a görbe udvarokról, és tótul köszönnek. Magyarul fogadja, bár az ő szülei is inkább tótul beszélnek odahaza, s gyermekkorában ő maga is alig hallott magyar szót. De most a hatalmas magyar Társulatnak tanítója, és boldogan s kényelmesen halad előre a közszellem árján. El sem tudná képzelni, hogy ő mint tanító, nem örök éberségű katonája legyen a magyar szellemnek. Valami felsőbb és magasztosabb élethivatásnak a szellemét érzi magában, mikor jó magyar szóval válaszol a „Dobre rano, pan rector!” - köszönésekre:

- Jó napot tetka, jó napot magának is.

Ahogy megfürdött ember különbnek, szebbnek és frissebbnek érzi magát, úgy érezte ő magyarnak és úrnak és egy magasabb élet tagjának, mikor magyarul szólott a piszkos és lompos tótokhoz, akik maguk is már valami jó törekvésű igyekezettel törték, puhították a kemény magyar nyelvet. Mosolyogtak rá innen is, onnan is, de ő jól tudta, hogy ezek lenéznek és leszólják és maguk közt csak úgy beszélnek róla, a „rector”, semmi „pan!” vagy „pan urodzeni”, ahogy illenék.

Az utca túlsó oldalán valami gyerek kiáltott hirtelen.

- Hechtor, Hechtor!

Ijedten nézett oda, mert Rechtort értett.

A kis mocskos Tucsek Juli állott ott, és vigyorogva kiabálta tovább a Hechtort, mire egy nagy fehér kutya ugrott elő az eresz alól.

- Gyere csak! - kiáltott rá a kislányra.

A murcos kis munkásleány, aki egész télen nem volt iskolába, mert nem volt csizmája, most is mezítláb állott az utcán, az olvadó fagyon, s lassan, vontatottan lesütött fővel közeledett.

- Mit kiabálsz te mindig? - mondta neki szelíd szigorról.

- Tanító úr kirem, in csak aszt kiabáltam, hogy Hechtor!

- Hát ne kiabáld!

- De az csak a mienk kutya, a Hechtor!

- Hát ne kiabáld, érted!... Mér nem jössz iskolába?

- Tanító úr, kirem, nekem nincs csizma.

- Itt tudsz ugrálni, iskolába nem tudsz jönni! Pedig ha odajössz, egész életedben hasznodra lesz!

Intően nézett a maszatos, csillogó szemű, kaján kislányra, aki vásott volt, mint egy fiú, s továbbhaladt. S mindjárt megértette, belátta a gyerek sorsát: az anyja özvegyasszony, a bányában rászakadt a föld az urára, s ő maga örül, ha valahogy élél a hat gyerekével.

A kis mocskos lány elvárta, míg a tanító jó messze ment, akkor újra rákezdte a sivalkodást:

- Hechtor, Hechtor! Heechtotoor!

A tanító idegesen rántotta össze a szemét, megcsóválta a fejét, s káromkodott egyet magyarul szelíden. Mert a káromkodást már otthon az apjától is magyarul tanulta.

Valahogy ma nagyon kedvetlen volt. Igen szívére vette az ilyen kis kellemetlenségeket. Az a reggeli baj sem ment ki az eszéből, a pappal. De legjobban bosszantotta, hogy át kell menni Frommer-kohóra. Mintha ólom volna a hosszú szárú lovaglósizmájában, amelyet a nagy sár miatt viselt, meg az elegancia miatt. Adott volna érte egy esztendő az életéből, ha nem kelle-ne átmennie... Egyebet nemigen adott volna, mert egyebe nincs. Pénze például, az egyáltalán nincsen.

Szerencsésen ellábolt a pap háza előtt. Fel is nézett, mert az utcáról az összevissza épült házakra fel kell nézni, de senki sem volt a tornácon vagy az udvaron, s ő nem is nagyon kereste, hogy van-e.

Nemsokára ott volt a szövetkezet előtt. A szövetkezet hajdan a kocsmá volt, de a zsidót kiszorította a pap a község kis kocsmájából s lefoglalta a falu közepén álló épületet a szövetkezet számára. Kinn állott az új szövetkezetesné az ajtóban, hátul az udvaron, s erősen nézett le az útra. Annyira, hogy muszáj volt odaköszönni neki.

- Jó napot kívánok.

- Jó napot.

Az asszony barátságosan mosolygott, nagy szemei valami kis gúnyos fénnel csillogtak s a fiatalember érezte, hogy meg kell állania. Meg kell egy percre állni, mert már egy hónapja folyik köztük ez a harc, s bármilyen rossz híre is van ennek az úriasszonynak, de az bizonyos, hogy vérforralóan tud nézni, s utóvégre nem kell, hogy azt higgye, hogy fél tőle.

Az asszony szélesen elmosolyodott, ahogy a tanító megállott. A fogai fehéren kicsillogtak. Valami finoman úri volt az egész tartásában, vékony, fehér nyaka vakítóan világított a fehér csipkegallérban, amely kissé szokatlanul ki volt vágva. Nem szólt egy szót sem, s a tanító már szinte zavarba jött, mit is tegyen, mit is mondjon, mikor egy jó ideája támadt:

- Nagysád, kérem szépen, kaphatnék egy pohár sört?

- Ó, hogyan, tanító úr.

Gyönyörű, alföldi magyar kiejtése volt. A tanító urat olyan szépen mondta ki, hogy ez maga megtiszteltetést jelent.

A tanító úr befordult az oldalkapun. Maga sem tudta, miért nem a boltajtón ment be. Az udvaron ment fel a tornácra, s alig állotta meg, hogy amint megfogta a szövetkezetesné keskeny, hosszúkás kis kezeit, meg ne csókolja.

- Tessék beszélgetni.

Az ajtóban még megállott. Egy pillanatig mintha habozott volna. Érezte, hogy az arca láng-vörös lehet, s a tüdeje körül szorongást érzett. Ebbe a kalandba most nagyon hirtelen ugrott bele, nagyon is váratlanul és előkészítés nélkül. Reggel még nem is álmodta, még egy órája sem, még tíz perce sem, és most itt áll. A vére úgy rohogott le s fel, mintha aláfűtöttek volna.

Úgy lépett be, mint egy bünbarlangba. Olyan fogalmai voltak neki a bűnről, ahogy a templomokban hirdetik a papok és az iskolákban tanítják a tanítók. Idegen szagot érzett, és a vére mind a szeme elé futott, s attól a feje lebókolt. Aztán ahogy megállott a sötét kis szobában s rábámult az idegen asszonyra, akinek olyan édesen rossz híre volt: borzongott és bizsergett a teste, s várta, hogy valami fog történni.

- Na üljön le, tanító úr! - mondta mosolyogva az asszony, s ő megfogta egy széknél a karját, egy nehéz, magas hátú széknél, amelybe bőrből volt, valódi bőrből vagy csak préselt papírból a támla beleszabva, ki tudná azt: de az bizony igaz, hogy ennek a néhány egyszerű szónak: üljön le, tanító úr, csodálatos értelme van. Több értelme, mint egy hosszú papi prédikációnak, amelyen elalszik az ember, több, mint a hosszú kereszti völgynek, a Rákospatak két szép oldalának, amely vak szemek előtt van kiterítve, valahányszor ránéz.

- Köszönöm szépen - hebegte, s a szövetkezetesné mosolygott. Úgy állott mindig, hogy csak fél arcát világította meg az ablakon bejövő fény, s a nagy szemeknek mintha a golyóján átfénylett volna, átment volna a napsugár, amint oldalról ráesett.

A szoba nagyon különös volt, de nem tudott számot adni magának arról, mért volt olyan különös.

Az asszony elővett valamely homályos sarokból egy palack sört, fényes dugóhúzóval, lassan csavargatva kiemelte belőle a dugót, s kiöntötte a habzó barna sört egy magas, talpas, köszörült pohárba, amelyre rásütött az asztalon a nap, és szikrákba tört rajta.

- Kezét csókolom - mondta a tanító, s látta, hogy az asszony mosolyog, a szája sarkában lakott a mosoly ennek az asszonynak, a két szájsarkában, s óvatosan lesett ki onnan. A fiatalember sohasem érezte magát ennyire élénknek, fogékonyak, mindent érzőnek, és soha ennyire nem volt tudatlan és ijedt.

- Hogy lehet olyan messze járni, ebédelni! - mondta az asszony.

S a tanító még a poharat alig vette le a szájáról, mint valami gúnyból kigyújtott villámfényben látta komikusnak és kicsinyesnek, hogy ő annyi éven át, annyi napon, jó, rossz időben olyan messzire járt a két tányér ételért...

- Hát kezit csókolom, hova járnak? Itt nem lehet a faluban kapni.

Az asszony elvonta a vállát.

- Adok én is, ha valaki akarja.

A fiatalember tágra nyitotta a szemét. Még küzdött benne a régi énye a varázssal, de már nem volt ereje visszautasítani.

- Vagy fél, hogy nem tudja megenni az én ételemet? Az igaz, én alföldiesen főzök.

Mosolygott. Mintha nem tudta volna, hogy ezzel valami külön értéket adott az ételének, mint saját magának, a vele való ismeretségnek. Alföldiesen. A tanító úgy vágyott az Alföld után, a sík vidék után, a magyarság büszke, igazi tanyája után, mintha a lelkében századok óta ott volna a felvidékre, puszta hegyek közé szorított szegény népnek a vágyakozása a bőség, a jólét, a vidám és könnyű élet kánaánja után.

- Bizony én nem tudok sztrapacskát csinálni! - mondta az asszony, s a fiatalember lesütötte a szemét. Mintha rápirítottak volna. Sztrapacskát. Égett az arca a szégyentől, hogy valaha megette azt az ételt, hogy szerette, hogy az apja csak egy közönséges tót paraszt, aki ma s minden reggel azt eszik, egy nagy cseréptálal bezabál... ha hozzáül...

- Akarja megpróbálni?... Maradjon itt ma velünk ebédre...

- Ó kezit csókolom, nagyon boldog vagyok, hogy...

- Mennyit fizet ott?...

- Hát tizenöt forintot...

- Tizenöt?... Az nagyon kevés. Annyiért én nem tudok adni. Húsz forint igazán a minimum... No, de magának az is megéri az öt forintot, ha nem kell annyit gyalogolni.

A fiatalember nem tudott eleget szerénykedni. Folyvást az asszony éles metszésű izgató arcélét látta. Finom és úrias volt ez a nő. Azt beszélnek róla, hogy moziban volt kasszírő. Milyen vékony, hosszú csontjai vannak. És mégsem sovány. Az arca finom párnás, és mellei vannak... Hrba Juliskának semmi melle. Egyszer úgy ölelte meg, hogy egész tenyerét rá-szorította: megdöbbenve érezte, hogy a bordáit keresztülérezni a mellén...

A sör átjárta a gyomrát, beleit, s felhevült tőle.

Könnyelműen vágta rá a fejével, s gyermekesen vonogatta a vállait:

- Ha nagysád... lesz olyan szíves...

Az asszony elfordította a fejét, hogy az egész arca sötétben maradt. Nem akarta, hogy lássa a tanító, hogy megszúrta a szó: nagysád. Jól tudta, hogy ezek a bugrisok hogy nagyságos asszonyozzák egymást lépten-nyomon. Kis tanítónékat nem lehet már nagysádnak szólítani.

- Majd az uramnak lesz szíves szólni - mondta hidegen.

A tanító megdöbbszent.

Ugyan! Hát nem olyan nagyon szabad a vásár?... Ahogy az asszony elfordult, kissé kijózanodva nézett. Csak egy kartávolságra volt tőle. S látta az alakját, milyen finom és telt s amellet karcsú és magas. És a szájaszélét elhúzta s a fogait kissé kivicsorgatta rá.

Nem. Még ilyen valóságos úrinőt nem ölelt meg soha... Ilyen úri magyar asszonyt. Az mind-egy, hogy rongyosak, leromlottak, szegények, hiszen ő nem is gondolhat nagyságos urak feleségére... Hozzá ez illik... A tüdeje mélyen, sűrűn lélegzett, kinyitotta a száját, hogy a lihegése, szuszogása ne hallatsszék a mély csöndű kis szobában. Takarta, leplezte az egyre dühösebben kiforró vágyait.

Az ebéd nagyon kitűnő volt. A fiatal tanító olyan volt, mint a mindenevő állat, mint a felvidék szegény fia sohasem válogatott életében, bármit tettek eléje, mindent jóízűen evett meg, s ő maga mondta még diákkorában, hogy bizonyára tíz kilométer hosszú belei vannak, mert fűvön is el tudna élni szükségből. De most érezte az ételek ízét, zamatát, ez a tyúkhúsleves valami olyan finom volt, hogy ettől még magasabbra szökött az Alföld s az alföldi magyarság iránt a tisztelete.

Lassan, kéjelegve szürcsölte a levest, s hangosan mondta, hogy az öreg Hrbáné főzni nem tud. Nagyon derék jó asszony, igen takarékos derék asszony, aki öt gyereket taníttatott ki, a lányával is elvégeztette legalább a dobsinai polgárit, és Szombatban taníttatta varrni, de főzni nem tud. Mert nagyon nehéz dolog Frommer-kohóról taníttatni a gyerekeket. Kivált azelőtt, mikor még, kérem, a Társulat nem vette át az öreg Hrbát. Azelőtt csak segélyt kapott a Társulattól, s abból kellett neki taníttatni a gyerekeit. Most már természetesen igen jól megvannak, mert a Társulatnál mindenkinek nagyszerű a fizetése. Az öreg Hrba ma felmegy legalább ötezer koronáig, de idáig sok volt az adósságuk, azt törlesztették: mind a gyerekekre csinálták, de ők nem élnek luxussal, kérem, nem olyan emberek. No, az öreg, az szeretne néha kirúgni egy kicsit, de hát az asszony úgy tartja a markában, mint egy lovat. Elsején mindig pontosan oda kell adni az egész fizetését, nem marad nála egy fillér sem. Azért már az egy mulatság, mikor közeledik az elseje, az öreg elkezd kedvetlen lenni, a fogát csikorgatja és lesütött szemmel jár-kél. Mikor pedig megy a számvezetőséghez a fizetésért, mindig megiszik egy-két üveg sört, úgy jön haza. Délben nem eszik, csak turkál az ételben, minden ellen szól: „Ez étel?

Kutyának való!”, mert nagyon tótosan beszél kérem, még a régifajta öregek közül való, akik csak tótul tudják igazán kimondani a szívüket, de azért ne tessék gondolni, soha nem beszél tótul, csak ha az öreg nyugalmazott jegyzővel skrabjáznak kettesben, akkor igen, akkor tótul mondanak egymásnak adomákat, de akkor is magyarul kacagnak hozzá. A néni meg rákiált: „Az eszi!...” Tetszik tudni, hogy kutya. Hogy kutya eszi.

Csendesen nevetett, s falta befelé a tyúkcombot.

Hirtelen megérezte, hogy a sör szállt a fejébe, attól ilyen beszédes. De micsoda illetlenség is ez. Mindig a Hrbáékról beszél.

De ahogy elhallgatott, meghallotta a csöndet. Senki sem szólt, úgy látszik ezek nem beszédes emberek. Az asszony mindig szórakozottan néz el maga elé, a férfi pedig suta, szőke bajuszát törülgeti és eszik, mint akinek nincs más gondolata. Ilyen jó ételeken él, mégis ilyen sovány! A fiatal tanító kényelmetlenül érezte magát, ha nem beszélt, törte hát a fejét, mit mondjon.

- A Társulatnál jó dolog. Az, mindenkit jól fizet. A Társulat már olyan hatalmas, mint az állam. Most megint megvett két bányát, a sikérit meg a szentiványit. Azelőtt itt csak kis társulatocskák voltak, meg magántulajdonosok. Még az én nagyapám idejében a tótok maguk égették a vasat, és olyan vaskenyereket csináltak a kis kemencékben! és szekérral hordták be Rimaszombatba, mint a búzát a vásárra. Az én nagyapámnak is volt bányája, nem kellene nekem ma több, csak az volna meg. Mert az övé volt éppen, kérem az a hely, ahol a László-tárnát nyitották. Most milliomos lehetnék belőle. De persze, szegény öreg nem értett hozzá, meg ezek a magyar urak ki is zsarolták őket. Kérem tíz forintokért vették meg a rimai Feketék itt a vassalakot. Tetszik tudni, volt itt régen sok-sok kis olvasztó, de az akkori tökéletlen eljárással alig tudtak a kőzetből valami vasat kivonni. Hát a salak egész hegy volt itt, azt vette meg a két Fekete úr, úgyhogy tíz-húsz forintot adott érte a parasztoknak. Ő aztán eladta a Társulatnak percentre. Ki tudná, hány százezer forintot vettek ők be abból... Adhattak jó fizetést.

A boltban csengettek. A sovány kis szőke gazda felállott, s kiment.

- A mérnököknek milyen fizetésük van? - kérdezte az asszony olyan erőfeszítéssel, mintha most szánta volna el rá magát valamire.

- Hajaj, kérem, azoknak jó. Két mérnök van itt fenn a Kereszten, a Bobula mérnök úr, meg a Rassovszky mérnök úr. A Bobula mérnök úrnak a törzsfizetése hétezer korona, a tantiémje nyolcezer korona, kiküldetésből bejön neki ötezer korona.

- Hát a Rassovszky mérnök úr? - mondta az asszony, s a hangja olyan halk volt, alig lehetett érteni, mintha nem is mondta, csak gondolta volna a szókat.

- Hogyan kérem, a Rassovszky mérnök úr? Az még nőtlen ember, kérem szépen, noha már lehetne nő is, korát tekintve. Annak a fizetése is felmegy legalább tizenkét-tizennégyezer koronára... Mindjárt kérem... ötezer meg négyezer... - s nagy gonddal számolgatott - igen, tizenkétezer a minimum nála, pedig csak a bányánál van, hátha még gyári mérnökök volnának, akkor még sokkal többre mennének, mert a Társulat legjobban fizeti a gyári mérnököket, azután jönnek a bányánál, azután a szénbányánál...

- Milyen ember ez a Rassovszky - mondta az asszony, s félve szinte visszahúzódott a nagy puha, szürke kendőjébe. A homályból a két nagy szeme úgy világított ki, mint a hiúzé, lesve s rettegve. A fiatal tanító maga is észrevette, s megütődve nézett egy pillanatig rá. Az asszony elmosolyodott, s ettől az ő szeme mindjárt ködfátyolt kapott s elevenen szólott.

- Nagyon tisztességes ember, kérem... Hogy az egész családját ő tartja. Mind haza küldözgeti a pénzt az édesanyjának. Hogy sok testvére van. Nagyon derék úriember. Igazán finom úriember. Azt még nem látták borosan.

- De a bála csak lejön? - mondta az asszony, s előrehajolt, és lesütötte a szemét, aztán hirtelen, mohón kutatva nézett a fiatal, szőke emberre.

- Bála? - mondta ez - milyen bála?

- Február 20-án.

- Február 20!... Nem tudok róla semmit.

- Pedig itt lesz az iskola összes termeiben. A meghívókat már szét is küldték - mondta a fiatalasszony, s az ajkait rágta.

- A meghívókat?... Hát az kérem lehet, mert a főnökné nagyon gőgös asszony. Attól kitelik kérem, hogy minket, tanítókat meg sem hív, ámbár akkor nem tudom ki fog neki táncolni. Hát mindenesetre meghívnak, de az lehet, hogy meghívót *elfelejtenek* küldeni... Hát bált tartanak. Az itt nem volt kérem még soha. Kereszten bált. Nem is képzeltem.

- És... és... - az asszony elharapta a szót.

- Tessék kérem.

- És... az a mérnök... úr... szokott még táncolni?

- Melyik kérem?

- Akiről beszél.

- No a Bobula már nem hiszem, mert nagyon nagy neki a, tetszik tudni, a pocakja. A Rassovszky, tudja isten. Nem gondolnám, hogy szeretne táncolni. Nagyon komoly ember. Rém komoly. Egy kicsit túlságosan is. Mindig úgy jár, mintha most öntötték volna vasból. Nem is ismeri az embert. Ha tízszer nem találkoztunk már, egyszer sem, de azért mindig úgy néz rám, biztos, hogy nem ismer.

Az asszony remegett. A vállán reszketett a kendő, mintha hideg borzongatta volna. A tanító különösen nézett rá, erre ismét elnevette magát, s a fehér fogai szinte fényt szórtak.

A tanító habozott, nem szólt, újra habozott, szeretett volna valami ügyeset mondani, de csak felhajtotta a sört. Sokért nem adta volna, ha olyan szellemes ember lenne, aki csak így-úgy valami jó szellemeset tudna mondani, próbálgatta is a fejében, de sehogy sem ment rá a nyelve.

- Tudja naccsád, mit szeretnék én most mondani?

Az asszony újra összegubbaszkodott, és sötéten nézett maga elé. Mintha kígyó csípte volna meg, ahányszor ezt a fesztelen *naccsád* szót hallotta. De erőt vett magán:

- Nos?

- Nem tudom, mondjam-e, kérem szépen.

- Csak mondja.

- Csak azt akarnám mondani, hogy a Kereszt minden hölgyei megpukkadnának, ha naccsádat ismernék.

Az asszony melegen, lassan mosolygott.

- A főnökné az ki van kiáltva az egész Társulatnál a legelegánsabb asszonynak, de naccsád...

- Nos?

A tanító megijedt, hogy a főnökéről s a főnöknőjéről rosszat, talán pletykát akar mondani... S elhallgatott.

- Nos?

- Hát kérem szépen, ízlés dolga az ilyesmi, de hát nekem naccsád mégis jobban tetszik.

A fiatalasszony behúzódott a sáljába, s befelé mosolygott. Aztán kiegyenesedett.

- Maga nagyon kedves fiú. Azért remélem, elmegy a bálra. És megtáncoltatja a... - s elhallgatott, mintha belefűlt volna a szó.

- Kit?

- Hát a főnöknét.

- Hát kérem szépen, ha kapok meghívót, akkor kötelességem elmenni. Azt azonban nem tudom, hogy a főnökné önagysága táncol-e velem?... Nem is igen merném megpróbálni...

- Persze... - sziszegte az asszony s a szeme lefordult gyűlölködve, medúzásan. - A főnökné - s úgy ejtette ki a szót, mint egy undok állat nevét - csak a mérnökökkel táncol.

- Hát igen, sokan lesznek itt, bizonyára az összes gyáriak meg Rozsnyóról, Szombatból s a Társulati telepekről mind...

- Nem... csak egy lesz ott... s az elég lesz neki...

A tanító elnyitotta széles sápadt ajkait, s kérdően nézett az asszonyra...

Ez újra nevetett, s nem látszott rajta semmi. A haja dús volt, s úgy omlott kétfelé, mint egy zuhatag. Lágú volt, mint a selyem, s a dióbarnaságán aranyszínű, bronzos fények csillogtak meg. A nagy szemei ártatlanul, közönyösen sötétlettek ki alóla, mert még a szemöldökét is lefödte a haja, s vékony beépített kis ajkai, mintha egyedül képviselték volna kifelé akaró lelkét. Minden egyéb zárt volt rajta, fődött, védekező, csak az ajkai, a szája, a szikrázó fehér, egészséges fogai beszéltek, vakítottak, dolgoztak, adtak, csaltak. Egyebe, az egész teste összegubbaszkodva lesett és várt és óvakodott, készült.

Közönyös szokat vetett az ételről. Kínált. Semmi.

Akkor kislányoskodó, ostobáskodó játékkal:

- Hát maga azt hiszi, hogy Rassovszky mérnök nem megy el a bálra.

- Dehogy kérem szépen, aki a főnökné önagyságától meghívót kap, annak kötelessége elmenni...

- Hja úgy, a főnökné...

S az arca elváltozott, görcsösen vonaglott, a szeme felfordult, a szájszögletei mereven megtörtek, s kis hab jelent meg a szája sarkában.

- Mert kérem szépen, akinek a főnökné meghívót küld, annak el kell menni. Annak nem lehet kimaradni. Még kifogást se lehet mondani. Mert a főnökné önagysága nem ismeri a tréfát.

A tanító duruzsolva beszélte tovább a maga kis mondatait, s nem vette észre egyhamar a fiatalasszony görcsét. De egyszerre rámeredt erre a holthalovány és márványkemény arcra, s rémülten ugrott fel a helyéről.

- Nagyságos asszony... - hebegte.

S erre a szóra erősen összerázkódott az asszony, fellélegzett, megolvadt minden idege, el-
lágyultak a vonásai, s újra kibomlott kedves, bűvös, ismert mosolya, s háta mögött az ablak
mintha dicsfényt ontott volna hirtelen az aranyosbarna haja körül.

A fiatal tanító megint nem tudta, jól látott-e az előbb, vagy csak a szeme káprázott, hisz
mindig úgy ül, hogy lehetetlen az arcába nézni.

Remegő térdekkal ült a helyére, s meg mert volna esküdni, hogy egész életében még nem volt
így megijedve.

Aztán önkéntelen úgy pillantott fel, mintha valamely álruhás grófnővel vagy elátkozott her-
cegasszonnyal ülne szemben a kicsiny, sötét, fehér ablakú, idegen illatú szobában, s tétovázva
szedte össze az eszét, hogy csakugyan a kocsmából szövetkezetté vedlett viskóban van-é...

Várt, hebegett, habozott, nem tudta mit mondjon. Az ajtó felé nézett, de a férj nem akart
előkerülni.

- Tetszik valamit... parancsolni? - kérdezte ijedten, gyáván, egy kis jósággal, egy kis kíván-
csisággal és sok ügyetlenséggel.

- Miért?

A tanító zavarba jött s hallgatott. Úgy érezte, most mindennek vége. Most közről látta, még
látja azt a csodálatos nőt, de a következő percben már menni fog. Az iskolában már várják a
gyerekek.

- Kezét csókolom, igazán köszönöm a jó ebédet - mondta báván.

- Egészségére.

- Még ilyen jól nem ebédeltem életemben.

- Tréfál.

A fiatalember kétségbe volt esve. Most, most. Mit fog most mondani. Végképp kiforgatva,
bámult az asszony különös nézésű, fehér arcába.

- Délután felmegyek Keresztre.

- Igen?

- Utána kell nézni annak a bálnak... ha nagysád tényleg... azt hiszi, hogy...

- Biztosan tudom.

- Igazán nem járja, a legnagyobb mértékben sértő, hogy így kinullázzák az embert mindenből,
számba sem veszik... Én igazán nem vagyok érzékeny, és én igen békés ember vagyok, de ami
sok, az sok... Az ember nem hagyja magát csak úgy felrúgni... Az én iskolámban tartják, és
énélőlem talán el akarják zárni?... Mondja nagysád, nem igaz?

Az asszony egy pillanatig gyűlölködve nézett maga elé. Csúf a kicsi élet. Csúnya a közönséges
ember, akinek csúnyák az érzései, a gondolatai, az akarásai. Mintha az ember leszállana
emberi életmagasságából, és a pillanatok szomorú göröngyei között kellene vigasztalanul bak-
tatnia. Csúnyább ez, mint börtönben lenni magányosan bezárva. Kietlen és lehangoló és fájó,
nem fájdalmas, csak ízetlen, sajgtalan, hasonlatos a gyomorrontáshoz, a szegény ember savanyú
ízű gyomorbajához, hogy a szegény, értéktelen, rossz ételekre kell nézni étvágytalanul.
Azokra az ételekre, arra a gyöngre, híg és olcsó ételre, amelyet az ember amúgy is csak a leg-
nagyobb éhségben s a legmohóbb ifjú étvágygyal tud bevenni. De még azt sem! A szegénység-
nek még ezt a mohó és telhetetlen falánkságát sem bírni... Túl a legelső ifjúság, a leglesújtóbb

bánat, a leggyűlölködőbb keserűség korszakain az életvágyság föllendülésében folyvást ezt a vigasztalan nyomort élni tovább. A fiatalasszony fuldokolva kapkodott levegő után, s moslék-ízű nagysádolások, a rosszul varrott, nemcsak rosszul szabott beszélgetések, a teljes korlátozottsága, tanítóhoz való gyáva semmisségek elszenvedése alatt. A szemöldöke összeszaladt, a szája merev lett, de már a másik pillanatban meggyőzte magát, megenyhült. Mért adja ki magát ez előtt az ostoba előtt. Mikor úgy rá van szorulva. Mikor már bizonyos, hogy semmi más módon nem éri meg sorsa fordulását, mikor nem lehet horgászni csalétek nélkül. Mért ne fogja puha és finom ujjai közé a gilisztát, amelyet horogra tűz a nagy és nemes hal számára. El kell mennie, el kell a bálba mennie. Mert lehetetlen, hogy itt és így mutassa meg magát az Embernek. Némi fényben és némi glóriában kell hogy elébe tűnjön, és hiába, nincs mód, hogy ő bejusson a bál zárt varázskörébe. Nem mehet be, sehogyan sem juthat be... Ez még talán segíthet rajta... Hiszen csak pár percig akar ott lenni... De pár percig ott kell lennie... A szemét kinyitotta, s kedvesen, zengő alt hangjának egész melegségével mondta, mintha valami nagyot és szépet mondana:

- Magának joga van ott lennie!

- No, ugye kérem? Nekem jogom van ott lenni!

- Sőt joga van elvinni azt is, akit akar!

- Hogyne, természetesen... - ijedt rá a gyáva fiatalember, s a szemét beleejtette az asszonyéba, aki most mintha rajta felejtette volna a pillantását.

- Maga még nekem is hozhatna meghívót.

A tanító felnyitotta a szemét, s tisztán látszott az arcán a megzavarodás, olyan nyugodtan elárulta lassú gondolatmenetét, amint előbb megijedt, aztán a vér kívánságában fölhevült, megint elgyávult, s újra fölmerészkedett.

- El akarna menni nagysád?

- No! - mondta gúnyosan elbiggyedt szájjal az asszony. - Ne gondolja, hogy töröm magam a maguk előkelőségei után... Csak éppen mondtam... hogy legalább meghívót küldhetne valaki... pro forma...

- Óh kérem szépen, én küldhetek... én hozhatok... sőt ha meg tetszik engedni, én holnap már hozok is egyet...

Az asszony arca kis mosolyban villant föl, de ezt csak ő maga érezte.

Aztán elhűvösödött.

- Egészségére! - biccentett az ebédre gondolva.

A tanító felugrott, kezét csókolt, s megérezte, milyen kicsi, finom és puha az asszony keze. De aztán a világ dolgaiban való járatlanságában megzavarodott, úgy gondolta, hogy ki van adva az út. Állva maradt, s azt mondta:

- De már az én iskolámban azóta mind ott vannak a gyerekek.

Az asszony felállott, s végre szembefordult a világossággal. Nem nézett rá a fiatalemberre, és nem törődött vele. Az arca halvány volt, a bőre igen nemes, igen finom, s igen gyenge piros szín volt rajta most. A nagy, sötét szemei álmatagon, lágyan pillantva, félénk hunyorítással néztek a napfény felé, volt bennük valami lappangó, valami rejtett, mintha titkos kéjek izzása élne valahol a mélyben, a vér legmélyebb tárnáiban...

A fiatalember kilépett az utcára, nagyot szívott a friss levegőből. Nem látott, nem hallott, a fejét féloldalt tartotta, s szeretett volna ugrálni és táncolni a hóban, s az ajkán alig bírta visszatartani a mosolygást.

Hát szeretője lesz. Ez az asszony szeretője lesz neki. Nem valami nagyon különös, de mégis úriasszony és magyar. Ki tudja milyen előkelő családból való. A magyar uraknak már nagyon lefelé megy a sorsuk, még az apjuk négylovas hintón járt, de a fiuk már mind kataszteri becslőbiztos meg járásbírósi díjnok, a lányuk meg szövetkezetesné...

Széthúzta a száját, s nagy sárga fogait alig bírta eltakarni. Hát szeretője lesz. Ez az asszony meg fogja adni neki magát. Iszen, eccer fiatal az ember, használja ki a fiatalságát. Bolond volna. Hrba Juliskát annyit kap, amennyit akar, de ilyen asszonyt szeretőnek, ilyet nem kap többet életében. Újra széthúzta a száját, s abban a pillanatban automatikusan megemelte a kalapját.

- Alászolgája!

A pap jött vele szemben. A pap jött nagy elmeresztett savószínű szemekkel s lesütött fővel, a szemöldöke alól bámult szúrósan reá. Nem is fogadta a köszöntését.

- Maga hol volt?

- Én?

- Maga.

- Bocsánatot kérek... - mondta a tanító, de aztán meggondolta, s megtartotta egyelőre magában a gorombaságát - étkezni voltam.

- A szövetkezetben?

- Igen.

- Úgy... S mióta étkezik ott?

- Ma dél óta...

- Úgy... - s végigmérte a fiatalembert. - Nem is tudtam.

- Bocsánatot kérek, tisztelendő úr... bocsánatot kérek, de azt hiszem, nem tetszik nekem gyámom lenni.

- Mit akar ez jelenteni?... De igenis az vagyok!... Hivatalból gyámja vagyok... Más baja nincs...

- De igen.

- Mi?

- Kérem tisztelendő úr, ha tisztelendő úr így beszél velem, és arra is kiterjeszti a figyelmét, hogy hol ebédelek, akkor kérem tessenék arra is kiterjeszteni a figyelmét, hogy csináltassa meg már az egyház nekem a szükséges illemhelyet az iskolához, kérem.

A pap nem bírt felelni, mint egy kecskebak öklelés előtt, többször végigjártatta a szemét le s fel a tanítón.

- Már elégszer könyörögtem érte.

- És én elégszer megmondtam, hogy az egyháznak fontosabb dolgokra sincs most pénze!

- Hát kérem szépen, ami azt illeti, ez fontosnak elég fontos dolog... - s hirtelen elkezdett vigyorogni. Nem bírta megállani, kiröffen belőle a vihogás.

- Sokkal jobb volna barátocskám, ha a templomba járást ambicionálná.

- Bocsánatot kérek, tisztelendő úr - szólt vicces komolysággal a fiatal tanító -, énnekem nem muszáj az Istent dicsérni, csak ha a lélek kívánja, de *oda* mindenkor muszáj elfáradnom, ha a test parancsolja!

A papban feldühödött a vér. Fekete lett a vértorlástól, s nem bírt szólni rá egy árva szót sem. Még egyszer végignézte a tanítót, azzal otthagya s továbbment, felduzzasztott nyakkal, mint egy kanpulyka, még talán tutult is magában s a nagykabátja két szárnyával septe a földet.

A tanító diadalittasan hagyta el a csatateret. Szinte repülve ment végig az utcán. A szíve dobogott, most már bízott benne, hogy minden sikerülni fog, aki egyszer ilyen bravúrosan tudott föllépni, annak jó kilátásai vannak a jövőre! Vihogott magában, s oda sem nézett az egy-két köszönő parasztra.

A domboldalon nagy erővel vagdalta cipője sarkát a veres földbe, ahogy felfelé kapaszkodott az iskola felé, s észre sem vette, hogy a kövér tanítóné döcög vele szemben lefelé.

- Még elgázol - kiáltott messziről a fiatalasszony.

- Á, kezit csókolom, nem is vettem észre a nagy szélben. Tessék elhinni nagyságos asszony, ezt az iskolát is azért építtette ide a pap, hogy a tanítókat hadd hordja el a szél.

A tanítóné nevetett, kövér párnás arcából az apró barna fogak ritkán bukkantak elő.

- Csak sok baja van magának avval a pappal.

- Neki van velem, de most megadtam neki.

- Már megint?

- Hát.

- Hogyhogy?

- Hát kérem, kezd engem leckéztetni... - hirtelen megállott, s lezárta a szemét, száját, nem, azt mégsem meri kimondani, hogy a szövetkezetesnél ebédelt... - és én meguntam már, hogy ő csak úgy gyámkodik felettem, s mondom: jobb volna, ha megcsináltatná a... - és sűgva mondta ki, hogy mit.

- Haha! - kiáltott fel csiklandós kacagással a tanítóné.

- Hogy nem fontos!... Dehogynem mondom, sőt... Most is odasietek!

A tanítónéból egyszerre és összesítve tört ki a kacagás. Olyan hangon kacagott, hogy a szél messze elvitte a falu felett a rikító éles kacaját.

- Az ördög vigye el magát Tomcsányi, nagy selma maga, hajja, amilyen csendes, az ember nem is látná ki belőle.

- Hát nincs igazam? És még mit mondtam kérem! Most tessék figyelni!

- Jaj, ne nevetessen, mert a szél legurít.

- Hova tetszik menni? - kérdezte hirtelen gyanakodva a fiatal tanító.

- Az uram megjött, és elhozta a gesztenyét a papnénak, azt viszem haza - s meglóbálta a kezében a kis kosarat.

- Jaj a papné!... - s mindjárt alábbszállott a kedve. Úgy tett, mint aki jónak lát lenyelni valamit, s mégis jó arcot vág hozzá muszájból. Hát elhallgatta a jó viccét, s csak annyit mondott: - el ne tessék mondani neki...

- Mit gondol...

S már lefelé döcögött a domboldalon, olyan volt a barna szoknyájában, fejére húzott nagy szürke kendőjében, mintha egy hordó kelne lábra.

- Ismerlek - mondta a tanító, s előbbi nagy merészsége után behúzta a szarvait, mint a csiga. Nem, jobb az ő régi szerény csendessége, mint az ilyen hetvenkedés. Már reszketett is, úgy megijedt a hirteleni bátorságtól. De hogy is történt? hiszen egy üveg sörtől sose szokott ő így megbolondulni!...

Ma alig várta, hogy vége legyen az iskolának. A munka volt az egyetlen, ami az életét kitöltötte, de ma mintha új izgalmak kezdenének fölbe nőni a munka érzésének. A fiatalasszonynak még vissza-visszarezgott egy-egy hangja, egy-egy mozdulata benne, s homályosan kezdett tudatára jönni annak, hogy az élete nyers, ízetlen és alacsony színvonalú. Mikor rendes szokása szerint szalonna-vacsorájához hozzá akart fogni, csak újra visszatolta a fiókot, s elhátározta, hogy a kaszinóban vacsoráz, akármennyibe is kerül.

Megkötötte a tükör előtt a nyakkendőjét, megsimította az arcát, nem nagyon borostás-e az arca, felvette a görbe fogantyús botját, s megnézte a bot végében a hegyes vasat, azzal elindult.

Hogy a szabad, szép természetben magára maradt, s az elég meredek hegyoldalon felfelé kapaszkodott a telep felé, mély szomorúság vett erőt rajta. Az apró kövek kisiklottak a talpa alól, s a gyorsan leszálló estén a nappali olvadás hamarosan kezdett fagyni. Köd szállott fel a völgyekből, s az ágak hegyét zúzmara kezdte megérinteni. Reggelre milyen szép, milyen csodálatosan szép lesz ez a világ. Olyan lesz, mint a virágzó cseresznyés, vagy még sokkal szebb.

Megállott a kapaszkodó felett a hegyoldal hajlásán. Ezer meg ezer arasznyi magas fenyőcsemete borította a hegyoldalt, zölden, emberderékmagasságban, s egy-egy sugár szál már messze felemelte mutatóujját az ég felé. Éles, csípős szél futkározott boldogan a hegyeken, s távol el lehetett látni a kettős völgyvágásban, ahol a köd párázott. A fák tövéen hódarabok ülték; ha a tavasz megjön, ibolyás és gyöngyvirágos kosarak maradnak itt azoknak a helyén.

Nagyot sóhajtott. Olyan szomorú volt, olyan árva, úgy tele belső gyötrődésekkel. Mintha egy ősi, régi népnymorúság kínját hordozta volna a lelkében, valami rendkívüli szomorúságot, csak elbámult a világon, és csodálkozott rajta, hogy él, hogy látja ezt a szép kilátást, hogy független élete van, hogy semmi baja sincs, és hogy nem tudja igaz okát adni levertségének... Szégyellte magát, hogy a paptól fél, de félt. Nem is a paptól. A világ ítéletétől. Mit mondanak. Hogy mondják. Nevetnek-e rajta vagy megvetik. Olyan beteg volt és olyan gyáva. Úgy kiütött a gyávaság rajta, még az ajkán is, pörsenések nőttek a szája szélén a gyávaságtól.

Bányászok jöttek el mellette égő kahanyeccel a kezükben. Hosszú lábú, csontos bányászok, akik hozzá vannak szokva, hogy a föld mélységében, mint nyugalmas, csendes, magányos kunyhókban dolgozhassanak a hegyes félszárú csákánnyal, s imbolyogva lógtak a föld felszínén a síkos gyalogutakon lefelé a falucskába, a rongyos házakba a kis családjaikhoz, ahol kevés öröm és sok méreg várja őket.

- Dobri vecser... - dünnyögték, s fáradtan, kedv nélkül cammogtak el tovább a széles csizmákban.

S hogy jönnek végtelen sorokban, egymástól egyforma távolságban, sárga, vasföldszínű ruháikban, s az alkonyatban már három lépésre, hogy megeszi őket a semmi, a föld, a világ, mint a hernyókat, a maguk rozsdás földszínével.

Az otthoni szagokat érezte meg rajtuk, a nehéz bányászszagot, amely nyirkos és olajjal átított és nehéz, mint a föld alatt a levegő, s bánatosan fellélegzett, amint elkanyarodhatott az útból a másik útra, amely nem a bányákhoz vitt, hanem fel a telepre, az igazgatósági épületek felé, ahol már nem találkozott velük. Ezzel az első lélegzéssel már hálát adott a sorsnak, hogy nem maradt ezek közt a szegények közt, a földvájó tótok közt, hanem kirepült egy magasabb, szebb, könnyebb, úribb levegőbe úrnak, úrnak, magyarnak... S a fejét lehúzta a válla közé, és szédelgett, félt és gyöngének, nyomorultnak, magányosnak érezte magát. Otthon most kacagnak a testvére gyerekei, és ő itt baktat, se úr, se paraszt. Minden attól függ, hogy a főnök milyen kedvvel fogja hallgatni a papot... A főnökné!...

Fölért a felső útra. A jó egészséges levegőben szabadon lépegetett, bátran és könnyedén, s elgondolta, milyen csodálatos, hogy ekkora távolságok is vannak az emberek és az életek közt. Milyen fenn van ő, milyen magasan van ő a régi sorsosai, a földbányászó nép fölött. S még sincs semmi igaz öröme benne. Gyermekekora óta nem nevetett jóízűen. Mióta nem ugrándozik a kis putriban, a kerítéstelen kis görbe udvaron, a tarka hegyoldalon, mióta itt él, idegen világban, könyvek közt és úri népek közt, azóta ő mindig félre van taszítva, mindig hátrább van egy lépéssel másoknál, mindig csak hallgat, csak összeszorítja a fogát, csak lehúzza magas termetét kisebbre, mint amilyennek az Isten teremtetten, s ma volt az első eset életében, hogy igazán bátran mert szembeszállani valakivel. A pappal! Hirtelen végre nevetett, kárörömmel kuncogott, jólesett neki, hogy végre volt valami oka, hogy ki merhette mondani az igazát.

Nagy dolog az, a legnagyobb, hogy az embernek valamiben igaza van. És hogy valaha joga van megmondani, hogy: ebben igazam van. Az élet egy alattomos harc, ahol mindenki minden pillanatban azon dolgozik, hogy a másiknak a fejére lépjen, hogy a becsületét, önérzetét meggázolja a többinek, hát ünnepnap az, mikor az ember ellene szegezheti a fejét a bántóinak, s valamiben, akármilyen kicsiségben, megvetheti a lábát, s azt érezheti, hogy: innen nem mozdíthatnak meg! Itt erős helyen állok! Itt igazam van!

Á, a főnök nem olyan ember. Az igazat ad neki. Az nem hagy packázni a társulati emberekkel. Kivált, ha valaki olyan elismert jó tanító, mint ő is, amellet senki sem mondhatja az ellenkezőjét: szerény és türelmes és hallgató.

S mégis, sohasem mondhatta volna ki, hogy: én ember vagyok, én egy megbecsülni való, derék ember vagyok! jó tanító vagyok, jó barát, jó szomszéd... S ha mégannyi érdeme volna is, azt az egyet sem mondhatná ki magáról. De itt van egy fix dolog. Az én iskolámhoz jár egy melléképület. Jár. Adjátok meg. S meg fogják adni, mert meg kell adni, mert én egy derék ember vagyok, és jó tanító vagyok, aki megérdemli, hogy evvel megbecsüljék, s már érdekeim is vannak, háromévi szakadatlan buzgó munkásságommal annyit már kiérdemeltem, hogy egy ilyen kis dolgot megadjanak!

De a főnökné! S egyszerre új színben tűnt fel neki a dolog. Most először sejtette meg, hogy az ügye reális lényegében valami illetlenség lappang. Egyszerre elképzelte, hogy a klozett szóra a főnökné elfintorítja az orrát. S ettől jobban megijedt... Szóval ettől nagyon megijedt. Hogy is van az, hogy ő sohasem gondolt arra, hogy ez nem kimondani való... eltakarni való dolog... Már látta, hogy az egész világ kacagni fog rajta... Persze, otthon a családjában az egészen rendes volt... s most ő olyan őszintén viselte magát, mintha egyenesen otthonról jött volna ebbe az uras életbe... mint egy vadember...

Égett az arca, s rágt a száját.

A fejét lehúzta a nyakába, s a nagy télikabátban előregörnyedve, felhúzott vállakkal ment előre. Egyforma vastag volt az egész alakja, s nem tudta, hogy valaki fentről azt nézi, mennyire nem illik a hónak és cserjének és hegyomlásos szakadékoknak ebbe a szeszélyes, furcsa háttérébe az ő vastag, ügyetlen rajzatlan alakja, hogy két kilógó lábán felfelé kaptat a havas úton, a kalapos fekete fejével sután előrehajlik és gondolkodik, itt, ahol csak röpködni, csak élni, csak prédára lesni lehet az ősidőktől való élet stílusa szerint.

Alig vette észre Rassovszky mérnököt, aki az út felett egy kis bányahányáson állott. Hirtelen felvetette rá a szemét, s meglepte a mérnök pompás alakja, ahogy kurta bekecsében, fényes csizmáiban, vállán a puskával s lába előtt tarkafoltos vadászkutyájával ott állott.

Levette a kalapját, s túl szívélyesen köszönt.

- Alázatos szolgálja, jó estét kívánok.

A mérnök szalutált, könnyen a kucsmaforma sapkájához emelve a kezét, és egy hangot sem adott. A kutyája kilógatta a nyelvét, úgy bámult le rá, de az sem, még csak nem is ugatott. Úgy állottak ott, könnyedén, urasan. Szépen.

A fiatalember továbbment, s füléig elvörösödött... mennyire lenézhetik ezek őt. Mind a ketten. A kutya is, meg a gazdája. Mennyire elhúzódhatnak tőle, mint ő a kahanyeces bányászoktól.

Le volt forrázva, s szinte sírt dühében. Hogy mondta ma ennek a nevét az az asszony... Ott lent az a piszok asszony, abban a piszok kis házban... Az a rongyos gögös, aki csak kineveti őt, és nem is veszi emberszámba... Csak játszik vele... de ennek úgy mondta ki a nevét, mint valami felsőbb szellemnek... Rassovszky mérnök úr... Hát mire olyan büszkék? Hát mit tudnak ezek az úrifélék! Hát miük van? Mi adja nekik azt a nagy önérzetet?... Csak odaszalutál a sapkájához, mintha tisztí sapka volna, még csak meg sem emeli... De szívesen adna kifejezést az ellene érzett ingerültségének... S ebben a pillanatban a kis Tucsek-lány pajtása lett, aki ma délben utánavonított... Valami ellenállhatatlanul kényszerítette, hogy most, ebben a percben visszaforduljon, s valamit utána kiáltson ennek a hencegő nagyúrnak!...

Visszafordult, a szájához tette a tenyerét, s elordította magát:

- Hektor! Hektóoor!

A hangja végigrohant a telepen, s valahonnan visszaverődött a visszhang.

- Thooooooooor.

Látta, hogy a mérnök visszafordult, s a kutyája is megfordult, és kimerészkedve állott, arra vizslatva, ahol ő van.

Borzasztóan megijedt. Kitelik a sorstól az a tréfa, hogy a mérnök kutyáját Hektornak híják, s akkor aztán megvan a blamázs...

Gyorsan elfordult, s csak sokára tudott annyira magához jönni, hogy kuncogva nevetni tudott a tréfáján... Ej mit! s hányiveti lett, mint akinek már semmi veszténivalója nincs. Akasztófa-humorral nézte a dolgot. Az életet. Utóvégre, legfeljebb elcsapják a Társulattól, vagy áthelyezik... Még jobb is lenne, ha áthelyeznék. Olyan helyre, ahol városibb életet lehet élni... Ez ronda hely. Az ember mindenkitől tart, és semmi öröme.

Végigment a sétányon.

Nyáron ez a telep legfőbb büszkesége, mert az út igen szelíd lejtéssel siklik előre, s két oldalt a magas levágott útparton bükkfatörzsek emelkednek. Magas, karcsú, nyílegyenes törzsek,

fiatalok, egyenesek, mintha gyertyának öntötték volna őket az Úr oltárára. Az út magas szélén kiálló gyökerek kígyói dugdossák fejüket a homokból, az ég tiszta fent a ritka, levéltelen ágak közt, s az égen éppen úgy kígyózik szelíd íveléssel egy ösvény, mint idelent a lába előtt. Suhogó félhomály van a mélységes csöndű fák közt, csak néha kiáltja el magát egy-egy késői madár.

Szinte félt a csöndben, s a szövetkezetesnére gondolt... Vajon hogy megy nekik az üzlet? Nem mehet valami jól, mert a falu legnagyobb része bányamunkás, és azoknak a provizorátban kell vásárolni... De hogy érdeklődött Rassovszky mérnök iránt! Valószínűleg már hallotta a nevét... Aztán arra szeretett volna gondolni, hogy milyen lehet ez az asszony, mikor szeret?... De az igazat megvallva, ez nem izgatta, mert sovány volt és elég kicsiny neki ez az asszony, a fantáziáját sokkal jobban tudta foglalkoztatni a rahói kasszírnő, akinek jó nagy mellei és combjai voltak. Ha arra gondolt, akkor mindjárt vér futotta el a szemét, és valami nyers, állati szerelemdühöt érzett. De szó sincs róla, ez az asszony is igen érdekes. Mindenesetre finom modora van. S ha mosolyog, az nagyon izgató. Csak egy kicsit hüvös. Tartózkodó. Á, ezt az asszonyt nem szeretni szeretné az ember, hanem egy kicsit letiporni... Felháborító, hogy mikor már így lealázta a sors, még akkor sem akarja alább adni. Nagyon is úrias.

Ronda nép is ez az úri fajta. Haragszik rájuk. Kivált erre a Rassovszkyra. Elég lett volna azt mondani, hogy: alásszolgája... Vagy hogy: jó estét!... De mind a kettőt. Túlságosan is meg-alázza magát minden ember előtt... A pap előtt is...

Egyszerre kiért az erdőből. S itt volt a provizorátnál. A magas, emeletes épület sötéten állott a hajlás túlsó oldalán, mint egy vár. Jobbról a kuglizó svájcias faépülete tréfásan fénylett a friss holdvilágon, mert míg a szálerdőben járt, a hold is feljött, s még fiatal sarlójával vidáman aratott az égen.

Lent a völgyön, az alsó sodronypálya fölött, a magánbányákon fehér ködök úsztak. A kincstári telepnek csak fehér kéménye látszott, s valami erős hangú kutya ugatott odalent. A tanító arra gondolt, hogy milyen erőszakos dolog az is, hogy a Társulat telepein nem szabad kutyát tartani. A Vezér kijelentette, hogy itt nincs rá szükség, hogy kutyával őrizték magukat a munkások, itt a közbiztonság kell hogy kifogástalan legyen, s ezért csak az tarthat kutyát, akinek a főnök megengedi. Luxuskutyát. Rassovszky mérnöknek három is van.

A fiatal tanító kicsit nevetett, s újra kitört a szívéből a bentfojtott keserűség, a csúfolódás érzése, a tótygyerekes gyerekség, s most teljesen hazai tótos akcentussal vonította el magát:

- Hechtor! Heechtooor!

Kevés visszhang hallatszott, s kis időre a provizoráttól öblös férfihang kurjantott le:

- Rechter! Rechtoor!

Újra baj van! Megijedt s beszopta az ajkát. No most már csak az Isten őrzi meg, ha az egész telepen gúnyt nem fognak belőle üzni, hogy a sötét éjszakában kutyanévet kiabál... és az Istennek elibe helyezi a...

- Vau, vau! - kiáltott fel hirtelen, némi ötlettel a provizorát felé az útról. Megismerte a hangjáról, hogy Laufer számvevő, a híres goromba úr tréfál vele.

A vastag számvevő megvárta az udvaron, pedig csak kiskabátban volt s azzal fogott kezét vele:

- Hát magának ha a nevét kiáltják, akkor maga mindjárt ugat?

- Vau, vau! - mondta csendesen a tanító, s csak éppen farkat nem csóvál, úgy hízelkedett a számvevő úrnak.

A nagy kövér úr beballagott a kis kaszinói szobába, s a tanító igénytelenül lépkedett utána.

A kasszobában, amelyet kaszinónak használtak, fullasztó hőség volt. Ketten ültek odabenn, az alszámvevő meg az igazgatótanító, aki olyan szakállt viselt, mint a király.

- Mi újság odale? - kérdezte a vezető tanító a fiatal kollegától.

- Semmi különös, Schaffer úr.

- Az csak jó - mondta Tomka úr az alszámvevő, s éles, penge vékonyságú orrát szimatolva emelte fel.

- A csak megvan jó - ismételte az öreg tanító is tréfálva.

A fiatal tanító levetette a kabátját, s felakasztotta a nikkelezett fogasra. Aztán leült és szótlanul kibicelt a három öregúr kártyája mellett, örömmel és megnyugodva, hogy ezek még úgy látszik semmit se tudnak az afférjéről.

Míg kártyáztak, nem beszéltek, csak néha mondtak egészen értelmetlen mondásokat.

- Zöldre van a, zöldre van a...

- Három a daru...

- Na, én elhúztam magamat eccer!

- Jól kinézem magamnak.

- Belemegyek, bele. Az én életem úgysem élet!

- Én nem olvasom télen, úgyis elég bajom van.

Különben pedig dolgoztak komolyan, lelkiismeretesen. Mohón, teljes ambícióval. Oly becsületesen, olyan meggondolással, akkora megfeszített lelkiezővel, ahogy az ember csak életének legfőbb munkáin tud dolgozni.

A villanylámpa egyenletesen, fehéren világított reájuk, s a csöndes, fülledt szobácskában úgy ültek ezek az urak, izzadva, fáradhatatlanul, komoly, nehéz munkában.

A fiatalember elnézte őket. Nem értett a kártyához, sohasem volt képes beletanulni, s amit diákkorában tanult, már el is felejtette. Csak nézte őket, csak bámulta, ahogy a vékony tarka lapokat csattogtatták az asztalon, s a belső izgalmaktól verejtékcseppek gyűltek homlokukon. Ha azt az energiát, amit ezek kifejtettek, munkára lehetne változtatni, bizonyára a Kereszthegy felét elhordhatták volna húsz év óta a helyéről. Mert mind a hárman legalább húsz éve vannak a Társulat szolgálatában, s életük legnagyobb részét itt töltötték el a Kereszten, s legfőképp abban, hogy hetenként háromszor, négyszer legalább összegyűltek erre a kaszinói kártyára. Mellékesen elvégezték becsületesen, kénytelenségből elég pontosan és tűrhetően a Társulathoz a hivatalukat is, de a fő mégiscsak ez volt: az esti alsós.

- Hát a kisasszonyok készülnek a bálra? - vetette közbe egy csöndes osztás alatt.

- Bál? - mondta felcsillanó arccal Tomka úr, akinek három eladó lánya van odahaza az erdőcske túlsó oldalán eső kolóniában, a virágos, vadszőlős sárga házban.

- Bál lesz a Kereszten - mondta a fiatalember; s meg volt lepetve, mikor látta a nagy bámulást.

- Bizony, azazhogy nem is a Kereszten, hanem lent nálunk, az én iskolámban lesz tartva. Szét is küldték a meghívókat.

- Arról nem tudok semmit - mondta Tomka úr, s körülvizslatott a másik két úr arcán.

- Majd meghíjnak minket is, ha fizetni kell! - mondta a császárszakállas Schaffer bácsi.

Ideges ingerültség tört ki belőlük, s egyszerre vége lett a kártyakompániának. Sérelem, sérelem! zajlott át rajtuk, s egy pillanat alatt mindenki a saját felháborodásának lett szónoka. Senki sem értett a másik beszédéből semmit, pedig mindenik tudta, mi a másiknak a baja. Schaffer bácsit nyugalomba akarják küldeni, mert a Szegedi kolléga intrikál ellene. Laufer számvevő áthelyezést vár a Frommer-kohóra, ahol közel van legalább a vasúti állomás és a fizetése is többre menne, Tomka úr meg éppen a lányai ellen való sértést érez. A főnökné... a főnökné... Mindenkinek ott van a száján az a szó, de senki sem meri kimondani, füle van a falnak is... A provizorék nagyon együtt vannak, persze, a főnökékkal... Még a bált se igen merik emlegetni. Csak úgy általánosságban zúgnak, pattogva, hangjukat nem kímélve, ellenben mérsékelt szólásszabadsággal.

Csakugyan belépett a provizorkisasszony. A provizor húga, aki a kiszolgáló lányt is helyettesíti.

- Vilmácska, ha két deci forralt bort kaphatnék - mondta Tomka bácsi.

- Lehet.

- És én vacsorázni szeretnék, ha kapok valamit - mondta a fiatal tanító.

Vilmácska vette az üres spricceres poharakat s kiment. Olyan fölényesen, hogy még az ajkaszéleit is legörbítette. Mint aki restelli, hogy ilyen munkát kell végeznie, s el van szánva, hogy az úri tekintélyt mindenképpen fenntartja. A fiatal tanító elnézte a nagy csontú, sápadt, fiatal szőke lányt, akinek az arca tele volt pörsenéssel, s eszébe jutott a mai déli ebéd...

Ahogy a lány kiment, az urak újra kezdték a beszédet, most már halkabban, szinte suttogva, annyira fojtott hangon. S a fiatal tanító felhúzott szemöldökkel hallgatta őket. Milyen szomorú egy élet itt ez az élet. Milyen jó volna innen messze élni. Valahol nagy városban. Budapesten. Ahol az embernek nem néz senki a zsebjébe, a sebébe. Az ember elvégzi a hivatalát, délután már beülhet egy kávéházba, kis csiszolt márványasztal mellé, s elegáns és frakkos pincér meghajolva kérdezi előtte: Mit parancsol? S kap az ember aranyozott szélű csészében feketekávé, pikkolót, aztán jönnek a barátai, ismeretlenek, egy perc alatt új ismeretséget lehet kötni, ingyen lehet a szép nőket nézni, s a kávéház falára majolikából díszes festmények vannak kirakva, s a kávéházi trónus annyira fényes... Őt egyszer egy veszett kutya megmarta s akkor fel kellett mennie Budapestre a Pasteur-intézetbe, akkor az intézetbeli megfigyelés után három napot töltött a fővárosban. És most erre a boldog három napra gondolt, amely úgy maradt meg az emlékében, mint egy különös, furcsa álom... Nyolcvan korona rendkívüli segélyt kapott...

Nem, nincsen boldog ember a Kereszten. Később bejött a segédmérnök és a számvevőségi gyakornok. Ezek sem tudtak semmit a bálról. Állítólag nem is törődtek vele, sőt kinevették a kis tanítót, hogy bálon jár az esze.

Ő aztán végképp megsértődött, meg is haragudott a szövetkezetesnére, hogy beugratta ebbe a komédiába, s igen kedvetlenül hazaindult. Valóban igaz, hogy nem szabad az embernek mindefféle kalandornépséggel összeállani. Eszébe jutott, hogy mikor még kisdiák volt, egy tapasztalt öreg prepa azt a tanácsot adta neki, hogy az egész világon minden lányt szabad prédának tekintsen, de a saját házi cselédjükkal sose kezdjen ki, mert abból a legnagyobb bajok lesznek. Nem szabad az embernek a saját fészkébe... Lám abból sose volt baja, hogy a rahói kasszírnő... Utóvégre annak az a mestersége, s azt nem lehet egy fiatallembertől sem kívánni, hogy apáca legyen. De hogy itt fellépjen, mint egy Don Juan, és esetleg kellemet-

lenségei legyenek belőle, az igazán nem fizeti ki magát. Ezekről a kalandornőktől kitelik, hogy a végén azt hazudják, hogy az ember elcsábította őket, holott...

Elhatározta, hogy másnap nem megy el a szövetkezetbe, bocsánatot kér a paptól, s egyáltalán visszavonul az egész világtól. Majd megpróbál valami parasztasszonyt keríteni, aki főzne neki.

Mikor az útra kitért, még azt az utat is gyűlölte, amelyen idejött, s a hegynek a másik oldalán akart lemenni, bár ott nem volt olyan jó út az iskola felé.

De így a főnök háza előtt kellett elmenni. A tágas nagy háznak sötétek voltak az út felőli ablakai. Akaratlan megállott a ház előtt, s benézett a kerítésen az úri, nagy, impozáns épületre, amely úgy állott ott, hogy ennek a vidéknek legfőbb ura lakik benne. A Társulati Főnök a legnagyobb úr az egész felső megyében s a Kereszt főnökéhez semmiféle társulati telepnek vagy pláne magántársaságnak vagy éppen a kincstárnak egyetlen hivatalnoka sem hasonlítható jövedelemre, tekintélyre és hatalomra nézve, mert a kereszti bányák az ország legnagyobb vas- és szénbányái.

Ezen egy kicsit mélázott, mikor hirtelen, mintha segélykiáltásokat hallott volna.

Újra valami gyanús sikoltást hallott kiszóródni a házból, erre nem habozott tovább, egy pillanat alatt átvette magát a kerítésen s beugrott a kertbe.

A háznak tornáca volt, verandája az út felé, de ezt sohasem szokták használni. Félig ösztönből, félig-meddig, mert úgysem tudott volna merre fordulni, hirtelen erre ugrott fel. A tornácra nyíló ajtón belül lármát hallott.

- Nyomorult, nyomorult! Nyomorult gazember! - értette meg a főnökné erős, lihegő kiáltását.

Körülnézett, merre törjön be, mikor zuhanást hallott, s utána a főnök jól ismert recsegős, mogorva hangját.

- Velem fogsz te harcolni! Bestia! Velem!

- Nyomorult!...

A fiatalember meg volt döbbenve. Figyelt, figyelt. Kimerülten és reszkető lélekkel. Semmi idegen hang... Hihetetlen... A főnök és a főnökné. Rémitő... Egymást megölik... vagy mi... Tétovázva állott... Érezte, hogy itt nincs semmi joga a beavatkozásra...

- Hát nem lesz ennek vége soha! - ordította a főnök. - Soha!... Majd én megtanítalak egyszer!

A főnökné hisztérikus kacagása hallatszott.

- Nyomorult!... Aljas... Gazember...

A fiatalember el akart párologni, de abban a percben, ahogy megmoccan, kitépte valaki az ablakot, aztán kiugrott rajta.

Kővé dermedve nézett a fiatal tanító. A főnök volt. Úgy kalap nélkül, kiskabátban... Leesett a fagyos hóra, s nagy kővér testét megüthette, mert nyöszörögve állott fel. Két méter magas lehet az ablak a földtől.

Aztán fűjt és lihegett, s elkezdett járkálni a kert befagyott útjain, amelyek virágágyak között kanyarogtak.

A fiatalember nem mert megmozdulni, csak állott a homályban, s végképp kétségbe volt esve, hogy tanújává kellett lennie ennek a kínos családi jelenetnek. Ha a főnök észrevette, el van veszve. De a főnök sokkal jobban le volt foglalva indulataival, minthogy a kívül levő világra csak egy pillantást is vethetett volna.

Istenem. A híres boldog házasok. Hiszen mindenki tudja, hogy a főnök selmeci diák korában szeretett bele a feleségébe, aki egyszerű asztalosnak a lánya volt. Tüdőcsúchurutos haszon-talan teremtés, akit ő gyógyított ki a betegségéből. Nyolc évig nem volt szabad gyermeknek lenni, s csak most négy éve, mikor az asszony már egészen kigyógyult, akkor született meg az első kislányuk, s azóta még egy... Mindenki tudta, milyen boldogan élnek, ő maga is jól emlékszik, hogy egyszer nyilvánosan, emberek előtt, hogy csókolta meg az asszony a férje homlokát... S ilyen előkelő állású ember. Ilyen fiatalon. Aligazgatói rangban. Hihetetlen. A fiatalember érezte, hogy halálveríték gyöngyözik a homlokán, s oda is fagy a bőrére. De nem mert megmozdulni. A főnök egész itt sétál a veranda előtt. Ha ez a sűrű vadszőlőinda nem volna, lehetetlen, hogy eddig észre ne vegye.

- Henrik!

Az asszony kiáltott ki az ablakon. Fojtva, lihegő indulattal.

- Henrik!... Jöjjön be!

A férj megállott. Nem mozdult tovább.

- Henrik!...

Új csönd.

- Ha nem jön be... Henrik!

A férj konokul, lesütött fejjel állott. Szél jött, a fákról zúzmarát rázott, s az fehéren pergett a férfi kopaszra nyírt fejére.

- Jó, akkor én is kiugrom - mondta az asszony, s a férfi erre megindult az ablak felé.

A fiatal tanító szinte látta az asszony rettenetes nagy fekete szemeit, amelyek oly mély karikák voltak mindig a barna arcában, s amelyek fölött oly bámulatos erős szemöldökök voltak, amilyet soha nő nem viselt. S az a képtelenül nagy, fekete, kékesfekete haja, amelyet mindenkor két oldalt nagyra kihúzva viselt, s a fél homlokán elsimított, míg a másik fél homlokán kurtára vágott kis frufrut hagyott. Hogy áll az most a sötét éjszakában, a lámpa nélküli szobában, mint egy fűria, bizonyosan még jobban szétzilált hajjal, a hatalmas karjaival, az erős állával, kemény, nagy melleivel, s fűj, mint a mesebeli táltosok, szinte idáig érzik a leheletének a sütése, perzselése.

Ez meg ne lássa! Mert ha ez megsejti, hogy ő most itt van, akkor egy nap múlva már úgy repül ki a Társulattól, hogy... Még a szülei, a testvérei is. Uh, hogy uszítaná ez most rá a kutyáit, ha tudná, hogy valaki leskelődik a csukott verandán.

A főnök lassan megállott az ablak előtt, s egészen reménytelen. Letört, ellankadt, tönkrement. A hideg visszahozta a józan, közönyös nembánomságát.

- Majd kinyitom a verandaajtót - mondta a főnöknek.

A fiatal tanító azt hitte, ott rögtön szörnyethal. De egy perc múlva megrázta az asszony belülről az ajtót, s mérgesen kiáltott fel.

- A pimaszok... Nincs benne a kulcs... Henrik... Jöjjön rögtön a másik ajtóra...

S a főnök lassan, sóhajtva megindult az épület háta felé...

Ő pedig úgy állott ott, mint a kétségbeesés megelevenedése. Nem tudta, mit tegyen, mehet-e már, vagy nem. Nem mert elindulni, míg biztos nem lehet az útjában, hogy meg nem látják, mikor átkapaszkodik a kerítésen.

Rettentően hosszúnak tűnt fel neki az idő, mikor újra beszédet hallott a nyitott ablakon.

- Komédiás... - mondta az asszony fojtott, megvető hangja. - Csak csináljon nekem komédiákat... Sokra becsülöm az ilyeneket... Ez ember?... Ijesztgetni, azt tud!... De nem fog sokáig.

Ezzel becsapta az ablakot.

S a tanító többet nem hallott egy szót sem. A szél is erősebb lett, s bent is csendesebb a hang.

Már azt hitte, itt fog meghalni, mikor újabb veszedelem riasztott rá. A nagy öblös hangú komondor úgy látszik éjjeli sétájára indult a ház körül, mert itt hallotta az ugatását szél ellen a ház sarkán. Hirtelen elindult benne a mersz, s kiugrott a verandáról és úgy átmászott a kerítésen, amilyen gyorsan csak tudott gémberedett tagjaival.

Aztán továbbigyekezett a keményre fagyott úton, s míg a jó távoli lakása felé igyekezett le a hegyoldalakon, arra gondolt, hogy vajon befűtött-e jól az öreg Hrecsko, aki a takarítást szokta nála végezni, asszony hiányában, egy kis lakásért, miért, meg arra, hogy istenem, az emberek élete mennyire kitanulhatatlan, hogy az ember soha nem tudja, a felszín alatt mi lappang, meg arra, hogy vajon a szövetkezetesné mért találta volna ki az egész bálhistóriát, ha semmi igaz sincs benne.

2

Az ablak előtt a gyár tágas udvarra nyílt. Vörös kohósalakkal volt fölhintve a nagy udvar, s az apró sötét barakkok s a hátrább emelkedő nagy fekete gyárépületek előtt vastömegek voltak felhalmozva. Az ég borús volt még a kétnapos eső után, de a ködök foszlottak, a távoli háttérben az alacsony hegyoldal zöld fái egyre tisztábban úsztak a szürkés-kék ég alján.

Rassovszky szórakozottan nézte az előtte kitárt, bizarrul érdekes képet; az ő csendes, nyugalmas bányavilága után, most élénknek, lázasnak érezte a gyár levegőjét. A kereszthegyi gazdag, májusi díszben pompázó hegyoldalakból, völgyekből és természeti szépségekből itt mi sem volt, csak a füstökön átszűrt túlsó dombsor fáinak pasztellképe, s a gyárudvaron, itt az igazgatóság ablakai alatt egy-két fa.

A nagyszerű, kedves csönd helyett, amely az ő megszokott és megszeretett bányavidékén boldog és ősi háborítatlanságban uralkodik, amelyet csupán a madarak csiripelése ver fel, s amelybe holmi távoli üzemzaj a kohók, zúzóok felől, csak úgy csap bele, mint a nagyobb madaraknak, az embereknek élethangja: itt viszont a gyári mennydörgés szakadatlan, levegőt reszkettető, embertelen kolompolásába a faágakon pityegő néhány madárka csipegetése éppoly bizarrul, idegenül játszik bele, mint a néha felhangzó emberi szó.

Régen vár ebben az ablakban. Ebben a szobában. Órák óta. De úgy tetszik neki, mintha ez a néhány óra, amelyet itt tölt, várva a nagy pillanatra, melyben életének fordulását akarja megérni, hosszabb volna, mint a hét esztendő, mely alatt ezt a percet előkészítette. Mennyi magányosság, mennyi munka és tanulás van mögötte, a zavartalan kísérletezés hosszú esztendeiben, s most, hogy a kész találmánnyal a zsebében itt áll: úgy érzi, ki van forgatva rendes temperamentumából, az ereiben gyorsan lüktet a vér, s láza van; a gondolataiban is láz, jó magas hőfokú láz. S a Vezérnek még mindig nincs ideje arra, hogy vele tárgyaljon. Úgy tele

volt izgalommal, hogy szeretett volna szabadulni tőle, de még csak a kis titkár sincs, akinek a szobájában várakozik; már foszladozott is benne a hosszú várakozás alatt a rendkívüli feszültség és villamos battriás, ki-kisülő nagy energiakészlet, s szemei hályogosan el-elfáradtak a befelé nézésbe, s pihenésül észrevett egyet-mást a külső világból.

Néha végigment a kis szobán, s rá-rátette a kezét a vörös mahagóni asztalra, amelyen telefon, s pedáns rendbe rakott íróasztali holmik, kezelési könyvek, kézbesítendő, elküldendő akták s levelek és más, titkári ügydolgok voltak.

Rámeredt erre az asztalra, szórakozottan, aztán hirtelen fölkapta a fejét, s vissza az ablakhoz. Olykor megtapogatta a zsebét, az írásait, aztán a mellényzsebéből kivette a vékonyra csiszolt kis acéllapocskát, s boldogan simogatta meg. Ha erre nézett, földerült az arca, fölgyúlt, mintha az áramot bekapcsolta volna vele a lelkének izzólámpáiba, s teljes boldogsággal ragyogott fel. Boldogsággal, büszkeséggel, reménységgel.

Aztán megint kinézett az ablakon. Az öreg portás vedlett, rótvörös gumiköpenyében cammogott elő a vörhenyesfekete udvaron. Mulattatóan látszott rajta, milyen cinikusan viseli a furcsa ruhadarabot. Azzal az elszánással, hogy az egész világ gúnyjával kész szembeszállani, de viseli. A legújabb rendelet. Az igazgatóság gyámkodása. Bizonyára senki sem csodálkozott rajta, de ő mentegetőzik a szembejövő elegáns, alacsony sapkás főportás előtt:

- Olyan vagyok, mint a paprikajancsi benne - mondja erős, éles, recsegő hangján, amely mintha ahhoz lenne ráspolyozva, hogy a gyári hangelnyelő dörgéseken is áthallatsszék.

Rassovszky elmosolyodott az emberi hiúság kis megnyilatkozásán. Elnézte az öreget, ahogy nehéz lépésekkel megy tovább, mintha a rugók már mind megpattantak volna a csuklóiban, ízületeiben, s megdörgöli vastag orrát, amely lemoshatatlanul fekete volt a félszázados gyári szolgálat után... De lám, a kedélye, az fiatal maradt, gyermek maradt, a ruhában restelkedni tudó naiv gyerek a gépek szigorú világában, ahol az ember látszólag elvész, megsemmisül, s eltűnik róla az emberi báj...

Önkéntelenül körülnézett, hogy valakinek elmondja a reflexiót, de senki sem volt a szobában.

Végigsétált megint a kis titkári szobán, ahol reggel óta vár, mint egy börtönben, s megállott új, mély szórakozottsággal a falon függő képek előtt. A nagy tölgyfaramás fényképekre is lassan eszmélt, s egyszerre csak összevont szemöldökkel appercipálta a páratlanul ízléstelen felvételeket a gyártelep munkáskolóniáiról. Mértani perspektívában s egyetlen élő alak nélkül mutatta be a kép mind a rosszul szabott, lélek nélkül tervezett házak sorait. Kísértetiesen üres és nyomorult volt ez a lefényképezett világ, minden vétkével és nyomorultságával túlozva azt a könyörtelen felfogást, amellyel a régi rendszerek géprészeknek vették a gyárüzemben felhasznált embertömegeket. Pedig ugye, a hetvenéves öreg kapus szégyellni tudja a vörös gumiköpenyt, mert még olyat nem viselt...

Bosszantotta, hogy senki sincs, aki előtt hangosan mondja tovább, hogy: nem lesz ez úgy már soká. Rá kell jönni az emberiségnek, hogy ez nem élet így. Hiszen ő maga is fotografál, s pompás fölvételeket sikerült lekapnia bányászcsaládok kedves kis életéről. A kolóniák régi ridegségét hogy meg tudják szépíteni a sarkokban, a lehullott cementvakolatokkal megszépült sarkokban, holmi odatámasztott teknőkkel és moslékosdézásával, meg egy szál napraforgóval, mivel s a furcsán feltűzött szoknyákkal, ahogy a gyerekekhez lehajlik az anya, meg a nagy falépcsők alatt hancúrozó gyermekek csoportja, a szénfüstös barakk mélyéből kivilágító sütőkemencék vörös lángja, az esti vacsorázó bányászok emberi, zilált, akaratlanul művészi csoportjai... Még a vadidegen is felcsillanó tekintettel kell hogy meglássa ezeket a zsánerképeket. Kell, hogy a legelfogultabb idegen is megérezze, hogy ebben az irodai korlátozottsággal ember-

telenné szabott világban is első dolga az embernek, hogy a maga lelkéhez, a maga jókedvéhez, életöröméhez illő átalakulásokat idézzon elő a maga környezetén...

Érezte, hogy ő már itt áll a csúcson, ahonnan ellátni a Jövő pompás téereire. Dagadt a melle, és bízott a reménye, hogy csak kerüljön szembe a Vezérrel, végre üt az órája. Hétévi megfeszített munka, vasmunka, kitartó vergődés után itt van a szabadság, a hatalom, az emberi fölszabadság előtt, s most már egykettőre meg kell találnia az őt megillető egyetemes, minden emberi erő kifejtésére alkalmas vezetőhelyet.

Újra a kezébe vette a kis acéllapot. Megnézte, megsimogatta, szinte megcsókolta. Úgy nézett rá, mint a betlehem csillagra, ez, mert ez fogja őt bevezetni a rég áhított, titokban vágyott, várt nagyszerű jövőbe. Haha! - kacagott fel kurta, ideges kacagással - csak jó szerencsét, s pár hónap alatt tagja leszek a Társulat igazgatóságának!... - Magasra emelte kezének bátor lendületével a kis acélt, s annak a hideg, gömbölyeg, sima érzése, amint tapintó idegeire hatott, a hozzáfűződő nagy reményei miatt több erotikus kéjt öntött el a testén, mint a legszebb nő érintése...

A Vezér a miniszteriekkal alkuszik.

Rassovszky kedvetlen nézett a konfidens szemű kis titkárra, aki széles, egészségtől duzzadó kerek arcával simán és elevenen mosolygott neki.

- Csak hadd alkudjon, Lajoska... Az a jó ipar bázisa: a jó alku... egy ilyen vállalatnál, mint a Central, a dolog kereskedelmi része csak olyan fontos, mint a műszaki. Az minden percben változhat, s megváltoztathatja a termelés egész irányát, mert nemcsak azt kell eladnunk, amit előállítunk, hanem azt kell előállítanunk, amit el tudunk adni!... A jó alku *majdnem* olyan fontos, mint a jó áru...

A kis titkát nevetett, s kihúzta a fiókját, és szivaros- meg cigarettásdobozt vett ki belőle.

- Láttam ma a Vidovszky Marcsát. Hogy megerősödött.

- Igen - mondta szórakozottan Rassovszky - egészen megszépült tőle.

- No hát azt nemigen éri el szegény soha.

- Mit?

- Nem szép... Határozottan nem szép... De szép a melléklete.

- Igen... Négyszázezer.

- Forint! Nem korona: forint!... Hát, negyven év alatt sokat ki tudtak szedni abból a kis provizorátból... Parancsol?

- Köszönöm - háritotta el a kínálást Rassovszky -, csak a saját keverékemet szívom. Van egy elég jó összeállításom... Akarja megkóstolni, Lajoska?... Mért bízta rá az ember magát a dohánygyárak bölcsességére... Ott még ma is a régi megcsontosodott bürokratizmus él, amely nem vet számot azzal, hogy élvezeti cikket produkál, tehát az élvezőket kell elsősorban tanulmányoznia.

- No ja, ha az ember úgy veszi, akkor sose gyújtana rá bűdös trafikra, kimustrált lószőr és öreg vacak...

- Azt nem... - mondta kedvetlenül Rassovszky, s rágyújtott az odatartott gyufán - köszönöm... Na ne, ne gyújtson így rá - szólt oda a fiatal embernek, aki eldobta a nagyon leégett gyufát, aztán kettőt-hármat meggyújtott, s míg felszippantotta a lángját, már el is lobbant. - Bámulatos, hogy az emberek semmit sem figyelnek meg. Nem úgy kell rágyújtani. Mikor már a gyufa

feje elégett s a farészek lángolnak, akkor gyújtson rá. Ha a gyufa fejében képződő gázokkal teleszíja a dohányt, az egész cigaretta elveszti az értékét.

- No ja, ha az embernek ideje volna... Nem vagyunk ám bányaaurak! - kacagott konfidensen a szemébe a kis titkár - hanem egy szép asszony van a Kereszten - tette hozzá minden átmenet nélkül, s cuppantott a nyelvével a duzzadt, undorítóan vörös ajkán -, a főnökné... Mese-asszony...

- Na...

- Mese... Olyan asszony... Hát olyan még egy nincs a Társulatnál... A Vezér is nagyon utána-néz, ha meglátja... Úgy ugrál előtte, mint egy hatodik gimnazista... Meseasszony... Magának nem tetszik?

Rassovszky összevonta a szemöldökét, fekete, vékony szemöldökei hegyes, bizarrul éles metszésű orra fölött idegesen játszottak. Szerfölött bosszantotta ez a szemtelen kis alak, aki olyan fesztelenül tudja a szavait rászórni akárkire, s őt olyan nagyon lerántja a köznapiságba ezzel a szinte visszaverhetetlen impertinens magázó modorával.

- Meseasszony... Csak azért irigylem a bányaaurakat, hogy körülötte lehetnek... Aki egyszer...

Megnyalta az ajkát, mint a kutya, mikor a jó falatra gondol, s elhallgatott, mert megijedt a Rassovszky hallgatásától. Még bemondja valahol, szóval jobb az a begyakorolt tisztességes modor, s egy nagyot szippantott a cigarettjéből.

Berregett a csengő, s letette a szivarkáját, nevetett és szaladt.

- Pizok fráter - mondta utána Rassovszky. Magasra emelte az arcát, az ablakhoz lépett, s kifújta a füstöt a levegőbe.

Lehunyta a szemét kissé, s a főnöknére gondolt. Fejedelmi nő. Mit tud arról az a szájas kis csahos, milyen egy fejedelmi nő az...

Sóhajtott.

- No, majd egy hónap múlva...

Ez a legborzasztóbb az ember életében. A várakozás.

Várni előszobákban, mikor már az ember zsebében, a fejében, a szívében nagy-nagy dolgok vannak készen. Becses, fontos, az emberiség közsorsára elsőrangúan fontos, nagy dolgok. Mikor akkora kincs van a mellényzsebében; szinte érezte, hogy rádiumsugarakat bocsát a kis acéllapocskára a szíve fölött, a szemüvegzebben, akkora kincs, amely megszázszorozza az emberiség közvagyonát, amely a föld mélyében el van raktározva a számára... S itt várni előszobában, apró senkik és semmik között... Hétévi agymunka s egy örök létre szóló szerencsés találás eredményével itt ácsorogni, míg a Vezér a miniszterekkel alkuszik... No nem baj... Sebaj... Az ember várhat, mikor a győzelemre vár...

A fiatal fák lombja felnyúlt az ablakig. Frissen mosott zöld levelek borzasan álldogáltak a vékony, zegzugos gallyakon, kissé már a májusi fiatalságukba is zsugorodottan, úgy látszik, nem szeretik a kénes füstöket. Hisz ez, ez a nehézség csak a gyárak körül. Az élő szervezeteket valahogy védeni kell a szétömlő vegyi hatások alól... Felnézett a szemközt álló nagy, vörös, újonnan épült s még használatba sem vett gyárepület falára, s az előtte álló rengeteg nagy kéményre, amely még egészen piros volt, friss és a csúcsán a fekete téglákból hímzett sapkát más füst még nem érte, csak amit a szomszéd kéményekről vert ide a szél.

Mennyi ilyen új épület fog emelkedni végig a völgyön, végig a völgyeken. Szinte egy kis kárörömmel gondolt az emberek ezreire és millióira, akik a szabad mezőkről lassan be fognak

vonulni a gyűlölt gyárak falai közé, s meg fogják tanulni szeretni a bő kenyeret adó világot... Az épület magas, ablaktalan falain, a vörös téglákon kiverődött a salétrom. Lent a tövében egy tofla kis ács fabrikált valami gyatra kis deszkalapot, három darab deszkából körülécelve... Lomhán, sután, mesteremberesen fűrészelte körül.

- Ez nem, ez nem gyári ember - mondta magában -, ez a nemes polgári munka képviselője. Mesteremberesen: ez azt jelenti, hogy ezek a mi kis mesterembereink minden munkának tudják a klasszikusan legrosszabb és leglassúbb elvégzési módját, s azt beidegezve állanak dologba.

Egyéb ötlet híján kivette az óráját, hogy megfigyelje, mennyi idő alatt készül el a mester. Felfelszisszent, mikor az ács új-új szörnyűség szenzációjával lepte meg... Előbb a fűrészenek történt baja: elvitte valamerre kireszelni, s tíz percig járt oda. Aztán egy elgömbült szöveget talált s ment, vaskapcsokat keresett a sarokban és jó hosszú öt percig kínlódott, hogy a nem hozzá való szerszámmal kifeszegesse... Majd jött a pallér, lógó kezeivel, mint egy sétáló gorilla, megnézte a munkát, léniát vett, kiplajbászolta, az ács bólogat, nézi, érti: hogyne, szakember... S kezdődik az egész dolog előlről. Újra körülfűrészeli az egészet ugyanazon a nyomon, ahogy már egyszer megtette...

Ah, idegesen fordított hátat. Így volt az régen. Így végezte a munkát az ember, mikor még nem érezte a Munka rettenetes hatalmát maga fölött.

Ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy menjen, bemenjen a gyár titokzatos mélyébe s szemtől szembe találkozzék a nagyszerű, a csodálatos Munkával, egész félelmetes komolyságában.

Gyorsan kalapot tett, s kiment a titkári szobából.

A rideg, dísztelen folyosón egy-két szolga állott, díszesebb sapkájukban a Vezér tiszteletére.

- Ha keresne a Nagyságos úr, a hengersornál leszek...

- Igenis...

A szűk előcsarnok két kapuja közül egyik kinyílik a telepre, az emberek életére, a sötét ércbetűket viselve homlokán: *Jószerecsét*. A másik befelé a gyárudvarba, a bekerített szent helyre, ahová idegeneknek bemenni nem szabad, csak a beavatottaknak, mint a szent hajdan szentélyeibe.

Végiglépkedett a puha vörhenyes földön, át a keskeny sínek között, amelyeken fehér füstbe burkolózva tolatott egy parányi gyári mozdony, a gázfejlesztők előtt elment, s egy pillantást vetett a vastag gázvezető vascsövekre. Kék zubbonyos munkások ültek a kohóknál, kinn az ajtók előtt, a megszokott fáradt mozdulataikkal ültek, vagy ácsorogtak, beszélgettek. Várják, míg a kohójukban felfő az izzó érc, várják az öntés csodálatosan szép perceit. S addig diskurálnak, mint az esős napokon a kapuban, a falusi földművesek.

A tágas csűrkapun bement a hengersorhoz, ahol a vastömbökből a hosszú síneket nyújtják. A nagy fekete épület, fönt a komor, füstös gerendák csodálatos szerkezete, a hosszú vaskígyók földön futó, égő tarajú siklása, s a néha keresztülsuhogó szél egyszerre rohanták meg túlságosan megfeszített idegeit. Jól érezte itt, magát. Otthon volt itt. S kivált, hogy a megszokás mindennapisága nem koptatta el idegeiben a benyomások frissességét, látni s élvezni tudta a természeti szépséget a kiválóan mesterségbeli jelenségben. Gőz és füst s a gyári emberek arcának verejtékezése, ahogy a kézi kohókban felduzzadt égő vas az első vasmarokban nagyokat dördült és szikrákat szórt szerte, a kék-fekete munkásnadrágokban furcsán, de csodálatos biztonsággal futkosó emberek, a vastag sarkú fapapucsokban a tűzkígyók körül, ahogy a hákkal, a mennyezettől alácsüggő vasollókkal felkapják s továbblendítik az izzó vörös

vasat, a villámszerű ezernyi részlet kápráztató erejével hatottak rá, s ő be akarta színi mindazt, ami kitárult a szeme előtt.

Aztán folytatta a pörölő mélézését. Itt nincs megállás, itt nincs pipatömés, itt nincs mérícskélés, tétovázás, naplopás itt csak egy élet van, a Munkáé, amely egyformán szakadatlan iga alatt tartja a technikai szerveket, a gépeket s az embereket, akiknek minden idegszálát éppen úgy kihasználja, mint izmaiknak teljes energiáját. Mert íme, mily csodálatos. Milyen komplikálttá s emberivé válik a legegyszerűbb gépmunka, ha embernek kell azt végeznie. Ennek a két munkásnak, akik a vasollóval átveszik és továbbadják a rohanó sít, együtt kell dolgozniuk. S ez az együttdolgozás, két élő lénynek egymással és két élőnek együtt egy géppel, ez annyira idegmunka már az emberre, annyira nem mechanikai, hogy szinte azt lehet mondani, hogy méltó feladat az ember képességeihez. Milyen könnyű volna ezt géppel, géprészekkel helyettesíteni. S már készen is volt a fejében a javított hengersor, ahol a kidolgozott síneket nem emberek fogják fel s taszítják vissza a következő, kisebb nyílású nyújtóprésbe, de vályúsor, amelynek mozgását tetszés szerint irányíthatja egy ember. Játszva és könnyedén, egy helyben állva. Körülnézett, s látta a sorban álló hengereket, az előttük álldogáló és a maguk idejére váró munkásokat. Egy hengernél tizenkét munkás megtakarítás, és éjjel-nappal egyforma erővel dolgozhatnak a gép... Háromszor annyit produkálhat egy hengersor, mint ma, ötödrésznyi napszámmal. Tíz embert mentett meg már gondolatban egy emberibb feladatra... Ha már bent volna a Társulat igazgatóságában, azonnal kiadná az utasításokat a hengerek átalakításának megtervezésére.

Majd megjön... Minden megjön a maga rendjén... S felemelte a fejét, és vidáman nézett maga előtt a mélységes, erőteljes képre.

- Szervusz!

Valaki a vállára tette a kezét.

- Ah, szervusz... - fordult hozzá nagy örömmel - szervusz - kiáltott újra, mert pillanatról pillanatra nőtt benne az idegáram. - Szervusz János, szervusz.

A barátja, ki eszébe sem jutott volna, mérnök volt a gyárban, s egyik üzem, a szöggyár vezetője. Együtt indultak a pályájuknak, együtt voltak gimnazisták Debrecenben, s a gyermekkori barátság és az ifjúkori vetélkedés kötötte össze őket. János szokott gúnyos mosolyával fogadta a Rassovszky egyre növekvő örömét. Zömök, formátlan, vastuskóforma teste mereven állott barátja ingó, hajló, ideges, magas alakja előtt.

- Nahát sokért, meg nem tudnám mondani mennyiért nem adnám - kiáltott Rassovszky eksztázisban -, hogy látlak.

A hangját elnyelte a zshivaj, a láрма, a dörgés, amely néha fel-felroppant, de mindig valami emberi hangokat felülmúló energiával dörgött a rengeteg tetőzetek alatt. De az arcából kisugárzott a fény, a szemeiből a szeretet csillogása, és a fogai féhéren csillogtak, amint megrázta barátja két vállát, ágáló két finom, hosszú ujjú kezével.

- Nem jössz fel az irodámba? - szólt egyszerűen János.

- A Vezér keresni fog.

- Majd betelefonálunk.

- Persze.

Kimentek az udvarra. A szürke ég alól átszűrte, színes fény ömlött rájuk, s a rengeteg tömeg rozsdáta vascsapokra és vaságyakra, amelyek a hengerektől kerültek ki használat után, s úgy állottak ott, mint valami bizarr, vasból való virágos kert, óriás tömegekben, ahogy a modern kertészek ültetnek ezerszámra egyszínű tulipánt.

A fűrész sikítása vágta a fülüket, ahogy neki-nekiszaladt a kinyújtott vassíneknek, s egyetlen rohammal kettémetszette. Átmentek a tisztelettel köszönő munkások csoportjai közt, akik a kész síneket rakták az egyenesítőbe s aztán félszer alatt halomba, s a vastönkök borzas nyája között érték ahhoz az osztályhoz, ahova Rassovszkyt vezette a barátja.

- Elragadó! - kiáltott fel Rassovszky, amint beléptek. - Hát nem elragadó természeti kilátás ez! - s végignézett kitágult szemmel és élénk gesztussal a szöggyár tömördek, mély sötétségű épületében, a hosszú, hosszú sor szögzakánán, amelyek kék és lila lánggal s ezer szemmel világítottak. Fönt a gerendák, szíjak kivehetetlen nyugvó mozgó tömkelege, lent a hosszú sor villogó fény, amely bűvösebb, mint az ingoványok lidércfényei, káprázatosabb, mint a Dunapart Buda alatt, este, körülöttük a félig megvilágított alakok vidámsága, a fekete orrok és bemázolt fényes arcok bizalmassága, a világos nagy szemek s a kivillogó fehér fogak, ahogy az emberek félelmesen néztek erre, mint a fekete bivalyok, s ártatlanul, mint a szoptató, farkasok. A kovácsoló gépek szakadatlan zúgása, kopácsolása, sirítése...

- A Munka temploma! - kiáltott Rassovszky, s a hangját elnyelte a hangrengeteg.

Fönről kis napfény szüremlett át a tető homályos üvegein, a jobb sarokban egyszerre a kovácslegények pompás ütemű, négyes kalapácsolása a szétpattogó tündéri szikrák bűvkörében.

- Az ember érzi, hogy él! - kiáltotta újra Rassovszky, s továbbindult, felszippanva a szén-szagot, s beeresztve porusain a meleget, amely láthatatlan sugarakban áramlott szerteszét.

- Forró nyugtalanság és abszolút precizitás. Fekete ördögök és szegény érző emberek. Nagyszerű eredmények az emberiség számára és jóra való, kihasznált páriák! - kiabált Rassovszky, s nem törődött vele, hogy nem érteni a szavát. - A Munka él itt, a Munka nyugoz le itt, a Munka világában vagyunk... Megszületett a Munka, s hátára ült az embernek, ahogy hátára ült az ősidőkben az ember a lónak...

Kis víztócsák fénylettek meg az üllők alatt. Fénylett bennük a nap kizárt fényének némi sugara, s szürkén, alacsonyan heverték a lábuk alatt a szétteretett vaslapok.

A világos sarkokban fiatal legénykék: piperézkedtek, fésűvel vájva a szemükbe csapzott, kimosott hajukat. Ing nélkül várják, a kék nadrágjukban, a barna rezervoírvízben megmosódva várják a delet, s már túl vannak, már kint élnek a Munka hatalmán. Ahogy egy kis szabadulást nyertek, már emberi furcsaságokra ébredtek. A nagy, félig behajtott fakapura, amely a finomhengersortól választja el a helyiséget, krétával, csúfolódó gyerekes betűkkel fel van írva:

Orosz Mihály - Korsós Mariska - jegyesek...

Felmentek a szűk vaslépcsőn a tetőben elhelyezett irodai helyiségbe. Piros arcú fiatal gyámkornok köszöntötte őket kollegialitást sejtető alázattal, János utasítást adott a telefonálásra, s bementek a sötét és cügos, tágas irodába, mely barna volt s elhanyagolt, de az alattuk levő mennydörgő zaj csak távoli morajképpen hangzott be hozzájuk.

- Barátom, igazán - mondta, s újra mind a két kezét vállára tette barátjának Rassovszky. - A sors kezét kell látnom abban, hogy ma, éppen most, éppen az utolsó órában most találkoztunk.

Megrázta a kis öreget, s felkiáltott, némi meghatottsággal a hangjában, mert sorsszerűnek érezte, hogy ifjúságának barátjával tölti a döntő pillanat előtti perceket:

- János, János! - és a hangja remegett a belső izgalomtól, amellyel tele volt a melle.

János lehúzott szájszállal mosolygott rajta. Szőke, lassan gyarapodó kevés bajsza nem takarta széles és rendetlen nagy szájának mozdulatait, csak a Kálmán forró felhevülése nem vette észre a kicsinyesen kicsinylő, gúnyos rángásokat.

- Ül le - mondta János, hirtelen kibuggyanó kurta szavaival.

Kálmán nagyot lélegzett, eleresztette a vállát, felhúzta a szemöldökét pompás, intelligens szabású, alacsony homlokára. Mintha megérezte volna az örök ellentétet, amely őt a tömzsi kun fiútól mindenkor elválasztotta, s amely mégis úgy összekapcsolta vele, hogy állandóan izgatta, forralta a vérének a fiúnak a kivívandó őszinte becsülése.

János is leült az íróasztala mellé, s amint alacsony lábairól leszállt, és a székben széles vállaival más emberré lett, kissé merev feszengéssel keresett az asztalon cigarettát, közben parányi szembogaraival lopva lefelé tekintett többször a barátja felé elő-elővillanó gúnnyal, aztán megint szanaszét fordította a tekintetét, amelyet csak igen ritkán lehetett szembe találni, ahogy szavaiban is ritkán volt egyenes és nem kerülgető.

- Parancsoljon nagyságos úr! - tartotta oda a cigarettáit.

- Köszönöm, inkább te az enyémből.

- Magad csináltad?

- Igen.

- Akkor inkább nem - mondta János, és belülről kiziháló nevetés rázta meg, s rossz kis, apró, barna fogait nem bírta soká eltakarni széles ajkaival.

- Ejnye János, ejnye - mondta szeretettel Rassovszky. - Hát te csak megmaradsz a régi komisz fráternek, mi?

János, mintha bókot kapott volna, újra fölnevetett, s nem felelt. A szón habozott, szokása szerint a szája többször megmozdult meg elhallgatott, míg végre kibökte petyegő szóval.

- Nem szeretem a nagyon is egyéni ízléseket.

- Jó-jó, most jókedvemben találsz. Látod, hogy mennyire túl vagyok fűtve.

- Tán házasodunk, házasodunk?

- Á.

- Pedig nem rossz volna már pár százezer forintocskát hazahozni? - mondta erős, hangtalan nevetéssel János.

- Már megint bántasz! Tudom mit akarsz mondani... Úgy látszik, egészen el van intézve a Vidovszky Marcsával való házasságom...

- Pedig sajnos még nincs elintézve?

- Mondom, hogy ne bántsz. Hát az ember vagyok én, aki „pénzért mindent”? Eh, hagyjatok békén az asszonynéppel. Én végeztem velük...

János mosolygott, valami jutott eszébe, de csak elhallgatott, és rágta az ajkát.

- Beszéljünk másról - mondta Kálmán, s felugrott. - Ma nagyon forró a levegő, ma ne kezdj ki velem, mert istenemre, megkapod a magadét.

- Miért? A Vezér nem paríroz eléggé?

Kálmánnak a fejébe ment a vér. Nem erre s nem effélére gondolt, hanem hogy nagyon is magasztos, nagyon is fölhevült hangulatban van. S most ez a sunyi és belerúgó célzás arra, hogy reggel óta ott strázsálja a Vezért a titkár szobájában...

Szigorúan nézett a másikra, csodálkozva és kutatva.

Ki is ez az ember?

Mi köze is van neki ehhez az emberhez, akit valamikor egy zseni hordozójának nézett, akiből nagy dolgokat várt és rendkívüli lelki kvalitásokat... Ez a kis alamuszi itt leselkedik utána, s itt piszkálódik szemtől szembe... Lángoló arccal hallgatott, s az is megérezte valamit, mert önkéntelenül elbújt előle, lehajlott, hogy a földről valami leesett írást fölvegyen. A háta szinte púpos volt a rövid nyakával, a válla széles, mint egy díjbirkózóé, de a karja rövid mint a lába, s a homloka kiszögellő, nagy, konok. Ezt, ezt a gyerek előtt annyira imponáló nagy fejet nézte a zseni fészkenek, mikor kisdíákfejjel Büchneren vitatkoztak, akit véletlenül János hamarabb olvasott, s ezzel fölényt szerzett magának előtte.

- Csak konok egy jószág vagy te János - mondta kissé megenyhülten. Valahogy egy pillanat alatt fontosságát veszítette előtte az ember. S most már érezte, miért beszélnek ők állandóan, ha éveken át egyszer-egyszer találkoznak, ugyanazon a diáknyelven, ahogy tíz éve, tizenöt éve beszéltek, azon a nyelven, amelynek minden szava arra van irányítva, hogy a másikkal szemben való tisztelettől mentesítse őket...

- De nem baj, János, nem baj... Most már legázollak öreg, a torkodra teszem a lábam, fiacskám... No ne haragudj - mondta megijedve, mert érezte, hogy neki ma nem szabad így beszélnie. Annak, aki győz, akinek kezében van minden, annak jónak és gyöngédnek és irgalmasnak kell lennie a nemtelen baráttal szemben is. - Nem akarlak én bántani...

- Pedig nagyon meg vagyok ijedve - mondta János kunkutya kevés nevetéssel.

Kálmán hallgatott. Erre nem volt mit mondani. Nem volt helyén e percben a fölösleges szó. Ebben a pillanatban váratlanul s előkészítés nélkül komoly párbaj, életre szóló összecsapás tört ki köztük. Szemben találta magát a Múlttal, a Jövő kapujában. A homlokán a csont dagadt ki, s az orra megfeszült, mint a lóé. Kalapács csapással akart lesújtani, mint a gőzkalapács, amely abszolút erővel formálja mássá, amire sújt... S bár szentül megfogadta, hogy senki előtt sem vall ki egy szót sem a nagy, a drága fölfedezéséről, érezte, hogy most egyetlen szót sem szólhat, csak azt, csak azt az egyet... S nyugodtan és halk előkelőséggel mondta ki:

- Megvan a titanit titka.

Merően nézett a barátja arcába.

Tudta, hogy János teljes mértékben honorálja a dolgot. Bizonyos volt benne, hogy mióta elárulta neki, hogy ezen dolgozik, azóta ez is azt csinálja. Ahelyett, hogy szétnézne a saját üzemkörében, s felszededegetné a lába előtt heverő aranydarabokat, persze odarohant a szomszéd hegybe, ahol azt hallja, aranyat keresnek... Tudta, hogy most lesújtotta és összetörte... Nézte a szája vonaglását... Rossz ember ez mégis. Kicsi és rossz állat. Ahelyett, hogy osztózni tudna a nagy érzésben, a nagy boldogságban... Ezerszer elgondolta, hogy Jánost veszi maga mellé hadsegédnek, mert ennek a tudása, kitartása, szívóssága, pontossága, megbízhatósága szinte kiegészítője volna az ő robbanó, szakadatlan explodáló fantáziájának, de most látja, még idejében látja, hogy az választja el egymástól, ami összeköti őket: a fiatalságuk, az indulásuk közössége... Talán ő is úgy volna, ha ő maradt volna alul?... De nem. Annak, aki alul van, annak *éreznie kell*, hogy ő a gyengébb... s akkor *tisztelnie kell* azt, aki a fejére hágott... Ő szakadatlan, kiirthatatlan tisztelettel van mindenkivel szemben, a priori, aki eredményt ért el

az életben, mert mindenkiről fölteszi, hogy a közönséges emberek méretein túlnőtt tehetségének köszöni a polcot, ahol áll...

János csakugyan irigységtől vonaglott, ha nem is olyan démonikus mértékben, s azzal adott könnyebbülést saját magának, hogy kicsinylően és hitetlenül mondta:

- Csak a titka?

- Csak.

- Kár... Gondoltam, hogy legalább is az eredménye...

S újra fölnevetett, a vállalai rázkódtak kurta nevetésétől.

- Az eredménye? - mondta Kálmán, és a hangjában ott remegett a biztos győzelem, tele tüdővel, tele gőzzel állott, s szinte a túlságos erő fojtotta vissza a hangját, a túlrohamos energia. - Az eredménye?... Az természetesen még messze van... De a titka, az itt van a nyitott tenyeren... Itt...

- S hogy vesztegeted?... Remélem, legalábbis te leszel az öreg után a Vezér!

- Én.

János elvonta a vékony sárga szemöldökét a domborúan magas, nyúzottan sima homlokán, amelyen csakúgy feszült a bőr:

- Ennyit vártam is... Ennyi elismerést!... a Centraltól...

- Bizony igen: én!... - s a mellére tette a kezét, és előrehajlott magas felsőtestével, a finom szabású zsakettjában, s a csokornyakkendője alatt csillogott a gyöngyházgomb. - Én bizony. Mert ennek a Centralnak a mai Vezér volt az első alapítója. Mert ő volt az, aki most negyven éve - épp annyi idős volt akkor, mint én ma - a Társulatot megcsinálta. Centralba olvasztotta a parasztkohókat és a kapakovácshámorokat. Mert ő volt az, aki egy országos nagy vállalatot csinált a maga furfangos ravaszságával és ügyes szerencsés kezével a Centralból... Földet szerzett neki, az egész Érchegység minden vasértékét együvé hozta... De ezt a földet én ajándékozom igazán és végleg a Társulatnak... Mi az a százmilliónyi vastömzs, amely a hegyek mélyében csavarog, az egész világon; az öt földrészben valami százhuszonöt millió tonnát feltételeznek, amit ma, a mai eszközökkel ki tudnak bányászni, száz meg száz méter mélységbe leeresztett aknákkal, a föld alól... Én ezer meg ezer millió tonna vasércet ajándékozok az emberiségnek a föld színén... Itt. A lábunk alatt... Megint itt lesz a rómaiak, kelták kora, mikor csak fel kellett emelni a hegy oldaláról a vaskövet, és tűzön kipiríthatták belőle a kövér, kilencven percentes vasat. Én a negyven százalékos, a harminc, a tizenöt százalékos vastartalmú kőzetet kiolvasztom, ha színig van titánnal, ha nem öt, de tizenöt, húsz, harminc százalék, ha akármennyi is benne a titánsav... Senki sem tudta eddig. A svédek vergődtek vele; Amerikában milliókat ölnek bele hiába. A titán-vasérc abszolút értéktelen ma; a leghíresebb kohómesterek meg vannak ijedve, ha titán-vasérchez érnek, mert nem bírják a módját, hogy ki lehessen olvasztani. Jön a nitráncyanid és ez abszolúte nem olvasztható, visszamarad a pestben, s a kohó medvét fog...

Nagy hévvel beszélt, a szája sarkán kis buborékok jelentek meg, s éles, hegyes orra, mint egy zászló lobogott. Az egész ember kigyúlt, a két keze hevesen dolgozott, s magas, acélosan sovány termete ingott ruganyos, karcsú lábszárain.

- Persze, míg van elég titánsav-mentes vasérc, addig nem olyan égető a szükség. De a Kereszten éppen most konstatáltuk, hogy már a tiszta vastömzs is legalább három százalék titánsavat kezd adni, s ha csak egy-két százalékkal erősebb lesz a titán benne, hát felhagyhatjuk az

egész üzemet... Éppen jókor jövök én a magam felfedezésével, mert úgy imádkozunk, mint a dobsinaiak valamikor, hogy ments meg uram a titanittól, de az én vasárnapom után éppen úgy fogjuk áldani a titanitot, mint ők az antimont. A legáldottabb elem a titanit. A föld kérgének fél százaléka, vagy tán egy egész százaléka ebből van. Ebből vagyunk, mert az emberi testben is van, és minden növényben van, a titán-nitridet nitrogéntrágyához használjuk, egész Magyarországot el lehet látnunk a legolcsóbb és leghasznosabb műtrágyával, ezer haszna van a tiszta titánnak, az orvoslástól kezdve a festégyártásig. Ma Virginiából kell titánmagnesvasat és titánkarbidot hozni, amit ők tisztán a rutilból tudnak nyerni: én annyi titánt szolgáltatok, hogy az egész világot elláthatjuk ezzel az egy cikkel. Az elektromos lámpák gyártásához töménytelen titán kell, hát olyan piacunk lesz, ami veri a vasértékeket... Amellett az én vasam értéke sebb, az én acéлом szilárdsága és keménysége magasabb, az én öntöttvasam dupla értékű a közönséges öntöttvassal szemben. Az én vasbányáim értéke megsokszorozódik, és az üzemi költségek évszázadokig a minimumra esnek alá...

János lesütött szemmel hallgatta. Látszott az arcán, hogy unja, és fárasztja a heves és lelkesedő beszéd. Ez már megint a szertelen Rassovszky Kálmán, aki belelovagolja magát az ideáiba, s akkor se lát, se hall, se él. Benne viszont szinte önkéntelen forrt valami ellenséges vágy, hogy gátat vessen ennek az ábrándozásnak, s egy villanásban felötlött a téma, amelyről biztos volt, hogy Kálmánt ki fogja zökkenteni a sodrából.

Hirtelen fölkapta a fejét, s szúrósan nézett Kálmánra. Mosolyogva.

- Igaz - szólalt meg.

Kálmán megállott, s zavartan várt, megzavarva a beszédében. Egy pillanatban megérezte, hogy ő most, amint a Vezérigazgató számára elkészített értekezését feltárlja, kellemetlen egy figura lehet.

- Tudod kit láttam a minap?

- Kit?

- No, nem dobog a szíved?... Illenék, hogy megérezd...

- Kit!

János várt, s aztán gúnnyal mosolygott; gúnnyal, mert éppen úgy nem vette komolyan barátja hajdani lázas szerelmét, mint a mai fantáziálását:

- Lórát.

Kálmán megrémült. Az arca elmeredt, a szemöldöke fölszaladt magasra, s a szemei kerekre nyíltak. Lassan elsápadt, az ajkai elfakultak, s a nyelve megkövült.

- Lehetetlen... - suttogta. - Laurát... Hol?

- Rimaszombatban.

- Rimaszombatban!!... Mit keresett ő itt?

János vállat vont.

Kálmán nem mert kérdezni. Elfordult, végigment a szobán, s leült egy székre. Minden hőisége és lelkesültsége a fagypontra leszállott, a homlokán hideg verejték ütött ki.

- Laurát...

Fázott, összedidergett.

- És ezt éppen most kell mondanod... Éppen most kell... Most abban a percben, mikor...

Összecuklott, s démoni erővel érezte magára rohanni a múltjának ezt a titkát. Lelkiismerete mint tör tövise jelent meg benne, ott szúrt a szíve táján s egyre kízóbb lett az érzés. Nagyokat lélegzett, sóhajtott, nyögött. Igyekezett úgy szenvedni, hogy a másik ember ne lássa, ne tudja meg egész kínját.

- Mit keres itt ő, a szegény, itt...

- Azt nem tudom - mondta János, és vállát vonogatta -, én az utca túlsó oldalán láttam meg. Ő is meglátott, és elfordult. Nem mehettem utána, mert az aligazgatóval voltam, aztán többször nem láttam...

- Laura... S hogy éppen ma éppen most, hogy éppen ebben a percben kell a nevét hallanom... Ah!... Ő az egyetlen oka, hogy itt vagyok, hogy ez lett belőlem, ami lett... Hogy megindultam ezen az úton... - Felugrott és hevesen járkált. Suttogta és lihegte a szókat.

- A sors ellen nincs oltalom... Nincs menekülés előle... Abban a pillanatban csap rá az emberre, mikor kell... Most kellett ezt nekem... hallani... tudni... ráemlékezni, hogy ő él... van...

Mélyet sóhajtott, s az ajkát rágta.

János nem nézett rá. Az asztalon babrált.

- Hát iszen semmi közöd hozzá.

- Semmi.

- Diákszerelem volt... Ő férjhez ment, te meg...

- Férjhezment?... - mondta Kálmán rémulten.

- Hát nem tudod?

- Semmit sem tudok azóta, róla... Semmit sem hallottam róla, mióta Debrecenből eljöttem...

- Azt se tudod, hogy tönkrementek?

- Tönkrementek!...

- Az apja öngyilkos lett.

- Öngyilkos... Az apja...

- És ő férjhez ment valami pincérhez.

- Pincérhez...

Mint az örült szaladgált le s fel. Leült, meg újra felugrott. A homloka égett, a vér le s fel rohant benne.

- Hát mi közöd neked hozzá?

- Mi közöm!... Mi közöm!... Hiszen...

Elharapta a szót, s a szeméből könnyet törölt ki.

- Ő volt az, aki erre az útra üzött. Hogy jutottam volna én különben arra a gondolatra, a tönkrement alföldi földbirtokos fia, hogy bányamérnök legyek... De menekülni akartam abból az egész világból... Új világot akartam meghódítani... érte... vagy miatta...!

- De hát... Tíz éve annak a dolognak...

- Kilenc... Júniusban lesz kilenc.

- Nevetséges... Ki emlékszik olyan régi időre...

- Nincsen olyan éjszakám, hogy vele ne álmodjam.

- Á...

- Nyomorult ember vagyok... Becstelen... nyomorult...

- Nevetséges.

- Értsd meg... nekem kötelességeim vannak... vele szemben. Én elloptam magam előle... Kilenc év alatt milliószor gondoltam rá, és egyszer sem kérdezősködtem utána. Ha debrecenivel találkoztam, letagadtam, hogy valaha jártam ott. Ha debreceni hírt olvastam, elfordítottam a szemem. Még a város nevét se mertem kimondani, még az Alföldet sem bírtam el. Még a magyarságomat is igyekeztem átoltani valami felvidékiességgel. El akartam szakadni a múlttól... De nem lehet... Megjelent abban a pillanatban, mikor a jogait követelheti...

Verejtékcseppek ütöttek ki a homlokán. A nyelve kiszáradt.

- Mit keres ő Rimaszombatban...

Leült, s eltakarta tenyerével az arcát. A tompa fásultságába belehallatszott a mélyről a gyár tompa, fel-felrohanó dübörgése, a gépek sikoltozása, csattogása, zúgása, mintha az ő belső szerveinek automatikus hangjai volnának. Az agya majdnem szétszakadt. Két tenyerével szorította halántékait, az ujjait összefonta nedves homlokán. Tudta, hogy meglátszik rajta a lelki összeroppanása, s reszketett, hogy a másik ember kitalálja, hogy belelát, hogy leleplezi.

- Szép asszony... - mondta János - nem látszik rajta valami szegénység vagy mi. Elég elegáns volt... Még azért bámultam rá, hogy milyen fess asszony...

- Megismert? - kérdezte tompán, rekedten Kálmán.

- Biztos.

- Rád nézett?

- Elfordult.

- Mosolygott?

- Ijedt volt... És félt... A szemét lesütötte...

- A nagy, sötét szemét...

- Kis kerek szalmakalap volt a fején, olyan csákóforma kalap, szalmából volt fonva valami szárnyféle rajta. Tavaly Grácban láttam ilyen kalapot egy nőnek a fején. Azért is emlékszem rá. Kék kosztümben, volt, egészen fess volt...

- Sietett?

- Sietett.

- Megvénült?

- Dehogy, egész fiatal, lányos. Olyan, mint egy lány. A vállát most is egy kicsit úgy felkapja... Szép asszony. Hosszú, vékony nyaka van.

- A fehér nyaka... Az aranyos, barna haja...

- És...

- Ne beszélj róla... Ne beszélj róla... Minden találmányomat, mindent odaadnék, ha többet nem látnám... Ha többet nem láthatna...

Sötéten nézett maga elé... Miért is maradt ő itt... Magyarországon... Külföldre kellett volna mennie... Amerikába... Amerikába... vagy az idegenlégióba beállani... Vagy még akkor golyót az agyába... S újra eltompulva meredt bele a gyár mennydörgéseibe...

Csíkos szélű, sárga selyem zsebkendőt vett elő, s azzal törülte meg a homlokát.

- Hát mért félsz tőle?

- Félek?... - összeharapta az ajkát. - Nem... nem félek... Nem őtőle félek, hanem magamtól...

- Nagyon kiábrándultál belőle - s Jánosban újra kitört az egészséges, bajtalan ember egyszerű, ziháló, gúnyos felnevetése.

Kálmán felemelte rá a kísérteties sápadt arcát, amely el volt torzulva, mint akit a vesztőhelyre visznek...

János most rajta felejtette a szemét. Lehetetlen volt meg nem látnia, hogy itt valami rettenetes dolognak kell lennie, amiről ő mit sem sejt... S eszébe jutott a selmeci éjszaka, amikor a szerelméről kezdett mesélni Kálmánnak. Hogy ordított ez rá, hogy elhallgattatta, hogy kifakadt a női nem ellen... S csakugyan, soha azóta nem beszélt vele nőről, lányokról, kéjekről, sohasem tudott semmit meg róla s asszonyhistóriáiról azóta... Mintha a nők helyett a munkába szerelmesedett volna bele... Nem. Itt valami titok lappang... Valami nem közönséges dolognak kellett köztük történni... hogy Laura, a debreceni egyszerű kis úrilány az egész életére kifizette a nemi vágyaiért...

S Kálmán érezte, olvasta a gondolatait, s remegett, mint az eb a korbács előtt, hogy egy szóval is célzást tegyen rá.

Kint a másik szobában a telefon csengett. Akaratlan arra figyeltek mind a ketten. A gyakornok egy perc múlva belépett.

- A Vezérigazgató úr délben a kaszinóba kéreti a mérnök urat.

Rassovszky felugrott.

- Megyek.

Még egyszer megállott, s tétovázott. Mintha azon gondolkodnék, egyáltalán menjen-e, vagy ne. Éljen-e vagy ne vesse magát a legelső gépkalapács alá... Itt maradjon-e, vagy elutazzon a föld túlsó oldalára... Ne dobja-e a pokolba a találmányát, s ne álljon-e be lovásznak vagy konyhaszolgának valahol New Yorkban...

- No, szervusz - mondta, s kezet se nyújtott, elment.

- Ebédnél találkozunk. Szervusz - mondta János, és gyanakodva, gondolkozva nézett utána, s mikor az ajtó már bezáródott Rassovszky mögött, csak akkor állott fel, akkor eszmélt rá, hogy ki kellett volna kísérnie.

Szórakozottan, lesütött szemmel lépegetett a nagy vaslapokon, amelyeket sűrűn hintett be a szénpor és salakhulladék.

Balról a tömördek nagyságú, fehér izzásig hevített vasgerendák világítottak, előtte hosszú csíkban csúszkáltak a vastag tűzkígyók, mint a lelke mélyén.

Szinte fel-felhördült, a szeme vakon, hályogosan meredt szét, s nem látta, ami előtte volt.

Hát az utolsó pillanatban rajtaütöttek. Az utolsó percben feltámadt neki a múlt. S nem engedi ki a karmából. Szégyen, hogy ő, a modern ember, aki oly tiszta logikával s annyiszor elintézte már magában ifjúkori bűnének minden lehető konklúzióját, ebben a pillanatban, mikor szem-

ben találta magát a leszámolással, gyáván és félőrült rémülettel reszketett, s a rettegése, minél több gondolat kezdett feltűnedezni benne, bölcs és megnyugtató gondolatok, annál inkább erősödött fizikailag. Mint a kihűlt vasmagot, a harminc mázsás vastuskókat, ha leeresztik a mély kemencékbe, az ezerhatszáz fokos hőségben előbb csak a burka, a felszínén levő vas-salak gyúl ki és ropog, szikrázik, reszket, csak lassan, hosszú órák tűzében izzik át lassan befelé, hogy elérje egész tömegében azt a magas hőfokot, mikor az olvadás határán teljesen nyújthatóvá válik, egy ilyen tűznek közepében érezte most magát. Míg a szeme vakon s párásan bámulta a nagy gőzdarukat, amelyek vígan siklottak a tetőszerkezet alatt futó síneiken, s a messzevilágító érc-tömböket biztos karmokkal hurcolták a hengerek sorai között: csak úgy engedte a teste, hogy a rászabadult tüzek átforralják a csontvelőig. Kínokat izzadott, s míg lassan, meg-megállva, minden pillanatban századokat vénülve lépegetett a forróságban, ahol a talpa fölégett a vaslemezeken, memóriája elpusztíthatatlan pillanatokat hozott elé, amelyektől le-lesápadt az egész testében...

Fejjel bukni előre; itt szörnyet halni a Dante poklának legégőbb körében, s nemegyszer lobbant rá, hogy karral átöleli a szeme előtt elsuhanó tűzbálványt, hogy egy pillanat alatt levezekeljén ezzel a nyomorult, értéktelen étellel, az *eltüntetett életért*...

Hiszen mindig ott élt az öntudata alatt a rettegés a jövő fenyegetésétől, de sohasem hitte volna, hogy ennyire tönkrement, hogy ennyire lesújtja a legelső pillanat, amely az ítéletet hozza méhében.

Megállott a keskeny vashídon, amely átvezetett a lent futó forró vas, az izzó vashabok patakja fölött, s belebámult a görgő kerekek csillogó zúgásába, mintha az erdei patak morajlana alatta. Sűrűlt, buzogva, csattogva rohant a lába alatt az érc kígyó, amelyet a rengeteg vasszörnyeteg kaliberei bocsátottak ki magukból, tarajos lánggal, füstöt és fényt szikrázva rohantak felé és bújtak tova mélyen a lábai alatt, meg ismét visszahúzódtak a medrükbe, mint a tenger apálya, s csikorogva, sziszegve bujkáltak vissza a kegyetlen markú üregekbe, hogy dupla hosszúságban folyjanak tova távol a túlsó oldalon. Így tűnt reménye és kétsége. Előbb mint alaktalan látótömeg, zsarátos vasmag bukkant fel benne a félelem, s míg elmélkedő lelkének kínzó kaliberein átgúródott, egyre hosszabb, egyre borzalmasabb tűzkötelékké csavarodott, amely hol kicsapott a távoli ürbe, hol megint itt volt alatta, körülte, s szinte végét érhetetlen, zsibbasztó vörös fényben folyt vissza egy újabb végtelenségig.

Itt van a nő... Nyomában a bűntárs... A nő!... Minden férfibűnnek gyöke... A nő...

Talán egy figyelő szem minden lépését lesi már.

Már itt van... A fölébredés... Itt kerülgeti a biztos félrelépés... Holdkóros, aki jár a tető gerincén, biztos léptekkel, és kúszik az élet falain, majom őseitől örökölt állati fürgeséggel: a pillanatban, mikor emberi létére ébred, mikor sok ezer éves emberi agytekercei kivonják a vezető pálcát az ős agysejt ösztönösségétől: nyakát szegi...

Két kézzel kapaszkodott meg a vashidacska vékony korlátjába, s szédülésében forogni kezdett vele a gyár csodálatos erdeje, a maga külön egével, amelyet mint erek szőnek tele a roppant magasságban a vasváz szövődékek, a ligetesen elterpeszkedő hengerek távoli csoportjai, a mindent betöltő lüktető zúgás, amely idegfelezőbb minden szeleknek morajlásánál, a sötét apró emberek meg-megrebbenő alakjai, mint félénk őzek a lombok alatt. A tropikus hőségben álomszerű zsibbadás telepedett rá, zsibbadt álomszerűség, amelyben már megszűnt a józan ítélet, amelyben az ember elveszti kezéből, szívéből, öntudatából az élet minden felelősségének érzését...

Átadta magát a természet idesűritett ereje minden behatásának. Füleiben zakatolt a gőzdugattyúk egyhangú távoli zúgása, gerincén kopácsolt mint a harkály a bükk törzsén, a néha felcsendülő kovácskalapács csengése; az egész testét betöltötte, csordultig, mint egy palackot a rőt acélcsermelyek zsurló muzsikája.

Ha innen soha mozdulni nem kellene. Ha itt meg lehetne állítani a természet folyását, az időknak szemléletét, ha erre a pillanatra lehetne rögzíteni, ó, ha az érzések egymásutánja meg tudna merevedni, hogy csak ebben a félig ájult, ijedt, kínokban felfőtt s mégis életet érő minutumban válhatna részévé a természet öröklétének... Ah, Philemon, derék ó-római, aki roskatag lábaiddal gyökeret tudtál eresztetni a pázsitos földben, s érezted, hogy körmeid nőni kezdenek, és boldog kéjek között fürják be magukat a szent anyaföld barna hantjába; aki még emberi szemmel láttad, hogy jó fel a kéreg lábszáraidon s szebben, mint minden emberi ruha, üde simaságban, karcsún felpattogó héjjal borítja be elfásodó csontjaidat, s aki jónak érezted ezt, aki boldogan engedted, hogy szíved fölé domboruljon a természet örök csöndje, s karjaid ágakká, ujjaid lombokká sokasodtak, ahogy egekig emelted kitárt örömmel és kevés ősz hajad szálai fiatal vesszőkké szökkentek, amelyek között a kis madarak kerestek, még emberi látások pillanataiban, szerelmi tanyát... Ah, Philemon, ha tudnád, milyen boldogság volna evvel a megfáradott testtel végigfeküdni itt a gépek sora közt, és lenni egy ezertonnás, egy páratlan hengerversor testévé, s a két kinyújtott karral a két kar görgőkké lett ujjával futtatni a kihevített fekete kínok vasmagvait, keresztül ezen a szíven, amely a teremtés befejeztéig vágya vassíneket gyártani, a nálánál boldogabb és szerencsésebb emberpárok szerelmes bérelt szakaszai számára, hogy boldogan csicsereghessenek, míg a föld körül röpíti őket a szerelem egyetlenegy célra teremtett gerjedelme.

Philemon, Philemon!... Neked megadatott... Mert te boldog voltál, s a boldogoké az örök boldogság... Te végső, gyantás könnyet gyöngyöző pillantásodat Baucisodra vetetted, aki melletted élt át egy emberéletet, aki veled egy szívdobbanást tanult, aki *gyermeket szült* neked... s aki nem vitt téged bele az élet legnagyobb bűnébe... az egyetlenbe, amelyre nincs bocsánat a Természet örök rendje előtt...

Ráhajtotta a kezére a fejét, s lenézve a lent suhogó tűzbe, amely az arcát vadul perzselte, könny csordult, a szeméből. Lefutott a bőrén, lecsöppent az ezerkétszáz fokos hőségű vasba... s párává lett, mielőtt elérte volna...

Egyszerre összeszedte, magát, kiegyenesedett, megrázta a fejét, s vad tekintettel mintegy szembenézett a sorssal...

- Nem. Nem adom meg magam. Olcsón nem...

S villogó szemmel, véres szemeivel, nekihajszolva, úgy nézett körül a vad erdőben, a gépek vadonában, mint a kiűzött betyár a Bakony tölgyei alatt.

Egy nő miatt elpusztulni!... A női gyáva, agyatlan ösztönélet önzése miatt?...

Nem!... Azt nem, nem!... Soha...

Pfuj minden asszonyi állat!

Az acélgépek világerőktől mennydörgő zúgásában, ártatlan szemérmetlenséggel az Ember...

Valaki föllépett hozzá a keskeny, kis vashídra. Belelépett a gondolataiba. A gyári osztály vezetője. Kissé ismerték egymást.

- Jó napot!

- Jószerecsét!

Amaz elmosolyodott. Telt, borotvátlan, nagy szőke arca nyájasan és ártatlanul mosolygott a bányáson.

- Tetszik? - kérdezte, s megszorították egymás kezét. - Tetszik az új hengersor?

Rassovszky, mintha mély aknából húznák fel kosárban, egyszerre napfényre ért; mintha most nyílt volna meg a szeme előtt a reális kép, szétnézett maga körül.

- Ezt én állítottam be... A gép maga pótolja a munkást... Nézze ezeket a görgőket... Ugye szép? Kicsit sokba került, de három év alatt kifizeti magát... Egy ember eldirigálja...

Rassovszky fölnézett a kormányhídra, ahol egy munkás egy gépezet által irányította a lenyújtott s tovacúsó vasrudat.

- Zongorázik... - kiáltotta a nagy szőke főmérnök. - Mint ez itt... - s a gőzdaruban ülő kis fekete legényre mutatott, aki éppen egy izzó vasoszlopot hozott a mély kemencéből.

Érezték a hőség pörkölő melegét.

- Érdekes... - mondta Rassovszky, s kitágult szemmel nézte a hengersort, amelynek egyszerű szerkezetét egy pillanat alatt megértette. - Az én ideám!

- Tessék?

- Az én találmányom!

- Hogy?

- Az imént a régi hengersoron jöttem át... Néztam az embereket... A munkát...

- Ócska verkli!

- És felfedeztem, kikombináltam... ezt, ami itt van!

- Haha.

A hang az embertelen zúgásban, amely egy pillanatra sem szünetel, furcsán csapkodott egymáshoz.

- Pontosan ugyanezt... Bár ez még tovább van építve, mint ameddig én a pár perc alatt eljutottam...

- Persze.

- Az alapelv ugyanaz.

- Az ember sokszor fölfedez olyat, ami már valahol meg is van csinálva.

Rassovszky keskeny homlokán egyszerre mély ránc szaladt össze. Mint valami kijelentés, úgy hatott rá ez az egyszerű mondás. Ijedten és megrettenve bámult a nagy, sörítta germán arcába, aki azonban egyáltalán nem vetett semmi súlyt erre a mondásra, hanem karon fogta őt, és éles hangján, nehézkes magyarázatával hozzáfogott kifejteni az egész szerkezetet.

- Három sorom van, egy trió, egy durvalemez, egy középlemez, most csinálják odaát a finom hengersort, de sok baj van vele, míg az embereket betanítják hozzá. Nem lehet ezzel az anyaggal dolgozni; a magyar ember ugyan a legideálisabb munkaanyag, de úgy jön be a gyárba, mint az állat; persze ha aztán bedolgozom, abszolút intelligencia...

Rassovszky elővette a cigarettatárcáját, s megkínálta a cicerónéját.

- Köszönöm - ez kivett egyet, aztán a saját tárcáját kínálta oda.

- Köszönöm - mondta udvariatlanul Rassovszky.

- Nem szeret keresztbe...? - nevetett a szőke germán sörlevű viccel, s gyufát keresett.

Hogy Rassovszky nem reagált erre a hangra, komolyan folytatta:

- Egy szelvény lenyújtására háromezer lóerő kell, de ha a vas kihűl, hatezer is kevés... Itt elég jól vagyunk, elég gazdaságosan. Tulajdonképpen csak egyszer kell fölhevíteni a vasat. A nagyolvasztóban. Maguk nyersen küldik ide nekünk a követ, hidegen a pörkölt lisztet... A nagyolvasztóban mi aztán kifőzzük; onnan azon melegiben megy a keverőbe, onnan a Martin-kohókba, onnan formákban áthozzuk a mi mély kemencénkbe, onnan idekerül a hengersorba, és a nyers kőből egy nap alatt kereskedelmi vas lesz...

Az arca ragyogott, széles, erős álla, a húsos nyaka megfeszült, s a gyári üzem pontos működésének önteltsége sugárzott róla.

- Ez gazdaságos berendezés! - kiáltotta nem rekedő torkából, s a nyála odafercsent a Rassovszky arcába, aki restellte hamar letörölni, hogy meg ne szégyenítse. - Ezt nem tudja megtenni az állam. Mert a bányáit odaajándékozta az osztráknak. A süvelyi bányákat huszonöt éve potom áron odaadták a csernoviciaknak, most is háromszor annyit ér, mint mikor odaadták. Már alig van magyar kézben bánya, pár év alatt kimerülünk és fújhatjuk a tüzet.

Rassovszky fölkapta a fejét: ohó, itt jövök én! - kiáltotta a lelke mélyén. A titánércére gondolt. A föld alatt békén szunnyadó, végtelen érctömegekre, s büszkén érezte megnőni a saját fontosságát. Egyszerre visszatért az élet a lelkébe. Dagadt a melle, és lüktetve lélegzett. A mellénye zsebében megérezte megint a maga gyártotta kis acéllap delejes hatását.

Nagyot sóhajtott. Mosolygott magán. Előbbi elkábulása jutott eszébe. A kétségbeesett elbódulás. Hányszor kiszámította, hogy milliói vannak, milliárdjai vannak a föld alatt. És a kezében a varázsvessző, amely megmozdul a vizek kútjöve fölött, a szájában a Szézáam ígéje, amelynek megnyílik a kőszikla, s kiadja évmilliárdok óta őrzött és érlelt, neki tartogatott kincseit. Magát az államhatalmat, a büntető törvényeivel együtt, ki tudná fizetni... Ha még százszor akkora bünt követett volna is el...

Megmozdult, és kinyújtotta a testét.

- Bizony itt meleg van - mondta a nagy, széles főmérnök, s mosolygott. - A cipőtalpának vége!... A hosszas álldogálás alatt azóta egészen átégett a talpa... Kivált esős időben. Ha nedves a bőr, egy-kettőre széjjelrepedezik. Ha egyszer kimegyek, már dobhatom el... Az asszony aztán mérges.

Rassovszky, mintha bedobtak volna egy varázsszót a lelkébe, amely megint forni, zűrösödni kezdett, s egy pillanat alatt fenekestől felfordult: az asszony! Úgy bámult rá a nagy, egészséges emberre, mintha a hétköznapi közönséges, csevegő szavaiban hirtelen megjelent volna az emberélet örök titka, mint felvillanó fantom.

De amaz megindult, előrehaladt, s le kellett lépnie a kis vashídról, amely úgy maradt meg a lelkében, mint életének egy súlyos fordulópontja. Itt lett új emberré, más emberré, s összevonta homlokát, összeszorította a fogait: itt lett jó emberből rossz emberré. Mert most egy elszánt brigantinak érezte magát, csak az ellenségeit nem látta még tisztán. Egy megtámadott, hajszába vett, kincsekkel megrakott rablónak tudta magát, akinek mérhetetlen kincsek vannak a markában, de most nagyon okosnak, nagyon furfangosnak kell lennie, hogy meg tudja őrizni magának. Most jön a nagy összecsapás a hatalom mai uraival, a vetélytárssal: a Vezérrel!... S már előre vetette árnyékát a legnagyobb vetélytárssal, a mindig éhesen osztózni akaró élet-cimborával, az asszonnyal való harc... Lassan, álldogálva lépegettek tovább a nagy szürke vaslapokon, a földön.

Hogy itt is megjelenik a férfi mögött az asszony. Az ember él, a férfi dolgozik, kormányozza, ellenőrzi a gépekbe lekötött világerőket s az ő feje fölött állandóan ott lebeg egy másik ellenőrzőnek a titkos kisugárzása: az asszony...

- Úri munka - mondta a főmérnök, s váratlanul és szélesen nevetve mutatott rá a munkásaira. - Ez zongorázik, ez héblivel dolgozik, nem erőlteti meg magát egy se. Le is ül, tessék. Az ott áll, hogy kéznél legyen, ha szükség volna rá... És hogy keresnek!... A főmester tíz-tizenkétezer koronát keres... napszámosból lett ember, semmi iskolát nem végzett, inas volt itt: itt tanult ki, a gyárban... aki ipariskolát végez, nem akar dolgozni, úr akar lenni, irodában rajzolni... Nekem nem kell, hogy iskolája legyen, én kinevelem magamnak... már annyira specializálódott a munka, hogy külön van hengerész, külön durvalemezes, külön martinós...

Rassovszky csak nézte, nézte az egyik munkást, és szórakozottan töredékesen hallgatta a főmérnök bő előadását, egyszerre fölkiáltott:

- Ez az ember alszik!

- Melyik?

- Ez itt!

- Ez?... Ez egy érdekes fickó... Ezt külön hoztattam el magamnak a régi gyárból, magyar ember, jóra való ember. Kerek. Nagyon értelmes fiú... Azért hoztam el, hogy ő tanítsa be a többi... Most jött kedden...

- De alszik!

Nézni kezdték. A jótestű fiatalember csakugyan ingadozva, lógva állott a lábán, a szeme csaknem egészen le volt hunyva, s az arcán lankadság volt, a fekete korom alatt nedves fény takarta a bőrét, s kezében a hosszú vasrúddal egyenletesen, szabályosan lélegzett. Aludt.

Ebben a percben visszatért a henger másik végéről a vasrúd, s amint közeledett, a legény arca kezdett fölújulni, a szeme fölnyílt, s fogójával a kellő pillanatban rácsapott a tovacsúszó vasra, megigazította, megnézte, aztán amint a dolga végződött, fokozatosan visszasüllyedt apatikus nyugalomba, s egy pillanat alatt már megint lecsukódott a szeme, és aludt.

- Csodálatos - mondta Rassovszky. - Mégiscsak valami idegölőnek kell lenni ebben a munkában.

- Hé, Kerek!

A fiú ijedten kapta fel a fejét, s elevenen nézett oda. A szeme vérekes volt és nehéz pillájú, s szolgálatkészen lépett közelebb.

- Magával mi van? Alszik? - kiáltott rá a főmérnök.

- Nem, nem - tiltakozott ijedten a legény.

A vas megint visszajött. Kerek ismét odaugrott, megigazította, s dolgát végezve újra hozzájuk sietett.

- Tekintetes főmérnök úr, kérem, én bizony nem aludtam az éjszaka egy szemet se, de még múlt éccaká se. Még mióta itt vagyok, én nem hunytam le a szemem.

- Miért?

- Hát nem tudok lakást kapni, főmérnök úr... Egy helyre elutasítottak, egy mesterhez, de annak öt lánya van, osztán nekem tennapelőtt csak ágyat vetnek az egyik lány mellett... Hát én bizony azt mondtam, hogy én köszönöm, nem élek vele... oszt elmentem sétálni. Én kérem családós vagyok, hát mire való az, hogy így tegyenek velem?

A vas újra jött. Odaugrott, megigazította, aztán visszatért.

A főmérnök hangosan kacagott, tele nagy hasa rengett a ruháiban, mint egy söröshordó. Rassovszkyban fölmelyedett valami düh.

- Ténnap este meg a konyhába vetettek ágyat, megint dérogált - mondta a legény -, hát újra elmentem sétálni.

- Hova?

- Hát ki... A hegybe...

A mérnök hangosan kacagott.

Rassovszkynak a szeme égett, a száját keskenyen összeszorította, s nagy éles orra szigorúan feszült ki.

A legény újra visszaugrott a vashoz, amely percenként visszatért.

- Én elcsapnám - mondta Rassovszky szigorúan.

- Kit! - kiáltott fel a főmérnök csodálkozva.

- Azt a mestert... akinek olyan lányai vannak... olyan családi élete... Fúj...

- Elcsapni?... Akkor még olyanabb lesz az élete... a lányainak... Ezért nem szeretem én, kérem, az egyszobás munkáslakás-rendszert! Micsoda morális élet fejlődhetik ott. Öt lány egy szobában a szüleivel. Úgy nőnek fel. Látja, mikor az apja mosdik. Meztelen... És minden... Mit várjon az ember azoktól a lányoktól. Még az asszonyoktól is. És ez a bérrendszer, hogy a nőtlen munkások kénytelenek családnál bérelni lakást. Aztán a férj például éjjeles, a lakó meg nappalos. Hát otthon is felváltják egymást... Az asszony, szegény, éjjel-nappal üzemben van.

- Utálat - mondta Rassovszky. - Utálat... fúj... Minden nő undok... Minden asszonyi állat... Csak belerúgni... És a férfiakat is...

A főmérnök vállat vont. Rassovszky elhallgatott, megrázta a fejét, nem, annak nincs értelme, hogy mások előtt tüzeljen...

Ebben a percben megszólaltak a gyári kürtök. Délt jeleztek.

A főmérnök még a szót is abbahagyta, amit ki akart mondani. Abban a percben indult.

- Legényember! ugye kolléga úr?

- Igen.

- Hát meglátszik. Én bizony házasember vagyok... Magamnak is három lányom van. De sietek is haza, mert ha öt percet kések, az asszony már megkérdi, hogy hol voltál olyan soká?

Együtt mentek ki az udvarra. Munkások tódultak már ki a tágas, itt az új épületek körül már elegánsan üres udvaron keresztül. A zömök művezetők az alacsony sapkákbán vidáman kocogtak, a sovány, hosszú lábú munkások kormosan, mocskosan lógtak. Egy-egy asszony, egy-egy lány jött be a kapun, ételt hozva, s egyik-másik épület alatt sorra ültek az ebédre váró munkások, mint a varjak a barázdában.

Az öreg kapus alázatosan köszönt, s a kapu előtt elbúcsúztak egymástól. A főmérnök nagy, kényelmes lépteivel elindult a kolónia útján, az árnyas fák alatt, ő a kaszinó felé.

Mesternék jöttek szembe, csinosan öltözve, szobalányosan, kövér, meztelen karral, gondosan fésült fejjel. Cifra gyári lányok, ringó lépésekkel, s azt mímelve, mintha most először vinnék az ételt a bent ebédlő férfiaknak.

Gyűlölködve nézett rájuk.

Két kisasszonyosan öltözött munkáslány billegett szembe. Kalap volt a fejükön, s az olcsó ízlésű ruhájuk tarka, mint egy papagájé. Ezekért dolgozik itt az ember. Bent főnek a fiatal férfiak és verejtékükben lihegnek, hogy ezekre gondoljanak, ezekre a tipegő és selypedő és illetlenül szemet forgató nőcskékre. Szigorúan nézett rájuk, mintha rendre akarná utasítani őket, s egy pillanatra rajtuk maradt a szeme. Az egyiknek, a kisebbiknek az arcában volt valami naiv báj, valami édesség, valami öntudatlan varázs. Apró, barna szemei jámboran, szinte megrettenve néztek, mint a mókusé, kicsit hunyorogtak, kicsit visszahúzódtak a felöklelő pillantás elől, a férfi támadása elől, s kis arcán, vékony bőrén egy pillanat alatt lanyha pirosság színeződött el.

A lányok tovamentek, eltűntek szeméből, s ő lehajtotta a fejét, s szórakozottan ment tovább.

Egyszerre csak irigyelte ezt a lánygyereket, akinek sorsa, hogy a gyári gépek mellett durvára és keményre perzselt férfiak ölelésére érjen...

Összeráncolta a homlokát.

Hát mit?... Jobb sorsra szánná?... Talán úri barátainak a csókjára?...

Idegesen ingerült lett.

Nem. Azoktól is úgy vagy jobban irigyelte...

Hát kinek? Hát mire szánná, mire tartaná jónak őket!... Ezt...

Saját magának!...

Talán azt irigyelte, hogy amazok letipornák és becsstelenül és erkölcstelenül gázolnák el?... És ő feleségül akarná?... Egy egész életre?...

Azt nem... Ő is csak úgy... leszakítani... De ő!... Csak ő!... Neki szabad!... Neki jussa van rá!... Neki étvágya van rá, és valami szerzett joga, hogy minden nőt letépjen, megszagoljon és elvessen az utca olajos porába...

Dél volt. Éhes volt. Éhséget érzett, kínzó, nagy, falánk állati éhséget... Asszonyra való éhet...

Megfordult, s utána nézett a két lánynak.

Billegtek a hosszú soron. Szaporán, kényesen, egyenes fővel, a sötét ruhájuk világos díszei villogtak, rezegtek. Már megint nem voltak izgatóak, kíváncsiak. Nem voltak ízlésesek és finomak, csak fiatalságuk, amelyet jobb és szebb keretbe kellene foglalni...

Hm. Hát az asszonynak szépnek kell lennie... Hm. Hát ő maga is kész volna beállani a lakatosok közé, s olajban és füstben dolgozni azért, hogy az egy asszonya, akit az egész életre kiválasztott, könnyen éljen és kényén pipeskedhessen.

Sűrű rajokban ültek az emberek a másik kapu előtt az árokparton, amelynek széle kőből van kirakva és lapos fenéke tisztára söpörve, s kanalazták a bableveseket, villával ették a túrós csuszákat. Fáradtan ültek, s lassú szóval kérdezősködtek az ottani dolgokról. S az asszonyok pityegve és fecsegve újságolták el a szomszédasszonyokkal való vetélkedések legújabb fäzi-

sait, a csirkék és malacok fontos dolgát s a gyerekek furcsa mondásait. Az emberek az elsőt mogorván s feszülő indulattal, a másodikat komolyan és megfontolva, a harmadikat felvidámodva és fekete arcukból kivillanó fehér fogakkal hallgatták. Aztán egyik-másik így szólt.

- No, nesze, egyél te is.

És odanyújtotta az ételes edényt az asszonynak, aki kényeskedve, de jóízűen falatozta az ura maradékát...

Megirigyelte ezeket a gazembereket, akiknek mindnek van egy nösténye... csak öneki nincs... Csak ő élte le hosszú, nehéz kilenc évét, mint gályarabságban, munkába ölvé magát. Nő nélkül, kéj nélkül, megijedve és megcsömölve a nőktől, az első nagy baj után, amit nőtől kapott... Úgy érezte, hogy az egész női nemre joga van. Most, hogy kikoplalta a sorstól, és ki fog szabadulni a szűk-szegénység nyomorúságából: most irgalmatlan lesz és kíméletlen, és tucatjával fogja vásárolni a nőt magának, mint a gallért.

S a nőre gondolt, aki itt bolyong; szinte úgy érzi, körülötte, láthatatlanul, a levegőben bolyong, s egyre szűkebbre fogja a kört, amelyben bekeríti, hogy számon kérje s elvágja az útját az új jövőnek, a más asszony lehetőségének...

Nekifeszül a láthatatlan ellenségnek, ahogy végignéz ezeken a nőkön, akik végigtarkázzák az út hosszát a maguk emberei körül, dühvel érzi, hogy az egész női nemen kész bosszút állni a miatt az egy nő miatt, aki az egész eddigi életét úgy lefojtotta, mint a dinamitot a letömés...

De már meg van gyújtva a zsinór, már talán csak percek kellenek, s meg fog történni a rettenetes explózió, mely darabokra fogja leszakítani az életbányának valamelyik sarkát. Ahova ő be van ágyazva valamely erő által.

Mintha a szél megindul, s előtte meghajolnak a nádak és füvek, úgy kezdett egyszerre sorra suhogni, hajladozni, rengeni a munkások árokpartra telepedett sora...

Rassovszky fölriadt, s maga is odapillantott, amerre minden szem fordult, s akarata ellen megdobbant kissé a szíve.

A Vezér jött.

Kijött a gyárkapun a vezérigazgató, aki évente egyszer-kétszer meglátogatja a telepet, s itt tízezer ember várakozó, mindent remélő álmait kavarja fel...

Rassovszky megállott, s bevárta. Már sem el nem mehetett, sem el nem tűnhetett észrevétlenül. Még csak abban bízott, hogy nem fog ráismerni a vezér.

A szemét ott tartotta, elvenni nem tudta a Vezér alakjáról. Csak nézte a magas, száraz alakot, aki elegánsan és fiatalosan ruganyos léptekkel jött közelebb. Könnyű, sötét felöltője a vékony, görbe fejű sétatálcával inkább egy fejedelmi látogatóra vallott, mint egy műszaki igazgatóra. Csíkos, sötét nadrágja s szürke betétes lakkcipője volt, szürke puhakalap a fején.

Kétoldalt, mint két lakáj, jön mellette a vastag, tömzsi gyárigazgató, veres, söráztatta arcával és rekedt hangjával meg a kohóigazgató, hanyag lépésével, szobatudósra emlékeztető sovány lábszárain.

A Rassovszky szeme belefúródott a Vezér arcába, amint közelebb jött, ebben az epésen sárga arcba, amelyen barna májfoltok nőttek, a pedróvel hegyesre és keményre fent bajuszára, amely szétágazott az apróra nyírt, közepén gondosan kiborotvált szakáll fölött, s duzzadt, betegen felhólyagosodott felső ajkára. Az élet fáradtsága s a munka komolysága letörölhetetlen, fáradt árkokat ástak erre az arcra, amelyet nem tudott áthidalni, betemetni előkelő hajlamainak lan-

kadatlan finomsága. Apró, szürke szemeire szinte hályogosan ereszkedik le a fáradt szempilla, s a szemek alatt mély és barna, táskás gyűrődések kerekednek.

Rassovszky tisztelettel megemelte a kalapját, a Vezér futóan köszönt, sárga, csontos ujjával a kalapja szélét megérintve, rá sem nézett, továbbment.

A fiatalember le volt sújtva. Érezte ennek az embernek csodálatos helyzeti fölényét, s mélyen el volt szomorodva a saját gyöngeségén, idegességén, gyarlóságán, kiforratlan emberségén, és e pillanatban átértzett kétségbeesett jövőjén...

Más dolog felfedezni valami titkot, és más, értékesíteni azt!...

Már előre látta a tapasztalatlanságát, a baklövéseit, a tudatlanságát. Mit tudja ő, hogy mi árát kérheti, hogy milyen formában kell kivájni a lehetőségek bányájából a maga jogait. Soha nem gondolt erre, és nem csinált terepfölvételt... Csak az álmait nevelte, és az ábrándokat szötte, hogy azon a napon, amelyen kész lesz a találmányával, egyszerűen le-leborul előtte az emberiség... Amint közeledett a döntő pillanat, hogy ki kell lépnie a világ elé a dolgával, annál zárkózottabb lett mindenkivel szemben. A szegény, suta, jó Richter kollégájával, aki a pörkölőknél éli le egy félretaposott kémikus életét, s már az életben is úgy van berendezve, mint egy másodrendűnek teremtett lény... Szegény Richterrel már évek óta szinte megszakította a közösséget... S a főnök elől is lopja, dugja, titkolja a gondolatait... Mily alávalóság, hogy álürüggyel kért szabadságot tőle mára is, hogy a Vezérhez jöjjön. Mit fog róla gondolni holnap? Persze, ha sikerrel és boldog dicsőséggel ment volna haza, ahogy előre elképzelte... De már érzi, hogy a Vezér hideg, közönyös arca előtt nem lesz ereje lángolni; a Vezért hűvös, minden rajongástól távol álló egyéniségét nem fogja felgyújtani... Ah, itt nem fog ismétlődni az amerikai aranymezők, az afrikai gyémántmezők története... Az ő találmánya nem fogja megindítani az emberek légióit, hogy a könnyű gazdagodás agybódító lázálmaait hozzák magukkal. A titán-vasércet nem rostálhatják a polgári foglalkozásuktól megszököttek a vaslábakban és az aranykánoéokban, hogy a markukban tisztán kapják a kész legdrágább aranyat... Hogy is képzelhette lázálmaiban azt a nagy örömet, amely a találmánya után jön? Utóvégre ki van szolgáltatva a nagy bányatársaságok kapzsiságának... Első eset volna-e, hogy a vének ne lássák be az újnak rendkívüli fontosságát. Dud Dudleyt, aki felfedezte, hogy kőszénen lehet olvasztási célokra használni, az egész vasgyároskartell agyonüldözte, mert félték, hogy leszáll a vas ára!... Első eset volna, hogy éppen ő veszítse el a maga életét? Hiszen az egész történelem azzal van tele, hogy a felfedezők elpusztultak, és méltatlan jogbitorlók gazdagodtak meg az ő vérük és agyuk termette eszmekincseken... Egyre több és több, előre elképzelhetetlen akadályt látott feltornyosulni, s még azt kezdte legokosabbnak és legcél-szerűbbnek tartani, ha szóltanul és leleplezetlenül, súlyos titkával terhesen tér vissza a csöndes kis bányatelepre, évek során megszokott enyhe békéjébe, s a jó barátja, a főnök lelki rokonszenvét fogja keresni... Azt a meleg barátságot, amelyet annyira elhanyagolt és úgy próbára tett az utolsó időkben... Ah, mert mégis az a legritkább kincs, a természet legritkábban előforduló gyémántja: az igaz ember... Még arra nem találtak Kimberley-telepeket, ahol tömegekben találhatóak volnának a nemes jellemek... kék levegőt, amelyben, mint a blue earth-ban milliárdjai volnának a gyémántszíveknek... Gyermekkori barátjából való kiábrándulása után már csak reábizta még magát... Az egyetlen emberre, akit valóban embernek és férfinak tanul ismerni...

Ha belátna a lelkébe... Ha tudná, hogy nem kicsinyes, nem önző és aljas elvonulás volt a bűvása előle, de a szeméremnek az a neve, mikor az ember nem akar vergődőnek és izzadásgosnak látszani, hanem készen és tisztán és dicsőségben akar megjelenni azok előtt, akik őt úgy ismerik... s kivált azok előtt, akiket ő maga úgy szeret és becsül...

Egyszerre készen állani elő! És gyöngéden és nemesen... Nem úgy, mint az undokok, akik lépcsőről lépcsőre verekedik ki maguknak a teret az életben, s minden lépésnél ökölcsapásokkal kényszerítik rá az embereket, hogy Valakiknek ismerjék el őket.

Egyszerre tűnni fel az égen, mint az üstökös.

De ez csak idegen világok előtt lehetséges. Az üstökös is csak az új feltűnés percében olyan nagyszerű jelenség. Senki sem lehet üstökös otthoni nézői előtt, míg kívülről, távolról nem tér vissza, közben kibontakozott és meggyarapított fénnel...

S most megérezte, hogy a Vezér, akit ő gondolataiban mindenkor mint az egyetlen embert ismert el, akinek megadatott, hogy központi helyzetében és egyetemesítő gondolkodásában teljesen felfogja az ő találmánya értékét: ez a Vezér mégis túlságosan közel van öhozzá, s talán nem fogja autokrata önérzetében kellően értékelni a dolgot.

Hideg verejték ütött ki a testén.

Nem. Meggyőzni nem fogja tudni. Rábeszélni. Belemagyarázni a saját értékét. Az előbb Jánosnak persze handabandázott, de most a hideg kileli, hogy ugyanazt elmondja a Vezérnek. Neki egy olyan ember kell, aki egy szó nélkül mindent megért, s aki aranytálcán hozza eléje a jutalmak kész halmazát.

Mintha hirtelen kicsúszott volna az ujjai közül a siker horgonykötele, amelyről pedig azt hitte, oly biztosan fogja...

Ahogy vergődésébe süllyedve a kaszinó épületébe ért, az ajtóban egy hivataloszolga várta azzal az üzenettel, hogy a nagyságos vezérigazgató úr most azonnal, még ebéd előtt várja.

Egy kétkoronást adott a szolgának, s az ügyetlen meghajlással sietett el. Ő pedig felment a szobájába. Legjobb volna most azonnal útnak indulni, s meg sem állani, míg ki nem ér az ország határán... S a lehető legnagyobb gonddal fésülködött és kefélt le magát.

Nem volt az irodában, a lakására kellett mennie. A Vezér egy főtiszti lakást tartott fenn magának, amelyet mindennap szellőztetni s takarítani és télen állandóan fűteni kellett, hogy bármely percben betoppan, mindig lakott szoba legyen. A saját bútoraival volt tele, az udvar és a kert éppolyan gondozott vagy még sokkal gondozottabb, mint a szomszédos igazgatói lakások, egyáltalán semmi sem árulja el, hogy az évből csak egy-két napot tölt benne a nagy úr.

Rassovszkynak módfelett imponált az uraságnak ez a külső megnyilvánulása. Vérében volt, hogy a külső megjelenésére a legnagyobb gondot fordítsa. Élete minden sorsfordulását az új ruháitól várta s most, hogy a találmánya értékesítéséhez kellett látnia, legelőször ruhával látta el magát. Egészen más embernek érezte magát, ahányszor más ruhát vett magára, s a hatalmat csak tökéletes és művészien kiépített keretben tudta elképzelni.

Amint belépett a Vezér díszes, újonnan festett elegáns kerítésén belől, a gondosan fölgereblyélt kavicsúton, míg a lába alatt csikorgott a pataki fehér kavics, amelyet rostálva és nagy költséggel szállítottak ide, azt gondolta magában, hogy ő is egészen ilyenformán képzele a saját reménybeli jövőjét. A Vezér a Nemessály családnak utolsó tagja, s ereiben a nagy famíliának minden kiválasztottságát viseli. Hasonlít hozzá ő is. A Rassovszkyak utolsó tagja ő is, legalább itt Magyarországon, mert lengyel eredetre és Polóniában grófi címre emlékeznek... Itt azonban apai ágon semmi rokonság többé, s ő maga is egyetlen fiú, öt leány között... Míg körülnézett a tágas, alacsony úri szobában, ahová az inas bevezette, elhatározta magában, hogy mégsem imponál neki a Vezér... nem imponál, mert először is, ő is van olyan családból való. Az anyja Csengery-leány. Az egész magyar arisztokráciával van vérségi kapcsolata az

anyja után. Ne lett volna csak rákényszerítve, hogy a maga kezemunkájával keresse a kenyerét... Ha beleszületik egy vezető állásba, mindig tudna úgy reprezentálni és úgy megfelelni bármely munkakörnek, mint akárki... És másodszor ő egy modern ember. Aki tele van a mai idők felvilágosodott szellemével. Modern ember, aki mindent tud, s aki mindenén túl van. Akinek nem imponálnak már a régi dolgok, a régi igazságok, hanem a maga eszével akar újjáteremteni a maga számára mindent... És harmadszor: ő egy zseniális ember!... S ezt a Vezérről senki sem merte soha mondani! Ő igen, ő meg tudja érteni a Vezért, mert az ő lelkének egy kis része elég rá, hogy beleférjen a Vezér az összes arányaival. De hol és hogy tudná őt megérteni az öreg Nemessály?...

A homlokán a két vékony rajzú, de erős szemöldöke között mély árok volt s a szeme mereven, kissé elfátyolosodva nézett maga elé a falra, míg így tüzelte magát bátorságra s önérzetre.

- Ez egy jó dolog - mondta egyszerre, kizökkenve a gondolataiból. - Ez egy jó dolog! - s egy napsütéses, szinte égően sárga színekkel pompás kép előtt megállott, s kinyújtotta rá az ujját, mintha valakinek magyarázna... - Ez az új élet, a mai ember szemével meglátott élet... Hogy kerül ez ide!

Szúrós fekete szemeivel erősen nézte, s egészen felvillanyozódott tőle.

- Ez egészen felrázza az embert, kiforgatja abból a szürke közömbösségből... Itt rikoltanak és égnék a színek... Kékek és sárgák és lila árnyékok és csillogó ablak... A fehér és a zöld együtt... Ripp-Rónai... Persze...

Gondolkozva tette az ujját a homlokára... Hogy kerül ez ide, mondta magában... Vajon Nemessály konvencióból, a divatossá lett mester iránti társadalmi kényszerből vette meg ezt a képét... vagy abból a jobb érzésből, hogy mindenütt helyet kell adni az új értéknek... Mert ha ez utóbbi eset áll fenn, akkor neki nincs veszve semmi reménye... Körülnézett a szobában, s a szeme odatapadt, odaszegeződött az egyik falon egy arcképre...

Fénykép volt, de egy azok közül a mesterien sikerült fényképek közül, amely a képek minden hatását adja, megsúlyosbítva az Igazság abszolút hitelével.

Mintha megbabonázta volna a kép, úgy vonzódott egyre közelebb hozzá. Kissé bágyadtan egy fiatal nő, ujjai közt egy szál rózsával, amely finoman ereszkedik le az arc, a mellfodrok egyedül világosabb vonalában... A finom modern ruha, amely a cinquecentóra emlékeztet, sőt bizonyos németalföldi rajzokra... A kis mosolyú, mélységesen élő mosolyú arc, monalizás pillantású, minden titkokat élő arc, csodálatos hatással volt rá. El nem tudta venni az arcról a szemét, s érezte, hogy valami szerves összefüggés van e pompás, enyhén antik karakter és a háttérül használt nagyszerű gobelin közt, amely a régi festők tájkép háttérét adta ki. A síkon turbánosan vadászó urak, s a csaholó vadászebek erőteljes bizarr háttere, a túvarrás tömör rajzával kitűnően emelte ki a hölgy modern, túlfinomult s mégis élettől teljes, erővel gazdag egyéniségét.

A szíve elszorult, s nagy hullámokban dobta a vért, a lélegzete elfúlt, a melle lihegve kapott levegő után. Soha nem érezte ezt a megdöbbenést, ezt a templomi, ezt a fétis-imádó tiszteletet ember előtt, csak ha talán olykor a természet véghetetlenségének titkaira ébredt.

Könnyedén és kielégítetlenül, mint egy párját még fel nem talált szerelem, ült ott a képen a hölgy. Volt valami vágy, valami várakozás, valami csodaérzés az egész lényében. Benne volt az egyéni érettségnek az a félkésztsége, amelyhez már csak a szelek suhogásában a minden-ségből véletlen elővillanó hímpor molekulája hiányzik, hogy a tökéletes érés nagyszerű aranykora beteljesedjék.

Ez Nemessály Eugénia. Mindig valami titkos ellenszenvvel hallotta a magasztalásait a társulati körökben, s íme teljesen a varázsa alá került. A Vezér legfiatalabb lánya, kiről távoli s ellenőrizhetetlen hírek szálldogálnak, mint egy kivételes lényről...

Egy percre, lehunyta a szemét, de sietve felnyitotta, hogy újra nézze s újra lássa, aztán ismét lecsukta a pilláit, hogy ne lássa...

Egyszerre feltolult előtte minden, nyomorúsága és nyomorultsága... A nő, aki itt kering körülötte, a bűn, a közös, gyűlöletes, megszégyenítő bűn hálójával... És a maga kis bányamérnöki státusbeli állapota... Hogyan, hogy jelenjen meg ez előtt a lány előtt, ő, a társulat legismeretlenebb, kis alkalmazottja... akinek azonfelül még nyomorult múltja, van, amely mögötte ül a lovon, mint vészes atra cura... Nem! Most, most el kellene innen tűnnie, rohannia, s meg sem állani Amerikáig, ahol készen fogják fogadni: onnan jönni meg... *ezért a nőért.*

Az ajkába harapott, hogy vérzett bele.

Megérezte, hogy ebben a percben belépett a Vezér.

Odapillantott, s az ajtóban ott állott a magas, sovány, öreg férfi. Volt benne valami merevség és feszesség, amely mintha, csak a szórakozottság perceiben lépett volna fel nála, de szinte meghökkent tőle. Ebben a pillanatban egy szegény társulati embernek látszott előtte, nem a mindenható úrnak. Fakó arcával, leesett szempilláival a kihűlt szemeken, mintha egy agyonhajszolt és munkában megrokkant s igazságtalanul díjazott szegény bányamester állott volna előtte... Ő sohasem lehet ennyire megzápult ember. Szinte fölénybe került szemben vele.

A Vezér szótlanul lépett közelebb, ő tiszteletteljesen mozdult, s meghajolt.

- Valami találmányáról akar referálni - mondta ráncaves pillantását rögtön elfordítva a Vezér.

Rassovszky megütődve nézett rá. Körülbelül egyforma magasak voltak, de ő most megérezte karjaiban az erőt s az ökleiben a jövő életre való nagy energiát. Erősen ránézett a Vezérre, s látta, hogy a feje alacsony, szinte kockaszerűen szögletes homloka fölött, nagyon ki van fehéredve, az elment hajszálak rendetlen csomókat hagytak hátra, vékony szálú, szőkésbarna hajfoltokat, amelyeket ma is éppoly gondosan kefél, középen elválasztva kétfelé, mint valaha, mikor dús volt. Az álla erősen szögelt ki, s ez még elég telt volt, s kiszökött makacsul az arca alatt, mintha az a makacsság volna alapja egész karrierjének. Fonnyadt bőré két arca kinyomódott, nyilván a betett fogak miatt, s csakugyan, ha szólott, szinte kísérteties volt a vadonatfehér porcelán fogak teljes sora. Hosszú ujjú, sárga kezét letette az asztalra, és éles alaphangú, de szenvtelen szavaival így szólt:

- Figyelmeztetem, hogy ha a Társulatom szolgálatában valamelyik alkalmazottamnak módot adok rá, hogy a Társulatom anyagi és erkölcsi segélyével bárminemű találmányra alkalma nyílik... - s itt leült az asztal mögé a tágas karosszékbe, és jelentős szünet után nagy tekintéllyel jelentette ki: - *arra a találmányra abszolút jogot formálok...*

Rassovszky fölingerülve nézett rá. Szúrós szemeit ráfeszítette a Vezér májfoltos arcára, s folyvást azt nézte, hogy a felső ajka mitől lehet oly kietlenül duzzadt. Nem, ez nem érzéki lény. Ez egy pedáns professzor, aki a pedagógus elveivel nézi és vezeti a Társulatot.

Nem felelt.

- Tessék előterjeszteni - mondta a Vezér, s ujjai hegyével elsimította pödrött, hosszú bajuszát, amely sárgásfehér volt, s szatírszerű kurta, vastag szemöldökei alól fölnézett a meglehetősen távol álló fiatalemberre.

- Bocsánatot kérek, nagyságos uram - mondta Rassovszky, s közelebb lépett, és már el volt határozva, hogy kilép a Társulat szolgálatából, csak még a formát nem tudta, hogy jelentse ezt ki -, de lehet rá eset, hogy az, aki valamit feltalál, azt nem a Társulat eszközeivel éri el, s nem a Társulat rovására.

- Én az embereimnek egész szellemi képességére reflektálok.

- Azt nem teszi vezérigazgató úr, az rabszolgakereskedés volna.

A Vezér egy árnyalattal feljebb emelte a pilláit, de megint csak leeresztette.

- Az nem rabszolgakereskedés... Rendreutasítom... Nem egy harmadik személynek fizetem meg a munkásomnak az árát, hanem neki magának... Tiszta elvi álláspont, amit respektálni kell...

- Bocsánat, vezérigazgató úr, én is csak tisztán elvi szempontból és nem a magam szempontjából mondtam... De méltóztassék meggondolni, hogy bármilyen egyszerűnek és tisztának látszik is ez a beállítás: a Társulat mégiscsak rabszolgakereskedéssel foglalkozik. Mert abban a pillanatban, mikor egy munkást megházasítanak, azonnal megszerzi a Társulat azt a harmadik személyt, akinek az emberanyag árát fizeti. Tőlem többször kívánták, s állítólag azért nem léptetnek elő, mert nem nőülök. Nagyon bölcsen. Ha nekem családom volna, feleségem, gyermekeim, akkor én nem volnék a magam ura többé, hanem a családom rabszolgája, s ezáltal az önöké.

A Vezér ránézett. Egy percig hallgatott. Ő lesütötte a szemét tapintatból, hogy ne zavarja, s engedte, hogy az öregember fáradt pillantása végigkutassa a hirtelen indulattól kitüzesedett arcát.

- Magának anyja van - szólalt meg a Vezér.

Rassovszky lehajtotta a fejét. Az anyjáról egészen elfeledkezett.

- Igen.

- És öt nővére.

- Igen.

- S maga a fizetésének jelentékeny részét hazaküldi.

- Igen.

- És ha haza nem küldené, a legnagyobb nyomorba taszítaná őket.

- Talán.

- Talán?

- Nem... Bizonyosan.

- És maga a Társulat elektromos áramát használja a lakásán felállított kísérletező elektromos kemencéiben.

Rassovszky elsápadt.

- Igen - mondta a torkából.

A Vezér hallgatott.

Rassovszky nem bírt uralkodni magán. Hol sápadt, hol pirult. Érezte, hogy meg van alázva, a porig. Ő azt hitte, hogy a Vezér mit sem tud ő róla, nem is ismeri. Öt év óta volt a kereszti bányáknál alkalmazva, s azóta egyszer sem látogatta meg őket... S mióta a fölvételre jelentkezett, egyszer sem találkoztak.

- S azt meri mondani, hogy ahhoz az acéldarabhoz, amely a zsebében van, nincs joga a Társulatomnak?

Rassovszkyban elállott a lélegzet, de aztán halkan, rekedten, a szemöldökeit magasra felvonva, s száját szinte elejtve, lebiggyent alsó ajakkal, kétségbeesett elszántsággal mondta, hogy:

- Azt.

A Vezér levette róla a szemét, s kinézett az ablakon. A fejét elfordította, s hosszan nézett ki az ablak előtt álló üdezőld fák lombjai között. Kint nem látszott semmi egyéb, csak a park díszbokrai s a sima zöld fű, amelyet frissen nyírtak s frissen locsoltak. Ha a mély csöndben a gyár távolról beszűrődő bűgása nem hallatszott volna be, egy kies fürdőhelyen érezhették itt magukat az emberek.

Rassovszky hályogos szemei lassan kitisztultak, s erősen nézte az öregember erélyes profilját. Száraz orra egyenes volt, és nyugodt arcán valami közömbös nyugalom lakott, amelyet úgy látszik semmi sem tud megbontani, az izgalomnak a legcsekélyebb nyomát sem lehet fölfedezni rajta, mint azokon, akik teljesen biztosak a győzelemben, annyira biztosak, annyira hozzá vannak szokva, hogy még ezek az előcsatározások sem érdeklik már; csupán a szájában volt, valami rendkívüli fájdalmas vonás, azzal a duzzadt felsőajakkal. Mint egy lázbeteg, aki friss levegőtől fél, s friss élet után sóhajt!... S ez a fájdalmasság mintha még egy vonalban megjelenne, abban a mély barázdában, amely a homlokát kettészeli, amely a homlok felső nemes domborulata alatt keresztül van szántva.

Nagyon előkelő, nagyon nemes, nagyon grófi ez az arc. S van benne valami magyar konokság, s minden összefüggés nélkül jut eszébe Rassovszkynak, hogy ez az ember semmi kitüntetést, semmi polgári címet nem szerzett, mindenkor megelégedett azzal, hogy a Társulat korlátlan császára legyen...

A Vezér soká nem szólt. Egy hosszú percig vagy kettőig.

Akkor idenézett. A pillantása lassan megenyhült, kiderült, s egész váratlanul, mintha a szeme sarkában valami tréfáló, valami könnyülelkű mosoly bújt volna elő.

- Üljön le - mondta, s egy kézrandulással helyet mutatott.

Rassovszky meglepetve és gyanakodva egyenesedett ki. Nem értette, ez hova vezet. Erős elszántsággal fogta magát, s leült egy bőrrel párnázott angol székre.

- Ismeri a várhegyi grófot? - kérdezte a Vezér.

Rassovszkynak tágra nyílt a szeme.

- A herceget? - szólott, s a fiatal Dietrich-Hagenfeld hercegre gondolt, akivel valaha Debrecenben együtt tanult. Ők viselik a „várhegyi gróf” inkognitót.

A Vezér intett.

- A fiát ismerem, a fiatal herceget... Igaz, az öreg herceg tavaly meghalt...

- Jó barátok voltak, diákbarátok, igen?

- Igen.

A Vezér kinyújtotta az ujját, mintha valamit keresett volna az asztalon. A Rassovszky szeme követte az ujjait. Egy könyvre tette reá, s azt lenyomta. Rassovszky nem értette, de mintha távoltól csengőt hallott volna.

- A lányomtól tudom! - mondta a Vezér könnyedén, s a lánya arcképére nézett.

Rassovszky mélyen megzavarodott, a vér lassan az arcába kezdett szivárogni.

Mi ez? Hogy kell ezt a hangot, ezt a kijelentést, ezt az új, tónust fogadni?

Az ajtó megnyílt, s nesztelenül inas jelent meg.

A Vezér intett, mintha azt mondta volna: már megyek, az inas eltűnt.

- Miért nem újítya fel az ismeretséget? - mondta meglepően közvetlen hangon a Vezér, s a szemei mosolyogtak, biztattak, játszottak.

Rassovszky egészen meg volt zavarodva.

A Vezér odanyújtotta a kezét, s a fiatalember mély bókkal akart meghajolni, de az erélyes kézszorítás nem engedte.

- Máskor többet beszélünk a dolgokról.

Mintha a klubban fogott volna kezét vele, valahol kint, a Társulat határain kívül. Meg is hajtotta magát, s könnyedén, ruganyosan elment, azon az ajtón, amelyiken az előbb az inas megjelent.

Rassovszky egészen egyedül maradt.

Teljesen megzavarodva és értelmetlenül.

Hirtelen az asztalhoz lépett s felemelte a könyvet, amelyet az előbb megnyomott a Vezér. A könyv alatt egy csengő fehér gombja volt.

- Á!...

Az inas újra megjelent az ajtóban, de ő már tudta, hogy a Vezér maga adott jelt, hogy simán, gyorsan végét vesse a kihallgatásnak.

Mosolygott. Még nem értett mindent, még át kellett gondolnia az egészet, az egész párbeszédet és minden részletét, de már bátran és főlemelkedetten nézett oda a Nemessály Eugénia arcképére, ahogy ott ült várakozóan és a véghetetlenbe figyelve, várva, s mögötte a kemény mozdulattal csaholó vadászkutya egészen a keze visszfényeképpen, s úgy gondolta, hogy igen: az üstökösnek ott kell feltűnnie, ahol tudatlanoknak vakítja el a szemét... A csillagászok várják a pontosan kiszámított útján... A tömeg, az borul a földre csak az érthetetlen jelenség előtt...

Erős léptekkel sietett ki a fehér kavicsos kerti úton.

Ki árulhatta el. Ki volt az, aki minden lépéséről értesítette a Vezért... Lám, azt hitte, hogy hírét, nevét sem ismeri, s a legtitkosabb dolgairól is tud, s látszik, hogy régen beszéd tárgya ő már a Vezér családi s társaságbeli körében is...

Forrt és égett az izgatottságtól. Voltaképpen megtisztelő ez a mindenről értesültség. Ki az a Társulat sok ezer alkalmazottja közt, akiről a Vezérnek ennyire biztos információi vannak? Hisz őt egy detektívcsoporthoz kellett körülvennie, amely még a laboratóriumi eredményeit is nyilvántartotta?... Richter? Vagy a gyakornok? Nem is haragudott érte. Hiszen ezt akarta. Hogy teljes fontosságában legyen tisztán a Vezér előtt a dolog... Még tegnap azt hitte, hogy ismeretlenül és előlről kezdve meg kell magyaráznia magát és az egész ügyet a Vezérnek, s ma már mintha ő állana előtérben, akitől várni, kapni, lopni lehet.

Hogy így egyszerre kirepült a tömeg élére, a tömeg várakozó tekintete elé. Mert a tömeg, nagy lomha testével, mint egy szörnyeteg ott fekszik a szürke háttérben, csak akkor látni meg, ha haragosan megmozdul, felhördül, s most őrajta ott van már a szeme. Mintha X-sugarak áradnának ki annak a testéből, aki valami nagy dolgot forral... Prometheust, ki a cserépbögrébe a lelke tüzét kiöntötte, s felmutatta azt a magas ég alatt, üvöltve kísérte nyomon a tömeg... S a francia gránátos, aki a Bráma szemét kilopva Srivangamban, még magában latolgatta, hogy valóban kincs-e, s mit ért a gyémántja: egyszerre mindenfelől tüzes szemekkel látta magát körülveve, amelyek a húsát keresztülfúrták, nem metszette-e fel a combját, hogy a testébe rejtse el a világ egyik legnagyobb gyémántját... Kimagasodott, és villogó szemmel nézett maga elé. Ah, az ő, kincse jobban az övé, azt tőle el nem vehetik, az ő kincse szerves összefüggésben van az életével. S egyszerre száz méterrel magasabbnak érezte magát.

S mögötte hogy vár és figyel a tömeg: a lélegzetek és szívdobogások elfűlnak, s szinte hallani a föld mélyében az ércek csengését, az örök halálra ítélt ércek vajúdó morajlását: már érzik, napfényre fognak, életre fognak születni: megérették. Az idők teljességének leheletét érzik...

- Ez az enyém! - kiáltotta a lelke mélyén Rassovszky - ezek a földalatti hatalmak ma mind az én szolgálaim...

S ebben a pillanatban olyan nagynak, olyan hatalmasnak érzi magát, olyan Valakinek, hogy szinte szédül a magasságban, ahol hirtelen felnyílt szemeivel ott találta magát. Mint a hegy-mászó, aki a szép kilátás nagyszerű várásában nehéz és hosszú munkával küzd fel magát a csúcsig, s mikor megnyílik a beláthatatlan mélységű hegymeredék, kétségbeesve kapaszkodik ingó kövekbe, éles szirtekbe, egy újabb önbizalomért.

Már a tömeg vezére, már ez ravaszkodva, álorcásan, komédiázva nyújt elé kezét... Nem vágja el az útját, inkább rést mutat: nesze semmit: itt juthatsz ki, ha van rá erőd... Az utat csak megmutatja, s magára hagyja. Itt válik el, hogy arra termett-é, hogy a maga és mások ura legyen, vagy hogy a méhek tehénkéje, akinek az oldaláról a dolgozók és a herék fogják szopni a mézet...

Út az élet kiválasztottsága felé csak az élet kiválasztottjain keresztül ered. S tele volt akarattal, hogy erre az útra lépjen. Csak módja, alkalmá nem volt rá. Valahol a vágyai távolában mindenkor ott élt, hogy csak a társadalmi s vagyoni magasságban lehet egyáltalán emberi élet, egészen emberi. S valahogy jogot is érzett rá, hogy ott legyen, hogy a legfelső ezernek legyen tagja, őseinek ráörökölt joga, hogy ő a társadalmi tízezrek egyike legyen, s a saját emberi értékeinek hódolt azzal, hogy ezek közül legalábbis az ezerben számít... Vérségi elődeitől mint kész energiát érezte magába áttelepítve a származás kiválasztottságának nemes erét. S ha mégúgy elhalványodtak is az átmenetek, ha mégúgy elvesztek is az összekötő kapcsok, de ott élt benne az öntudata, anyja a gyermeki lelkébe beültette és sok mesével és hittel trágázta a csírát, s az úri gőg egész kövérségében virított már lelki életének mezein... Ha avatatlan szemek előtt csupán egy kis bányamérnök inkognitójában jár is, de ott van a lelkében a grófi korona, a mágus hatalom önérzete, s nincs ebben az országban, ezekben a polgári országokban, aki neki akármiképpen is elérhetetlen magasságban éljen...

Levest? Fehér leves... borjú ragu...

- Nem fiam, hozzon nekem valami mást... - s végignézte az étlapot, amelynek az árait a központi igazgatóság, maga a Vezér szabta meg, s csupán a rántott bárány volt 1,40, a többi hús 1,10, sőt 90 fillér... s ő tobzódni akart, neki kellett most, hogy valami extra dolgot vegyen a szájába, a testébe, drágát és finomat szeretett volna enni, inni... Hozasson egy orsovai kaviárt 2 koronáért; az egyetlen ínycsók a kispolgári menüben, és bontasson fel egy üveg pezsgőt?... 5,80-ért?

- Parancsol, nagyságos úr...

Rassovszky fölvetette a szemét, s elbiggyesztett ajakkal körülpillantott... Itt most ebben a széles söröző kompániában, feltűnést keltsen?... Ah, mindjárt kiszámítják... mindjárt kombinálnak...

- Hozzon csak mégis - s nézte a piszkos, unott, gusztustalan pincért, a Jóskát, akit a példátlanul kövér, puffadt provizor, a Hauer vagy ahogy magyar-tótossággal elnevezték, a Haverkó, csak addig tarthat itt, míg a nyári vendéglők meg nem nyílnak, mert akkor ez megy „keresni” - hozzon egy fehér levest...

- Utána, kérem...

- Hát utána... savanyú káposztát sertés föltéttel... aztán makarónit sajttal...

- Gnis... - nyögte a Jóska és elcsámborgott.

Hm. Beharapta az ajkát. Hát lám, nem mert szembeszállani a hétköznappal... Ah, ha ő az az ember lesz, aki orsovai kaviárral kezdi az evést, akkor ő nem fog orsovai kaviárt enni, hanem valami mást, s ha pezsgőt bontat a dejeuner-hez, az nem magyar pezsgő lesz, s mindezt nem abonáló kis segédmérnökök asztalánál fogyasztja el, hanem akkor majd meglesz a saját konyhája... szobája... majd egy-két év múlva; ott, ahol most a Vezér eszik... A Vezér mindig egyedül ebédel, s ha vendége van, mondják, nem szabad egyetlen szót sem szólani ebéd alatt...

Ma még csupán annyi előkelőségre van joga, hogy úgy ül a kétes tisztaságú gyári vendéglő asztalánál, mint egy efféléhez nem szokott herceg, gyűrődés nélküli ruhában, könnyedén letett kézzel, s hallgatja a körülötte zsibongó gyáriakat a szellős, vadszóló befutotta szalétliben. A szomszéd hosszú asztalnál nagy kompánia ül együtt; kétszer annyian, mint ahányan odafértek, az asztalfőn a lila orrú főfelügyelő, a nagy hosszú testével, ahogy előrehajolt, s végképp elrekedt torkából vicceket sustorgott ki, s a szeme sarkától az állkapcsáig nagy nevető ránc fogta be az alkoholban főtt vörhenyes arcát, egy vigyorgó örökmámort hirdetve. Adomákat hord elő, hogy bírta ő az ivást anno dacumal, de még ma is... Körülötte a fiatalok figyelő arccal, tisztelettel lesik, és szorgalmasan dolgoznak a saját testüknek mielőbbi alapos alkoholmérgezésén.

- Kit ünnepelnek itt? - szól oda valaki, amint elmegy mellettük.

- Egymást.

S a rekedt, nem szűnő, pillanatonként, újra meg újra felgyűrűző kacagások közt ritkán érteni szót, az egész beleolvad valami alkoholbűzű vihogásba.

Vidámság van és zsibongás, az urak mind elegánsan vannak öltözve, a gallérmosás kifogástalan, a ruhák újak, frissen vasaltak, csak az idősebbek elhízottak, hasasok, lila orrúak, a fiatalok üde, úrigyerekek, gondosan kötött nyakkendőkkel, szépen fésült fejekkel, stuccolt bajszokkal, fölényes nemtörődomséggel, amit csak a függetlenül, gondtalanul és szép jövőnek elébe menő fiatalurak engedhetnek meg maguknak.

- Szervusz, szervusz, kedves Kálmán - jött át hozzá távolabbról egy fiatal mérnök.

- Szervusz.

- Alig ismertelek meg... szabad? - s leült mellette. Rassovszky álmatagon nézett reá, mint előbb a tömegre, amelyből ez kivált, s úgy felülről bírálta, mint egy adatot, ahogy szűrős fekete szeméit szórakozottan rajtahagyta. Mert ezekből van összerakva a Társulat, ezekből a fess gyerekekből, akik mind egyformán okosak, válogatottan értelmesek, tanultak, munkára, használhatók, eredetiség nélküliek: gépfűk.

Álomban haladt vele tovább a beszéd apró témáin, hét év óta élt bányavidéken, s ebédelt magányosan nap nap után, most szinte ellankasztotta ez a váróteremhez hasonló pezsgés, az élet zajgó zsibongása, s alig bírta nyomon követni a volt selmeci kollégáját, aki most kis malíciával, ami a gyáriaknak olyan jól áll, mert hisz ez az egy pótolja náluk a szabad lelki életet, sorra tárgyalja a gyári jelenségeket.

- Milyen ember az öreg Kern? - mondta Rassovszky, hogy szóljon, s a tömzsi, rusztikus gyárigazgató képe feltűnt előtte, ahogy ma a Vezér mellett állott, mint egy vastuskó.

- Kern?... Elsőrendű. Szakember. A stílusa, olyan mint a beton, olyan szilárd és kész... Csak borzasztó nikotinista, ha egy nap harminc-negyven cigarettát elszí, az nem is sok... Nagyon tud dolgoztatni; nem honorálja, de megköveteli a munkát. Ha nem dolgozik valaki, kiteszi. Például művezető ki van zárva, hogy ne legyen jó. A mérnöktől megköveteli, hogy precíz legyen és dolgozzon.

Rassovszky szórakozottan bámulta a fiatalember puha hamvas arcát, amelyen a szőkék kora elvirágzása kezdett mutatkozni. A dupladomború homlokot, amely mintha nem is belső szükségből, csak inkább a természet alkotási játékából lett volna ilyen formásan széppé... Ezeknek az embereknek emberi értékei, hogy elszálljanak s elpárolognak a semmiségbe: csupán egyetlen erőanyaguk kerül kitermelésre: az, hogy a megszabott munkát mechanikai pontossággal tudják elvégezni... Körülnézett, s eljáratatta a szemét a harminc-negyven fiatal, erőteljes férfiarcon. Volt köztük mindenféle, szőke, barna, alacsony, magas, torz és szabályos szerkezetű, volt germán, szláv, turáni, volt jó, gyöngéd és volt erőszakos, vad tekintet, amelyet csak a kultúra és a mindennapi élet szabályossága tart féken. Ez a sok emberi érték mind feldolgozatlanul hever, mint tőkéek, amelyek szétporladnak, hogy megrágyázzanak valamely bonyolult s ellenőrizhetetlen módon más értékeket, amelyek könnyebben kamatoztathatók az életharcban...

- Ő, mint igazgató, föltétlenül fékezni akar - s újra felfigyelt a szőke fiatalúr csöndes, szenvtelen, okos és fölényeskedő szavaira. - Mi így vagyunk itt, mint egyik állat a másikon. Csupa kis Herbert, hát valljuk meg, itt fékezni kell. De ahol érdem van, ő honorálja, és az tény, hogy tiszteli a kvalifikációt. S ha mérnökéért tenni kell, ő tesz...

Hogy beolvadnak s szervekké lesznek, alkatrészekké az emberek. Csakugyan, a Társulatnál ebben a generációban már fenyegetően közeledik a herbertizmus veszélye. A társulati főtisztviselők a pubikáikat, a már kényén nőtt s úri túlkövértségben nevelt fiaikat ide tolják be a Társulat mechanizmusába, s ha a múlt generáció emberei még mind alólról, a salakból felkerült emberek voltak, akik öserőt hoztak magukkal, a mostaniak már a hirtelen túlragyázottság puhaságát fogják erjesztőnek beoltani... Egyszerre megijedt a Társulat jövőjeért... Már mintha a saját alkotásairól, annak sorsáról volna szó... Már védeni akarta a Szervezet életét, s gyűlölettel nézett hirtelen erre a szőke puha fiúra, akiről most jutott eszébe, hogy egyik gyári igazgatónak a fia...

S ezek itt mind nőtlen emberek, akik mind abból élnek, amiből ősük: az ökör. Az ökör, akit nyilván nem arra formált a Teremtő, hogy húzza a jármot: de az ember fölfedezte benne az erre való alkalmatosságot, s befogta egy nehéz és ostoba nagy kalitkába, amely feltöri a nyakát és fölösleges terhet rak a csigolyáira, s az ökör húz, elhúzza a szekeret is, és viszi ráadásul az ostoba jármot is, amelyre semmi szükség, amit ezer meg ezer év óta békén cipel, s még csak annyit sem követel ki, hogy legalább könnyű hámot adjanak rá, mint a kollégájára, a kényesebb intelligenciájú lóra... Ezek is itt élnek, hogy húzhassák az igát reggel 6-8, 9-12 s 2-6 óra közt... szabadság és pihenés nélkül, idegeiknek végső elhasználásáig, a megbolondulásig, mert a gyári vezetők ötvenéves korukra sorra megbolondulnak, s minél kiválóbbak, annál

menthetetlenebbül bekerülnek a szanatóriumokba s tébolydákb... Persze, nemcsak a teher, hanem még a járom is a nyakukon, a nyári szabadság nélküli szakadatlan, percre betartandó hivatalos óra...

- És mit csinálsz - kérdezte a szőke fiútól -, a gyári munkán túl mivel élsz, mint dolgozol?

- Dolgozni?... még külön is!... Annyi a dolog, csak azt elbírja végezni az ember...

S fáradt, unott iróniával beszélt a robotjáról.

Nem, hát legényembernek nem való. S megértette rögtön, mért alkoholista minden nőtlenül maradt gyári ember. Az ökörnél még csak megy a dolog, mert azt egyszerűen megfosztották az életöröm egyik forrásától, úgyhogy az békén adhatja magát a Munka molochja alá. De ezeknek a szegény fiúknak maguknak kell magukat narkotizálni, hogy ne maradjon fenn túlságosan sok energiájuk, csak éppen annyi, amennyire szükség van az üzem fenntartásánál. A többi, mint a Garam vize, hadd folyjon el mellékesen a maga szabad, rendetlen árkában: de a kellő vízenerség, az mindenkor készen álljon a kiépített zsilipeken át, a szabályos csatornában...

- Hát mért lettél éppen gyári mérnök?

- Na hallod... éppen én... Hát mi lehettem volna?

- Orvos... Bíró... Ügyvéd... Művész...

- Hát... ha rá lettem volna szorulva... De hát itt csak jobb kilátásaim voltak... Az ember mindig odahúzódik, ahol a protekciója virágzik... Hát te mért lettél bányamérnök?

- Én? - s megütdött az egyenrangúság éreztetésétől, már ő valamiképp úgy érezte, mintha fölötte volna ennek a körnek - én!... Tudom is én... A szél sodort oda...

- Még nem házasodsz?

- Házasodni? - s eltűnődő arccal nézett a szőke ifjúra, mintha olyan váratlan kérdést kapott volna, amelyre sohasem gondolt - nem. Te talán igen?

A fiatal szőke mérnök felmutatta a bal kezét, amelyen jegygyűrű csillogott. Vastag aranykarika. Éles szélű, erős kis korong. Rassovszky tunyán elnézte.

- Á, gratulálok... Kit veszel el?

- Kern Vilmát.

- A Kern... igazgató lánya?

- Igen.

- Ah, igazán gratulálok...

Csengetett a pohár szélén, fizetni!

Nem, én nem bírom el ezeket az embereket... - mondta magában tisztán kigondolt szókkal, s elmondta kétszer-háromszor. - Nem bírom el ezeket az embereket! Nem bírom el.

Mikor kifelé ment, meglátta Jánost, s köszönt neki. János a széles, csúnyán vágott ajkait elvonta, legörbítette, s apró szemeivel gúnyos megértéssel köszönt vissza. Ez most azt hiszi, hogy szándékosan nem ment hozzá, az asztalához, mikor bejött előbb, pedig igazán nem látta. Igaz, nem is gondolt rá.

Azért ez a fiú van legközelebb hozzá. Mégis nagy dolog az a közös múlt. S erről legalább bizonyos, hogy nem beszél mint szajkó mindent össze, amit mások okosnak találtak ki. Sem kisdéd érdekei miatt nem feni szépre a maga parányi stílusával azt, ami elfogulatlanul undoknak látszanék előtte... Ez parasztvért hozott magával, s a minden úri elem iránti gyűlölet ébren tartja a lelki működését...

Ah, csak egy ideát tudna kicsiholni most kifáradott agyából, hogy jusson a várhegyi grófhhoz. Mi címen újítsa fel hát a régi ismeretséget a fiatal herceggel... úgy forgatta magában a herceg nevét: Dietrich-Hagenfeld... Dietrich-Hagenfeld... mintha egy félig elfelejtett varázsszót akarna felébreszteni az emlékében...

Mindjárt meg is bánta, hogy kijött az utcára. A vonat csak három órakor indul, a gyalázatos vonat, amely körülkerüli vele az egész Érchegységet, három vármegyén át, és két átszállásra kényszeríti, míg haza viszi a Kereszt tövéig, a kis bányavárosig, holott légvonalban alig harminc kilométer az út... Mégis jobb lett volna elkérni a főnökétől az autóját... Milyen könnyen és vígan röpülte volna be ezeken a jó utakon a völgyeket a kis szürke autóval, míg így hajnali három óra óta éjfélig folyvást úttal lesz elfoglalva. Három órakor kellett kelnie, s csak éjfélre ér haza... Persze, ha nem a főnökétől függött volna a dolog, még talán hamarabb megtette volna... Talán az autó kedvéért megtette volna azt is, hogy bevallja a mai útjának célját... De az asszony előtt nem!... Mi az, mi pattan most elő az emlékében. Ma valaki azt mondta, hogy itt van a gyártelepen... A Lajoska mondta, a titkár... Ah, ez kellemetlen! Nagyon kellemetlen!... Most lesz pletyka otthon...

Az ajkát rágta, s lassan lépegetett előre a finom, fehér port eregető forró úton. A nyár perzselő forróságát érezte már az ember, kétfelől a szabályosan vésett árkokon túl a vörös kohósalakkal fölhintett gyalogjáró úgy hevert, mint valami hosszan kihúzott tikkadt óriáskígyó, de a fák lombja még fiatal volt és portalanul üdezőld.

- Kálmán, Kálmán! - harsant fel hirtelen egy hatalmas hang.

Rassovszky meghökkenve nézett arra, az egyformára szabott tisztiházak egyikéből nagy üstökű barátja dugta ki a fejét, s rikoltozott feléje; persze Györkös Feri volt, a harmadik alföldi magyar fiú Selmecen, az ő évfolyamukon. Hogy még ez is itt van! Az arca úgy lobogott, mint egy jelzőzászló, s a hangja rikoltott:

- Öregem, Kálmán, megállj csak! Gyere csak!

Rassovszky tétozva, kicsit fanyar mosollyal állt meg az út közepén. A jó Selmec jutott eszébe, a szép, meleg emlékü kisváros, a diákheccsek, az akadémikus adomák, az a furcsa levegő, amely az egész magyar földön legjobban élteti a diákság középkori ízű, burs-bajtárs életét. A magas teraszt, vagy ahogy ott mondják, trotoárt, amelynek korlátján átugrált a szilaj alföldi fiú, a diáktüntetések, a rendőrökkel való csatákat, amelyeknek mind a magyar bika volt a hőse, s a gyalázatos vizsgálat, ahol az „ignorantia csimborasszóját” játszva érte el, ahogy a jó öreg Schulz mondta... Ez mind Györkös Feri, vulgó Herr Distanzpischer...

Már itt is volt a nyakában. Hosszú, erős karjaival át- meg átnyalábolta, s úgy megzötyögtette, mintha a gallérjánál fogva akarná belerázni a lelket.

- No a tolattyúját! - kurjantotta el a jó selmeci szót - hogy téged itt kell látnom! Ez már aztán öröm!... Befelé csak, fiú, befelé, mert ha nem jössz, viszlek! Viszlek, a tolattyúját! édes öreg cimborám, az árva istenit neki! Aj, de örülök, hogy látlak. Nahát ez cuvil! Cuvil a tolattyúját! Befelé, csak befelé, hogy kedvemre elzsákolhassalak!

Persze arra gondolni sem lehet, hogy el ne fogadja a barátságos invitálást, s kissé boldogtalanul ment be az udvarra a barátja ellenállhatatlan vendégszeretete miatt.

Mintha megütötte volna a szemét a cifra kis parkszerű udvar, amelyben nagy levelű Musa superba trónolt középen egy kis műdombon, kék és sárga kohósalak-kövek közt, amelyek csillogtak, mint az üveg. Zöld fű és lehajló cserjék, bimbózó leanderek, gondosan festett dézsákban, s hátul konyhakert, amely olyan buja és zöld, hogy távolról egész pagonynak látszik.

- Erre, csak erre - ragadta magával az öreg, s belendítette egy szűk előszobába, ahol kétfelől olyan hatalmas szarvasagancs volt föltéve a falra, hogy a fejük fölött összeértek az ágbogai. Rassoovszky sohasem érezte magát idegenebbül senkinél, mint mikor itt föltette a kalapját s a botját a nikkelezett fogasra, amely bordó színű posztóval bevont előszobafalon sorakozott.

- Teringettét - mondta magában -, ez az alföldi vásott parasztfickó! Ebből sose néztem volna ki, hogy csak ennyire is kultúréletbe kerül valaha.

Bekopogtatott.

- Nyiss csak be fiam, így ni, jön az asszony mindjárt, de hát tudod, az asszonyok nem szeretik, ha meglepik őket, azok mindjárt elbújnak *kikészíteni* magukat.

Kálmán belépett a hűvös szobába, amely olyan hideg és nyirkos levegőjű volt, mint egy pince. Az ablakokra le volt eresztve a zöld, vékony deszkaredőny, sőt ez előtt valami krémsárga sztor-függöny, s még azonfelül a falról lógott a földig a kétszárnyú zöld drapéria. A falon képek voltak, az aranyrámájuk csillogott, a mennyezet közepéről csillár lógott, cifra sárgaréz csillár; minden fal tömve volt bútorokkal, a nagy, durva, gótikus ebédlőszekrény, a magas hátú pamlag, a tömérdek aprósággal megrakott állványkák; az egész szoba túlszűfolt, szokványosan úrias volt, s Rassoovszky ebben a pillanatban a Társulat vezetősége helyett meg volt elégedve azzal a szellemmel, amely olyan bőven és gazdagon ellátja a Társulat hivatalnokait.

- Hát jól élsz öregem! Mi?

- Nohát megvagyunk - mondta önérzettel Ferenc úr -, a tolatyúját! még az se legyen!

Rassoovszky egy kis belső irigységgel nézte el a cimborája széles, húsos arcát. Ezek a hatalmas állkapcsú, ezek a kitűnő rágókészülékkel fölszerelt emberek, ezek születtek a csendes megelégedésre. Le volt hangolva, s megtöppedve ült a székén, és hallgatta a barátja nagy hangú beszédét. Láta, hogy ez szinte füstölög a boldogságtól, az arany középszerűség hizlaló érzéseitől. Hát valóban, születni kell a boldogságra is. Ma sem vezett ki az embereknek az a faja, amelyik Horatiusszal békén tud iddogálni a szenelő mellett. A földművelő embereknek békén élni tudását hozta ez nagy hangú füstölgése mélyén magával, s míg a benne élő energiákat a gyári üzemben használják ki, íme ő maga él, mint egy patriarkális élet folytatója. A jó embernek jókat kívánni fölösleges, mert úgyis jók teremnek neki a pusztá életéből is. Csak nézte, csak hallgatta, s belátta, hogy milyen vétek volna nagyravágyást plántálni be egy ilyen kis életbe. A be nem tölthető vágy csak megutáltatja a szűk, de jó életet. A házasember rendes kis életét. Valóban igaza van a Vezérnek, hogy a hivatalnokaitól legelőször a házasodást kívánja. Ez egy letemperáló állapot. A rombolást, az új dolgok megteremtését, az új eszmék befogadását és megcsíráztatását csak nőtlen emberek vállalhatják, a házasember a végrehajtás, a növelés, a gyarapítás... A rendszeres kihasználhatóság. Érezte, hogy ő maga is, mihelyt kész lesz a maga nagy úttörésével, kell hogy ebbe az erőket konzerváló, felhalmozó életbe kerüljön bele, hogy végre is hajthassa az Élet nagy művét, amely reá vár. Akárhogy is fog megtörténni, de a természet rendje. S arra a csodálatos messzenéző arcra emlékezett, arra a váró és a közelgő csodát belélegzőre, a Nemessály Eugénia arcára, míg a Feri friss locsogását hallgatta, hogy: most barátom egyszer megyek vendéglőbe egy esztendőbe; nem érintkezünk mi senkivel, élünk magunknak, mégis mennyibe kerül...

- Ajaj, az én apám, barátom, kicsapott bennünket a mezőre, mezítláb, aló... Fene hallotta valaha, hogy mi az a szvetter. Télen csúszkáltunk a magunk fenekén, le a dombról. Csináltam magamnak egy ekkora szánkót, mint egy arasz - azon le a pince tetejéről, mert ördög hallott annál magasabb hegyről minálunk. Szhü, itt ródliznak, külön kosztümben, még a hároméves gyerekek is többre kerül, mint mi kilencen valaha az öregnek.

- Hát gyereked is van?

- Van-é? Öt, barátom, öt van eddig. 'Sz azért nem kaptam lakást benn a telepen idáig, mindennap hatszor egy jó félóra járásról kellett nekem ki-bejárni. Senki sem akart velem lakni, féltek a gyerekektől. Mindenütt egyke, kettőcske van itt, öregem. Urak ezek.

Legyintett, s Rassovszky sajnálkozva érezte meg, hogy mégis minden életnek elégedetlenség a belső bútor... Hogy is tudjon az öserőtől duzzadó ember simán beleilleszkedni ebbe az idegen hivatalnokkeretbe!...

Nesztelenül, simán jött be egy asszonyka, mint valami puha talpú állatka.

- Kezét csókolom.

- A feleségem, kedves Kálmán barátom. Úgy ismer téged a feleségem, hogy no. Elmondtam én mindent, amit csak valaha csináltunk öregem, a tolatyúját.

Az asszony felrántotta a száját, s affektáló, idegenszerű kiejtéssel szólt rá az urára.

- De Franci... tessék helyet foglalni, ó kérem, csak méltóztassék...

Rassovszky soha ijedtebben nem nézett asszonyra. Az arca ki volt valóban készítve, púderrel, erősen. A szeme alá fekete karikák voltak húzva, s széles, formátlan, kurta teste olyan volt, mint egy dunyha; emlékeztetett valamiben a háremekre, a puhaságával, érzékiességével, minden pillanatban megérintette, megsimította, megütötte az urát, folyton puhán kényeskedve, nyávogva szólt, a szóknak csak felét mondta ki, egyes hangokat elnyújtott; mintha egy örök szófán heverve nézné a világot, és kézmozdulatokkal s követelő zsarnoki szócskákkel dirigálná a körzetét. Ferinek, azaz Francinak szaladnia kellett málnaszörpért, ügyetlen kézzel ő szedte ki a poharakat az ebédlőszekrényből, a székét meg kellett igazítania, mert feltörte a zöld nyírott szőnyeget, a szivarjának a hamvát nem volt szabad széthullatnia, s ha egy erősebb hang, nem is kifejezés, tört ki a száján, mindjárt migrénnel fenyegette az asszony.

Rassovszky magában visszavonta az összes irigykedését. Megérezte a pacsuli szagát, s ettől kijózanodott a házasságból. Az előbb már kész volt elhinni, hogy a házaselet egy olyan állapot, amely a férfit összes életerőinek kivirágztatására érleli, de most mindjárt türelmetlen lett neki a rossz minőségű bútorok kiszolgálása, mert itt úgy féltenek mindent, hogy nem mernek ráülni a székre, rálépni a szőnyegre, poharat tenni a márványra, lélegzeni és élni a lakásban, mert szakadatlanul fenyeget a veszély, hogy a mozgással okozott rendetlenséget helyre kell igazítani, s ez testi munkával jár, s mivel: „maga nem tud nekem annyi személyzetet tartani”, hát kímélni kell, vigyázni... A hivatalnok-asszonyok kicsinyes pedantériája, amely olyan szorosan megköti az emberek életnyilvánulását, sehol sem volt ilyen túrhetetlen, mint itt, ahol minden szó és minden szemmozdulat arra volt szánva, hogy egy üres és hiú, és zsarnok kis teremtes visszaszorítsa a túl bővérű férfiba a belőle rusztikus nyerseséggel kitörő életet. Nem fenyeget-e ez a veszedelem minden férfit a házasságban? Megtalálja-e az ember a feleségében azt a belső megértést, hozzátartozást, amely kiegészíti a félembert, a férfit, az egész emberre, a feleségesre. S aggódva emlékezett rá, hogy a szál rózsával messze néző, lankadt vágyú lány vadászebek előtt ül, turbános rokokó urak életét író gobelin előtt... Nem jelképe-e ez valaminek? A szegény kémikus mérnökből fölcseperedett férfi nem fog-e kizökkenni az élete eddigi stílusából, ha ugyanazt az életteljességet találja meg a nőjében,

amely úgylátott ott él a saját lelke mélyén is?... S erre mintha megértette volna ezeket is. Ki tudja, a Györkös Feri lelkében nem élt-e ott a vágy, az úrias és pedáns élet után? Nem örökölte-e az anyja ősiségét, mint ő; Feri tán az apjától kapta magyaros, paraszt temperamentumát s az anyjától a szűk és biztos lét utáni vágyat; míg ő az anyjától azt a képességet, hogy neki tud feküdni a laboratóriumi munkának, és sok évet tölteni egy-egy idea tökéletes kiépítésével: ellenben, mint futó vágy és felszínes életöröm libeg az egyénisége színén a gazdag, könnyelmű, és vidám úri életre való hajlam: ez a lengyel örökség... Gondolatban legyintett, s elhessentette az olcsó hipotézist, s mivel egy percre megakadt a beszédtema, szólott:

- Szerencse, hogy jó főnökük van...

- Jó főnökünk? - tátotta el a száját Feri.

- Hát Kern!

- Kern?... Hisz az egy barom! Az egy barom. Egy állat! Annak nincs lelke. Abban nincs humanitás.

Rassovszky kényelmetlenül gondolt vissza szőke barátja intelligens, mérsékletes szavaira ma az ebédnél, s már félt, hogy túlzó förmédvények meghallgatásával sérteni fogja a kitűnő üzemfőnök iránt tartozó tiszteletét.

De most az asszony egy szóval sem fogta vissza a férje tüzelését, Feri meg csak úgy döntötte magából, csak úgy tájékozta a szidalmakat.

- Az egy közönséges kapitulációs barom, elmondok egy esetet, hogy egy letaglózni való állat. Jön a múltkor, hogy. „Kérem Györkös úr, vegye tudomásul, hogy a tenispályánál megállanak a munkásasszonyok és bebámulnak!” De ezt olyan hangon, kérlek, hogyha azt mondta volna, hogy rabolnak és gyilkolnak!... „No és - mondom én -, hát mi közöm nekem ehhez!” Hát rám ordít, de csak úgy köpköd: „Hiszen martinosok!” - Ja úgy; mondom, akkor értem. Tudniillik én vagyok a martinkohó vezetője, és a dolog úgy van, hogy van a tenispályán túl egy szikes domb, ahol a világon semmi se termett. Hát ősszel eljöttek hozzám az embereim, és megkértek, járjam ki nekik, hogy kapják meg ők a dombot, hátha terem nekik benne valami... De ott kell elmenni a tenispálya mellett, hát istenem, már le kell őket lövöldözni, mint a szarkát, ha megállanak és benéznek?... Hát jó, mondom, én nem bánom, tessék megvonni, de én először vizsgálatot indítok. Csakugyan utánanéztem a dolognak, hát kérlek, mi volt... Ment az egyik emberemnek a felesége kapálni a földre, és vele ment a kislánya. Hát a teniszező hölgyek elkérték a gyereket labdaszedőnek. És mikor visszafelé jött az asszony, várnia kellett rá, míg eleresztették, míg másikat kaptak helyette. Addig ő ott állt tisztességesen a kerítésen kívül, és az történt, hogy arra ment a szomszédasszonya, az is megállott vele egy kicsit meg a másik szomszédasszony is, és ott beszélgettek, míg a gyereket ki nem eresztették... De arra ment ez a marha Franci Kern, az én jeles druszám, és mikor visszajött, még mindig ott látja őket, hát másnap reggel statáriumot rendez... Hát ember ez? Nem kell lebunkózni az ilyen gyárfőnököt?

- Ez bizony szomorú. Mégis nem szabad ilyen ridegen bánni a munkásokkal...

- Mint a vadállatokkal. Ez nem tudja azt, hogy mi a szív! A szív, barátom! Mert ott hiányzik a szív, hogyha nekem beteg a gyerekem, és kicsit kérek, mert hát az ölembe csak nem vihetem szegénykét, azt mondja, hogy nincs.

- Nahát az borzasztó - szólt bele szenvedő arccal a felesége -, mi van itt ezekkel a kocsikkal. Én nem tudom, a gyárfőnök menyét nem is látni, csak kocsin, meg Aueréket meg annak a vejeit, és ha szegény mama nálunk volt, ne adj isten, hogy az állomásra kocsit lehessen kapni, és az a sok forint, és mindig keresni a faluban a kocsit... Kín, halál.

S egymást felváltva, tájékozva és affektálva, de őszinte elkeseredéssel ömlöttek a panaszok. Nincs kocsi, mert a főnöktől függ annak az engedélyezése. Nincs fatartó-csinálás, mert a gazdasági üzemvezetőtől függ, hogy legyen-é; nincs tágas veranda, mert a fölöttes irigyelte, hogy egy négyszögcentiméterrel nagyobb legyen az övé, bár ő húsz év óta panaszkodik, hogy használhatatlanul kicsi az övé; nincs a ház előtt magas törzsű cserje, mert akkor nem gukkerezhette át a főnökné a lányához, aki a túlsó oldalon levő villába ment férjhez egy hengerésszmérnökhöz, persze, a fiatalembereknek be kell házasodni, akkor van minden; nincs jég a jégszekrényben, mert mindennap külön engedélyt kell kiállíttatni két kiló jégre; nincs homok a virágok alá, mert a homokbányát lefoglalta a főnök személyes rendelkezésre, és csak nem megy az ember maga egy kosár homokért; becsorog az eső a plafonon, s tálakat és fazekakat kell szétrakni, de nem csinálják meg, mert húzzák-halasztják, bosszantanak vele, s a Vezérhez csak nem megy az ember panasza, bár az igaz, hogy a Vezér hölgyeknek soha még nem tagadott meg semmit, de hát ki olyan arcátlan, hogy apróságokkal zavarja a Vezért... s nincs egy félnapi szabadság soha, soha... Szabadság soha, csak munka, és ha egy negyedórát késik valaki, jaj, isten ments!

Rassovszky hallgatta, hallgatta, s nem tudott mást tenni, mosolygott, kissé megmerevedett mosollyal, s bólogatott részvétellel, míg szépén kialakult előtte egy bajos, kellemetlen, apró tűszúrásokkal teljes élet képe.

- Hanem dirigálni, azt tudnak. A fiatalembereknek direkt elrendelik, hogy milyen cipőt vegyenek, hogy mikor ránduljanak ki, s ott mit költsenek, hogy hol étkezzenek, hogy kinek udvaroljanak. Megjegyzem, hogy a dolgot ott kezdik, hogy olyan fiatal, kezdő mérnök ma már nem jut be a Társulathoz, aki rosszul választotta meg az apját. Csak a főtisztviselők gyerekei. Azok igen. Azoknak fenn vannak tartva az állások, mint a madárfészek. Hanem ha egy társulati mérnök akarja az öccsét vagy a fiát behozni vagy pláne egy társulati *altiszt* kineveltetni a gyerekét nagy költséggel és véres verejtékkel, barátom, kirúgják. Kirúgják és a szemébe köpnek: „hja fiam, én is szeretnék herceget nevelni a gyerekemből!”

A parasztvérből jött emberek odatartozása tört ki a vastag fiatalemberből, s féktelen dühvel tudott melléjük állani, mint minden proletárfiú *a saját sérelmei idején*, az ősi nyomortársaknak. Most leegyszerűsödött, s elfelejtkezett fölve, fölületes dzsentrí-tempóiról, s szinte okos és tiszteletre méltóan egyszerű emberré lett. Bajos és szegény emberré, akiről izzadságcsöppek gyöngyöztek, ahogy az életbosszúság kitört s kizúdult belőle.

Rassovszky komoly volt, mély érzéstömegbe merítve mondogatta magában:

- Ki innen, ki innen... Csak vezető állásba... csak vezető pozícióba - s hangosan is kimondta:
- Csak annak van tűrhető élete, aki vezető állásba kerül. Hiába, a társulati élet mindig szubordinációt teremt.
- Haá! De milyet! - kiáltott fel Györkös - van nekünk egy pompás öreg szolgabírónk, az öreg Kecskeméthy bácsi; kicsit lezüllött, és most állástalan, pénztelen, szóval a munkásolvasóba jár kártyázgatni. Azt kérdi egyszer tőle a Lajoska, a konfidens taknyos: a titkár, azt kérdi: „mér jár maga az olvasóba, mért nem jön a kaszinóba?” Kecskeméthy bácsi végignézi, s azt mondja: „Azért, tisztelt barátom, mert ha az olvasóba megyek, s ott véletlenül pofon találok ütni valakit, hát az egyszerűen visszaadja. De ha a kaszinóban teszem ezt egy főfmérnök úrral, hát az először az Igazgatósághoz fordul engedélyért, hogy visszafizethesse...”

Nagyot kacagott, haragost, hahotázva, felvetve a fejét, s hozzátette:

- De van is benne valami. Van, a tolatyúját!... Jól nézünk itt ki... Csak a Jani sógornak sikerülne legalább a dolog.

- Micsoda dolog?

- Hát zártkutatmányunk van, de kevés szerencsénk. Most barátom, mindenki lelteni akar valamit. De tudod mi a különbség a bányász és az orvos közt: hogy az orvos - semmit se keres, és aranyeret talál, a bányász meg aranyeret keres és... semmit se talál.

Újra elharsogta magát, és a feleségére nézett, akinek a kedvéért egy kicsit javíttatja a nyelve őszinte stílusát, aztán elmesélte, hogy keresnek ők ércet a bányász sógorával közösködve a Dietrich hercegi birtokon.

- Hol? - kiáltott bele Kálmán és szinte belesápadt.

- A Várhegytől Benefalig a mi területünk. A Dietrich-Hagenfeldek földje. A fiatal herceg maga is beleszólt a kutatásba, de mit ér. Se neki, se nekünk nincs hasznunk belőle. Nem ér semmit. Van vas, de a legkomiszabb, amit csak kívánhattunk magunknak: titán-vasérc!

- Titán! - kiáltotta újra Rassoovszky, és fellobogott benne a vér. Csaknem elsikoltotta magát, hogy Heuréka, de aztán gyorsan erőt vett magán, hogy el ne árulja rendkívüli belső felindultságát. Csak hallgatta a barátja előadását a munkájukról.

- Úgy látszik, óriási érctömeg van ott, de megeheti a fene, mit kezdjünk vele. A sógorom beszélt ugyan a Vezérrel, de hát a technika mai állása mellett nem lehet kiolvasztani... Így bizony, a tolatyúját, hiába talál szemet a vaktyúk, nem ér vele semmit.

Rassoovszky büszke volt rá, hogy volt elég lelki ereje, hogy ne árulja el magát, mennyire érdekli a hír. Valóban burokból született ember szerencséje az ilyen: véletlenül meglelni nagy titkok nyitját. Most már egészen értette a Vezér minden hátsó gondolatát. Azaz, hogy most igazán nem értette. Mért küldi őt közvetlenül a herceghez, ha annak személyes érdeke a titánvasérc kiolvasztása. Túlságos korlátoltság, vagy valami nagyon komplikált számítás van emögött? Hiszen ha ő a herceg helyébe van, akkor nem adja tovább a kincset, hanem maga bányássza ki.

Gyerekek rohantak be a szobába. Hatalmas, izmos, pufók gyerekek. Mint valami fajborjak, a rózsás bőrükkel és csillogó szemükkel, szinte kidagadtak a ruháikból.

- Micsoda illetlenség - szólt az anyjuk. - Mutassátok be szépen magatokat, meghajlani! Na mi lesz! - s németül kezdett rájuk pörölni, groteszk ellentétül az ura vastag alföldi kiáltásaira.

- Mama, mama, levélt hozott a Rézi! - újságolta a legnagyobb fiú, s habzott a szája, egész olyan volt, mint az apjuk ilyen korában.

- No megállj, majd adok én neked! - mondta az anya, s a levelet átvette, megnézte, aztán álmélkodva Rassoovszkynak adta. Neki szólt.

Kálmán csodálkozva bontotta fel az írást. Kern igazgató hívta meg pár percre magához.

- Mit akarhat velem! - mondta bámulva.

- Ja, hát itt van a maga főnöknéje - szólt fanyalogva az asszonyka - autón...

Kálmán meg volt hökkenve. Itt a főnöknéje! S mit akar? Elpirult egy kissé. Autón jött le a főnökné, talán föl akarja vinni!... Hát ez tulajdonképp pompás volna, mert megmenekül a vasúti átszállások és az állomási ácsorgások kínjától... De azért feszélyezte a dolog... Tudja isten, míg rendben nincs az ember, addig nem tud emberek szeme elé kerülni... Sokallotta ezt a merészséget, hogy Csernáné maga izentet utána. S mégis örült neki. Micsoda asszony az, e mellett a szegény mérnökné mellett...

- Ja, az automobil-tulajdonosok barátkoznak - mondta lehúzott ajakkal a púderbőrű hölgy. Kálmánt, ahogy most ránézett nagy és dagadt fiaival körülvéve, valami kövér lepkére emlékeztette, amelynek csak meg kell nyomni a puffadt potrohát, és százával potyogtatja a petéket...

Mikor elbúcsúzott, mintha kiszabadult volna egy szomorú és nyirkos, dohos levegőből.

- Istenem, milyen méltánytalan vagyok - mondta az utcán magában. - Jó, becsületes, természetes, igazi emberek. De oly közönségesek, oly nagyon közönségesek.

Már nem is emlékezett rájuk. Meg volt gazdagodva a várhegyi gróf hírével, és felvont lélekkel sietett az ő kedves, jó, egyetlen, szeretett barátja, a főnöke felesége felé.

Érezte, hogy valami nincs rendben. Ma már nagyon sokat volt emberek között. Undorodni kezdett tőlük. Az emberek életének viszonylatai titkosak és titokzatosak. Ahogy egymásra vannak utalva, egymástól függenek, egymásért és egymásból élnek. Ezekkel a törvényekkel sohasem foglalkozott. Csak élt, s nem nézett körül az emberek között, igyekezett behunyni a szemét, s elnézni a szeme előtt minden pillanatban kibukkanó problémák között. Volt valami titkos érzés benne, amely mintha a lelke mélyéről hatott volna fölfelé, hogy összes erőit az emberiség javára kell kiadnia, homályosan keblére ölelte az egész világot s az összes embereket, az egész emberi fajt, de a legnyersebb türelmetlenséggel szakította ki magát a mellette élő emberek személy szerinti közösségéből. Valóban élt benne a mély hit, hogy ő rendeltetés-szerűen jött az emberi faj javára, de undorodás fogta el, látva, hogy élnek és gyarapodnak az emberek.

Az idegei rezegtek az izgalomtól. Vékony, karcsú szemöldökeit összeráncolta, és éles, hegyes orra idegesen szökellt előre. Egy furcsa szerencsétlenség látta magát, aki a csöndből mind kifelé vágyik a porondra, a küzdőtérre, s úgy viseli életének magányos esztendeit, mint egy ideiglenes állapotot, amelynek vége lesz nemsokára, s akkor, mint a burkából kipattant lepke, egyszerre csak fenn fog szállani a napsugárban, az illatos szellőkön, az egész világ szemfényességében... S most, mikor kint volna már: bántja a szemét a fény, s elgyötörve néz maga elé.

Szegény emberek. Jóravaló emberek. Amilyenből kell állania a tömegnek. Ez az a tömeg, amelyet a csaták vágóhídjára kell küldeni, ez az, amely sohasem tud semmit, s meghal, mert a legostobább ágyúgolyó is leesik valahol. Miért ismételve magában, hogy nem, nem tudna közöttük élni. Mért undorodik tőlük, s hallgatja úgy a kelepelő zivajgásukat, mintha a lelke a malom kerekeibe került volna, s darabokra szaggatná a forgó életkerék... S mért retteg attól, hogy újabb életet, újabb családot, új emberfajt fog látni; mért halad előre olyan lassan, ahogyan csak lehet, hogy minél később érjen oda, ahova úgyis oly hamar ott fog lenni. Mért nem néz sem jobbra, sem balra, ezekre a házakra, amelyekben emberek kicsiny falkái élnek. Mért iszonyodik az embertől.

A szájában ott volt az ínyének a tiltakozása. Bizonyára nem tudná a fogai közé venni az emberhúst, pedig az ember csak azt szereti igazán, ami az emésztés drága és jó érzését kelti benne. Milyen szerencsétlenség, hogy rá vagyunk egymásra utalva, emberek. Milyen boldog állat a földi giliszta, amely nem kell hogy testvéreitől kérjen segítséget, egymaga lenyeli a nyers földet, amerre jár, s kiszedi belőle a maga táplálékát, a többit elhagyja. Nincs szüksége közösségekre, hogy előbb fajabeliek felhalmozzák, átdolgozzák s használhatóvá teremtsék neki azt az egyetlen világot, amely kell: a táplálékot...

Ah, hogy szerethetné az ember embertársát, hiszen ravasz társadalmi berendezkedést kell teremtenie, hogy hátrább szorítsa az Étel imádott garmadáit elől a többit... Ez az undok harc az életért. Ez a munkás, aki szembejön, csak azért köszön leemelt sapkával, hogy tudom: te

közelebb állasz az Ételhez, ki tudja, hátha valaha valahogy rád szorulok talán, hogy közelebb eressz egy kicsit, vagy meg ne haragudj, mert akkor módodban áll, hogy visszaszoríts, még hátrább a jó falattól... Az a két finom ruhába öltözött kis úrifíú ott a fehér léckerítésen belül, ahogy az óriási labdát rúgják, bezzeg nem köszönnek ki. Már azokban a pondrókban benne van a jó falatok bőségének önérzete. A piros arcú, jól fejlődő kis kígyók, a kecses, apró viperák, akik a legszebb reménnyel nőnek, hogy nagy és büszke kígyók legyenek, mint a szüleik, akik nyálkás, undorító és mérges nedvvel permetezik be maguk körül a világot, valami olyan förtelemmel, amelytől mindenki felfordul, csak ők maguk nem, ők maguk mint kerítésen belül élhetnek a megvédett területen, amelyet a szemük nézésével, a kezük mozgatásával, az egész egyéniségükből kiömlő idegerővel szakadatlan oltalmaznak a betolakodók, az alulról bevándorlók ellen, másfelől folyton ostromolják a fölöttük levő várakat, akikkel szemben ők éppoly gyűlölt idegenek, mint nekik a mögöttük csörtetők... Sunyi nézésű munkásgyerekek. Kobrakölykök. Mennyi gyönyörűséget adnak a szüleiknek, akiknek e nyomorult életben az a legfőbb vigasztalásuk, hogy majd a gyerekeik, azok másképp csinálják. Azok majd feljebb csúsznak, jobb körökbe, hol már nem kell annyit dolgozni, mégis könnyebb megvédeni a Falást... Akik már rúgni s ölni fogják azokat, akik ma őket gyilkolják... Ó, mi-csoda boldogság lesz az, ha ezek élnek majd helyettük... Hogy fognak majd ezek gyűlölködni, rágalmazni, orvul fojtogatni, még hosszabb és még mérgezetten fullánkkal, mert őserőt visznek magukkal az elpuhult és elsatnyult hízottak közé...

Uhh, tojásában kell megfojtani őket... Magjában az egész emberi fajt...

S hirtelen elsápadt, a szája sarkában a kis nyálfröccs megállt, és az agyáról leszállt a vér... Remegett, s nem volt ereje, hogy most erőszakosan megfordítsa a gondolatait, mint máskor, ha erre villant az elméje. Most tisztán és brutális szókban formálta meg a testét marcangoló vészes emlékeket az agya, mint a kígyó, ha megvész, és önmagát marja meg... Azt a kis porontyot látta, akit az eperfák alatt ásott el... Éjjel beleásott a földbe, korai formátlan-ságában... azt az elhajtott kis... S az agya megszédült, mint taglócsapásra... Hogy mért nem lőtte már agyon magát régen... Felnézett az égre, fellegek úsztak, fehér, apró fellegek, a semmitmondó kékségű távolban... Kitátotta a száját, úgy lélegzett, mint a fuldokló... Ott volt az igazgató kapuja előtt. Megrázkódott, s mintha semmi se történt volna... Letért az úttestről, megnyomta a fényesre kefélt rézkilincset.

Magasra nőtt bokrok borultak szét, hosszú, pálcás száraikkal a zöld, üde fű fölött. Egy autó kerekének tompaszeges nyoma csíklott végig a vörös porondos úton. Az ablakok csillogtak, mint a tükrök a napfényen, s mögöttük le voltak eresztve a zöld redőnyök. A hátsó kerítésen páva állott, karcsú, szép fejét, mintha rugón járna, pattogva forgatta, s hosszú, fényes farkát összezárva bocsátotta le, mint egy csodálatos legyezőt.

A levegő állott, mintha megszorult volna, egy levél sem rezdült, s ha mélyebbet lélegzett az ember, mindjárt érezte a forró füledtséget, s a gyár zúgó, dübörgő zaja, amelybe élesen csattogó acélkalapácsok voltak beleékelve, éppolyan monotonul verte a dobhártyát, mint az álmosító levegő az idegeket.

A ház homlokzata, a vörös téglafal s a magas ablakok bután bámultak maguk elé, meg kellett kerülni a házat, hogy feljárót, ajtót találjon rajta. Jobbra fordult, s a gondosan fölgereblyélt kerti úton felment a kissé emelkedő hátsó udvarba, ahol mindjárt nagy fehér lépcső nyílt meg előtte. Fehér karfák, fehérre festett oszlopok, apró táblájú üvegezés, s egy nagy, tágas, pompás teraszra lépett, ahol fehérre lakkozott bútorok voltak, s előtte bőséges virágoskert nyílt.

- Ah, itt van a mi barátunk - mondta a háziasszony, s kissé frissesség nélkül, kissé fölényesen állott fel. - Jó napot, hát maga itt van, s nem is néz be, ha csak nem muszáj.

Rassovszky pár szóval mentegetőzött, hivatalos elfoglaltságot említett, s kezet fogott. Meg akarta csókolni a gondozott, de már meglehetősen hervadt kezét, de aztán eszébe jutott, hogy akkor mind a sok hölgynek végig kell csókolnia a kezét, hát csak megszorította kissé túl mély meghajlásban.

Míg sorra köszönt, egyszerre csak valami meleg sugárt érzett magán, amely koronként mintha rászökellt volna, s megborzongatta volna az érzékeit. Megdicsérte a teraszt s a szép kertet, s mivel ezt éppen a háziasszony nagy lánya előtt mondta, ez felelt rá, furcsa, semmibevevő, kis szóval:

- Most már kezd nőni, de eddig nagyon pusztá volt.

Egy fél pillantást a kertre vetett, amelyben szép alakú bokrok és fiatal fák kezdtek nőni, s valóban mintha szemmel láthatóan nőnének, ahányszor odanézett, mindig jobban észrevette a nagyságukat. A másik fél pillantást a kisasszonyra dobta, aki annyira egyszerűen és szinte szerénykedő semmibevevéssel nézett a kertre, mintha bocsánatot kért volna valamiért, amiről ő nem tehet. Jolán, mondta magában, nem felejttem el, hogy ez a Jolán.

Még felújította ismeretségét Levatichnével, a Frommer-kohó gondnokának feleségével, aki hűvös, „családanya az idegenben” című mosollyal üdvözölte, s tudomásul vette, hogy Csernáné és Levatichné ma kirándultak ide levizitálni Kernnénél. Érezte újra a Csernáné pillantásának meleg sugárzását, s miután mindenkivel végzett már, több időt mert szentelni a főnöknőjének, aki nagy szemeit mosolyogva jártatta rajta le s fel, s azt a kellemes, izgató, meleg érzést árasztotta rá, amely a meleg zuhanyhoz hasonlított.

Kernné mint háziasszony vitte a szót, látszott, hogy ő vállalta magára az egész dolog kimagyarázásának feladatát, mint háziasszony, mint a legidősebb, de egészen fiatalosan viselkedő barátnő, s mint a rangban legelső személy, úgyis őt illetvén meg minden szó. Kálmán szóra-kozottan hallgatta meg a beszédet, ahogy a doktorra hallgat az ember, egészen alvó értelemmel, s csak egy-egy másodrendű megfigyelésre képes a nagy szóár hatása alatt.

Kernné leleplezte a hölgyek vizitjét, hogy ezek a csúnyák egészen váratlanul ruccantak le a hegyekből, és a lapjuk, amelyen bejelentették, bizonyára csak holnap fog megérkezni, aminek az a következménye, hogy Sári elment Szentiványiékhoz, Csobádra, mert vinni akarják a Tátrába, hogy énekeljen; Kálmánnak homályosan eszébe jutott, hogy: az ám, hát a Kern lánya az énekesnő, akinek a hírével az egész világ tele van, bár még senki sem hallotta énekelni... Most arról van szó, hogy a hölgyek megtudták, hogy este azon az úton kell menniök, ahol tavaly a Meinl pénztárost kirabolták, iszonyúan megrémültek, s valósággal boldogok lettek, mikor Kern megmondta, hogy Rassovszky itt van, ezért viszik is magukkal az autón, hogy férfi legyen az oltalmukra.

Kálmán meghajtotta magát, s felajánlotta szolgálatait. Egy kicsit örült is neki, legalább megmenekült a vasúti átszállások unalmától.

- Ó, kérem, én nagyon boldog vagyok - mondta hangosan -, legalább nem kell Pelsőcön várni két és fél órát... Irgalmas cselekedetet követnek a hölgyek.

Oda kellett néznie a Csernáné nagy fekete szemeibe, amelyekben mintha egy kis gúny lappangana, vagy valami titok, amelyet csillogó írisze mögött őriz, s amely kissé érdekessé teszi szép, egészséges, de meglehetősen közönséges arcát.

Kernné hosszúkás, fáradt arcán örök mosoly volt, amely azonban, mihelyt elhallgatott, úgy megmerevedett, mintha csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudná fenntartani; nyilván bántotta őt, hogy ezeknek az asszonyoknak olyan üde a fiatalsága, még Levatichnénak is, aki annyira hallgató volt és annyira házias, de a bőre fehér és puha, csak a keze volt rövid s jelentéktelen, ami arra biztatta Kernnét, hogy előkelő, keskeny, jól ápolt, túlságosan is rózsaszínű körmű kezeit állandóan a nyilvánosságon csillogtassa. Kálmán néha odapillantott Jolánra, aki diszkrétül hátrahúzódva ült a nagyon finom angolfonatú kerti székekben, s úgy ült ott a szobának idenyíló ablaka alatt, mint aki állandóan ellenőrzi az anyja modorának kihívó túlzásait, s mindjárt penitenciát is tart értük.

- Borzasztó ez, hogy milyen lábon áll a közigazgatás nálunk - mondta Kernné, s erős, platina jobb szemfoga rikitott a többi fogának sárgás színe közt - hiába, a dzsentrí csak dzsentrí, míg nem államosítják a vármegyéket, addig bátran rabolhatnak és gyilkolhatnak, addig nem lesz közbiztonság.

- Se jó út - mondta Csernáné, s hangosan felkacagott.

- Természetesen! - mondta Kernné. - Hogy nekem mennyibe kerül a megyei igazgatás! Az egyenesen hajmeresztő. A múlt hónapban annyi volt a pneuszámra, hogy meg sem merem mondani.

- Hát még, ha a mi hegyeinken kellene járnod édesem - mondta Csernáné s újra kacagott. Kacagásában volt valami édesség, valami gyermekesség, úgyhogy Kálmán odanézett rá, s otthagya a szemét az arcán, amelyet kitüzesített a barna bőre alatt a bőséges, forró vére. Valóban szép asszony. Impozánsan szép, s van benne valami hatalmasan uralkodó természetesség, amellyel úgy lebeg az emberek beszéde felett, mint ha egy gyermek futkároz a szakadék tetején, mit sem sejtve a veszélyek felől.

- De ugyan mit is lehetne várni Gyapay Sanyitól - mondta Kernné, aki büszke volt rá, hogy a vármegyei nagy családokkal teljesen rangbeli mód érintkezett, és személyes bizalmas ismeretségben volt. Az ő első férje földbirtokos volt, s a volt férje családjával a legnagyobb ambícióval ápolta a régi összeköttetést. S ezt mind tudta róla mindenki a jelenlevők közül, s hallgattak, és engedték, hogy ez az asszony, aki zsarnoki módon uralkodott a társaságán, kedvére kiadhassa magából mindazt, amit szükségesnek tartott a jó emésztéshez. Aprópó, emésztés.

- Akar egy csésze feketét? - kérdezte Kernné Kálmántól, aki a gondolataiban találva érezte magát, s egészen belepirult.

- Ó, kezét csókolom - mondta aztán, s még jobban elpirult, mert meghökkent, hogy félre-magyarázzák, s a kávé után való vágnak tulajdonítják a pirulását.

- No lássa, milyen figyelmetlen vagyok - s megnyomta a csengő gombját. A Csernáné szeme odavillant, s elhatározta, hogy azonnal csináltat ő is csengőt künn a verandán.

- Maga nem fél aztán a rablógyilkosoktól? - kérdezte Csernáné, és újra kacagott, míg csodálatos nagy szemeit rácsillogtatta Kálmánra.

- Kezít csókolom, ha csak tizenketten lesznek, akkor még nem! - mondta Kálmán azzal a hányavetiséggel, ahogy egy ilyen fölösleges kérdésre felelni kell egy udvarias fiatalembernek.

Aztán beszélgettek a híres pénztárrablásról. Isten tudja, hányadszor elmondták az összes részleteit, s átmentek arra a térre, hogy vajon veszedelmes hely-e az, vagy sem.

- Ó, bizony, sohasem árt előre gondolni az effélére - mondta Kernné, s magas homloka felett a felemelt copf úgy tornyosult, mint a gondok. - Majd az uram ad egy jó vadászfegyvert...

Ebben a percben valaki, egy erős, hurutos férfitörök elkrákolta magát a Jolán háta mögött a nyitott ablakon belül, s aztán, mintha azt köpné ki, amit felköhögött rothadó tüdejéből, kikiáltott:

- Ostobaság.

Egy pillanatig csönd lett, aztán Csernáné fiatalon, csengően felkacagott, Levaticzné szelíden mosolygott, Kernné pedig felvonta a homlokát magasra, s kitűnően látni lehetett erre az óvatlan mozdulatra, milyen fáradt és ráncos a bőre. Jolán kétségbeesve ült az ablaknál, mintha a testével fedezné a bent gubbasztó apa modortalanságát. - Nem, fiam - mondta a háziasszony éles gúnnyal a láthatatlan közbeszólónak -, mégis, hölgyek nem lehetnek olyan bátrak és vakmerőek, mint az urak...

És folyékonyan beszélt tovább, s valami shakespeare-i idézetet mondott angolul, mert, úgy látszik, Shakespeare pótolja az angol nyelvben azt, amit közmondás formájában az egész nép másoknál.

- Beszél angolul? - fordult Kálmánhoz kissé felülről.

- Legnagyobb sajnálatomra...

Be se várta a végét, megnyugodva tovább csevegett oly kitartó elszántsággal, mint aki el akarja egy bomba fölrobbanását feledtetni azokkal, akik szerencsésen megmenekültek a balesettől.

De a bomba nem volt a szelíd fajtából való. Az öreg Kern megjelent a nyitott ablakban, a fején vizes törülközőből csavart turbánnal, és keményen recsegett mondván:

- Csupa ostobaság. Ahol Meinlt kirabolták, ott egy birkát se lehet megkergetni ilyen időben. Egy fa sincs, egész lapos hely. Csak akkor olyan köd volt, hogy az orráig sem látott az ember.

El voltak képedve.

- Ó, hiszen már nem arról beszélünk - mondta az asszony, és fáradtan, csillapítva mosolygott -, jó, jó, kedves, hiszen senki sem fél, csak éppen téma volt az egész. - S úgy hallgatta az urát, ahogy egy mániákust vagy egy beteg gyermeket szokás.

Az öreg bosszúsán legyintett, s elbújt.

- Fáj a feje - mondta a felesége -, irtózatos főfájásai vannak, irtózatások...

Kálmán haragudott, hogy a köszönését nem fogadta.

- Ha a feje fáj, minek kíváncsiskodik, mit hallgatózik - mondta magában. - Szép férfi... Ennek van betonból a stílusa... az már igaz...

Aztán egy fiatal hölgy jött be.

- Vilma?... Rassovszky.

Kezet fogtak. A fiatal lány a szeme sarkából egy pillantással végignézte, de oly példátlanul közönyös és hideg volt, ahogy csak egy menyasszony tud lenni. Az ő élete egyelőre kész, és erre annyira büszke, ettől oly gögös, hogy többé nem ember előtt senki. Rangbeli házasság. Igazgató gyerekek közt. Hát van, aki megérdemli, hogy a pillantását rajta piszkítsa. Kálmán újra dühbe jött, ettől a gögös nyugalomtól, ahogy a kesztyűjét gombolta a lány, és még csak egy szóra sem tartotta méltónak a társaságot. Ott állott a teljes napfényen, erős, virágzó testével, a mélyen kivágott, könnyű nyári blúzból kidagadt rózsaszínű nyakával, szőkés hajával, amely oly dús volt és messze lelógó kontyba tekerve, hogy csak a nyáreleji mező

bujaságát lehetett hozzá hasonlítani. A gyerekek, egy tucat gyerek nézett ki belőle - s erre elsápadt, s az ajkát úgy beharapta, hogy élesen belefájdult.

Csernáné észrevette, és a nézésén látszott, hogy azt hiszi, kitalálta az okát. Összenéztek, s egy hosszú pillanatig egymásban felejtették magukat. Kálmánban felforrt a vér az asszony váratlan, tüzes engedésétől, s férfitére felrohant. Keskeny, epés száját nyitva felejtette, mint egy fájó és beteg száját, s olyan mohó és torz lett az arca, mint az üzekedő állaté.

Látta, hogy húzódik vissza az asszony pillantása, mint a győzelmes dagály után a csobogó víz. Valami diadal ült ki a tekintetén, s végigmérte a menyasszonyt. Kálmán felkacagott a lelke mélyén: hát ez az! Ó, hát úgy gondolod, te elhódítottál egy szerelmes pillanattól. Egy más nőtől raboltál el egy pillanatsóddal. Megvetően nézett el. A Vilma keskeny kézfejen feszült a cérnakesztyű, s átcsillogtak a gyűrűk, és szikrázott a karperecek tömege, a vékony aranykarikákban a kék és sárga és piros köveken a napsugár.

Bujaság, bujaság tavaszi áradata. Asszonyokból és virágokból és a napsugárból omlik a kéjvágy... S elnézte a kultivált, tömör virágokat, amelyek csak szirmok özönét produkálják és semmi gyümölcsöt többé, és látta már, hogy a Vilma teste hogy sóvárog a kéjek után, és hogy fog remegni és szikrázni a szerelmi csatán, pusztán az érzések fullasztó öröméért, és védve lesz a gyerektérmetés előtt...

Meghamisított élet. A természet céljait felforgató ember. Aki a híres törvényre ráeszmélve: a teremtés a kéjt adta, hogy belecsalogassa vele az állatot a fajszaporítás kínos és utálatos gyötrelmébe - most megfordítja a fegyvert, és megóvjá magát a fenyegető bajtól, hogy a virágot virágnak kultiválja, kéjnek a kéjt...

Szagok rohanták meg, és berzenkedett, mint a tavaszi mén, hogy itt váratlanul az asszonyok csoportjába bukkant bele. Ó, hogy vannak ezek ápolva és gondozva. Mennyi kölnivíz és mennyi illatszer, hogy az emberi ős-szagokat a férfi túlfinomult idegei vagy talán saját maguk előtt takarják. Milyen gondosan csiszolt körmök és hibátlan bőr az ujjakon, a vékonyra hevert ujjakon, s micsoda kényes és merev mozdulatok a csukló körül, hogy elfeledjék az ősi rendeltetését ennek a testtagnak: a munkát! Hogy azt ígérjék, hogy ezek az ujjak már többé nem súrolnak és mosogatnak és nem fognak kapát meg pörgetnek orsót, hanem simogatnak, cirógnak, titkos tudásokkal fognak és marcangolnak, szerelmi munkára tanultak. A virágok a virágért, a kéjt a kéjért.

Háborút nekik - rohant fel az egészséges tüdejéből egy sóhajtás. Ezt a túlfűtöttséget, ezt a fülledt érzéki elpuhultságot semmi meg nem állítja. Egy vad és nyers háborút. Az még segítene. Korbáccsal vágni ezeket a fürdetett testeket, és kalyibákba verni, hogy megköstöljék a nyomorúságot. És ezt az egész életet, amely már túlságosan is puha és gondtalan és másodrangú gondokkal van tele. Hogy az elemi szükségletek nagyszerűségét érezzék meg. A fekete kenyér ízét. A földből körömmel kivájt gyökér ízét, az úti ökönyomban poshadó víz páratlan boldogságát az ínyek közt. Csak legalább a rémületét, valami egészséges forradalmát, valami kemény és alapos tombolását a viharok, amely után egyszerre más színben fog feltűnni a van.

Még a kezével is tett egy erőszakos mozdulatot. Akkor egyszerre odanézett a Csernáné fekete szemébe, amely nyitva nézett előtte.

Ez az asszony valamit akar...

S részt vett a beszélgetésben, hogy hány órákor induljanak az autóval... S lassan kevergette a csészében a fekete löttyöt, amelyről nem sejtette, hogy és mikor került eléje.

Az autó gyorsan nekirohant a fekete útnak, amint kikanyarodott az igazgató udvaráról. S Rassovszky jólesően elmosolyodott; mindig külön gyönyört érzett, ha autóban ült. Van valami

lelkes a szörnyállat-forma nehézkes gépben: érzékenyen figyel a sofőr kezének legkisebb mozdulatára, csodálatos gyorsan képes süvöltő sebességre és dörmögő lassúadásra, olyan, mint egy nagyszerűen beidomított természeti lény. Egyik oldalon a gyár végtelennek látszó magas deszkakerítése, az átható gázzal, amely a gázfejlesztők felől áradt s a roppant tömegű sötét gyárepületekkel, másik oldalt a lombos, itt egészen leégett s megfüstölődött levelű fák és bokrok sűrű fala, amely a telep határait választja el a gyártól. Az automobil frissen, bűgva röpködött.

Mint az álom, már meg is állottak. A kaszinó előtt.

Rassovszky érezte, hogy amint fölemelkedik, varázsa alatt áll az autónak, s nem tud, ő, a jól tagolt emberi gépezet, oly kecsesen fürge és könnyed lenni, mint ez a mesés útfutó gép. Sajnálta, hogy nem simogathatja meg a hátát, nem veregetheti meg a nyakát, nem adhat cukrot neki. Visszanevetett a hölgyekre, s nekik adta érzésének a telijét, és fölszaladt a kaszinóba. Nemsokára visszajött, átöltözve barnába, s a szolga nagy tisztelegve hozta a táskáját.

- Bravó - mondta Csernáné -, maga egy nagy művész.

- Mér, kezit csókolom?

- A gyors átváltozásért.

- Ej, kezit csókolom, hát semmit sem tesznek fel ezekről a világtól elmaradt bányamérnökökről? Ej, ej.

Nevettek, s ő furcsa, összehúzza-nyitva hagyott szájjal mosolygott, s felugrott a gépbe a vezető mellé. Az autó olyan parányi volt, amilyen csak lehetett, hátul két ülés volt, neki már a bakra kellett telepednie. De örült neki, mert most amilyen fárasztó lett volna udvarolgatni, annyira kellett a homlokának a friss szél.

Fekete puhakalapját tekercsformán összegöngyölgette, s egész boldog volt, mikor a gép felhorkant, s nekiiramodott minden gondolkodás nélkül az útnak.

Ihol a gyárkapu, ahol ő délben az asszonyi dolgokon elmélkedett. Még akkor nem is álmodta, milyen fejedelmien fog átfutni rajta... Mert ez egyszerűen fejedelmi érzés... Ahogy rázás, zörgés, zökkenés nélkül röpköd, hintázva röpködő ölén az isteni gép fölszedett utasait... Lehuntya a szemét, s minden pórásával itta a belécsapolt levegőt, amely a haját szétfújta, mint a felvert víz hulláma a nádast.

Egyszerre fölpattantak fáradt szemhéjai, megérezte a fordulót, a falut, amelybe a gyári út után besuhantak.

Asszonyok, gyerekek bámultak ki az apró házak udvaráról. Csupa gyári munkássá lett a kis falu, amely a telep házaival megnagyobbult, a kis, hajdan fehér mezei falucska, amely most a fekete törmelékből sajtolt téglákból épült tovább, nagy, unalmas munkásteleppé...

Szerencse, hogy továbbrohantak, s most nincs idő elmélkedésre.

A gép hirtelen lelassúdott, megállt. Egy kotlós káralt nagyszámú apró csibéjével az úton, s lassan húzódott sűrű kutyogás közt oldalra.

Száraz, epés arcú munkásasszony állott a gyalogúton és összetett kezekkel nézte.

- Hát hajtsa el - kiáltott idegesen Rassovszky, az asszony nem is hallotta, szórakozottan bámult rájuk, a gépre.

- Nem az övé - mondta a sofőr. - Ha az övé volna, már aláfeküdt vón' a keréknek...

Rassovszky nem is értette az indulatosan mondott rosszkedvű szót. Nézte a sárga csibéket, akik pityegve billegtek ki a tar üstökös útjából...

Fehér és tarka kutyák ugráltak elő, és tele szájjal, habzó méreggel ugatták meg az útfutót. A Rassovszky szeme már messziről szinte külön érdeklődéssel választott ki egy hosszú derekú fehér kutyát, tudatlanul csak nézte a kapuból kirohanását, megvillanó piros nyelvét, éles hangját, a mérges beugrást, s a felsíró, ijedt nyikkanását, mikor a gép, mint egy bika, feldühödve, egyszerre meggyorsítja a rohamát, hogy orvul legázolhassa, földöfhesse a nyavalyást... Felugrott, s kimeredt szemmel nézett vissza; ott fetrengett a szép fehér eb az út porában, s egy munkás egy ház alatt felugorva, az öklét rázta...

Csernáné élesen, hangosan kacagott. Idegesen. Azzal a telirohamú, erős, hisztérikus kacagással, amely a semmiségeken tör ki, váratlanul riad fel, és a kacagásban ad kifejezést a borzadásnak is...

- Nahát ezt nem szeretem - mondta tettetett nyugalommal, s visszalesett pompás fekete szeme egy villanásával a kutya gazdájára, amint a ház előtt állott fölemelt karral, nem hallható szavakat kiáltva. - Ezeket a kutyagázolásokat! - s újra felkacagott csengően és harsonásan, de gyorsan végét szakítva - az idén már hetvenhatodik...

- Het... - nyögte Rassovszky - ...venhat!... A... az szép rekord... - tette hozzá, mert úgy képzelte, cinikusnak kell lennie a kutyák ügyében.

- Nahát igazán, János, maga vigyázhatna. Inkább kerülje ki őket.

János megtanult önuralommal felelt:

- Igenis nagyságos asszony, de a kőoszlopok nem kerülnek ki minket.

Most már tisztán látta. Az áldott gépnek gaz lelke az ember. Az taposott rá nagy, széles topp lábaival az ebre, csak úgy, a belülről fölfakadt rontó-ölő érzésből... Végignézte szigorú szemeivel... Így tudna ez egy emberre is rátaposni, ha valami külső fölszabadulás érné, hogy ugyanolyan magasságban érezze emberéletek fölött magát, mint a fehér kutya és karját feldobó gazdája fölött. Úristen, mi minden ég az emberek lelkében a mélyben... Mint a föld gyomrában a láva... Csak akkor tudjuk meg és ijedünk rá, ha valami élményedés megrázza a vékony kérget, amelyen itt élünk biztonságban, az Isten markában... s kezdődhetik újból az egész... a tűz kihűtése... a paleontológia... az emberiség teremtése és a szép kis történelmi korszakok... S mi lesz, ha csak az emberiség maga robbantja is fel azt a kis kérget, amelyet a hosszas, egy-két emberöltős békeélet porlasztott humusszá a kultúra számára a saját lelke felszínén...

Künn voltak a faluból. A szelíd halmok és távoli zöld rétek leple alatt ott feküdt kitárt bájakkal a föld a lefelé ereszkedő nap előtt, kacéran és vidáman a szemérmetlen Gaia...

Csernáné kacagva szólt:

- Ábrándozik, Rassovszky?

- Igen, kezit csókolom... a földanyánkról, aki örök szűz marad mindenneknek dacára...

Egészen este volt, mikor Frommer-kohóra beértek. Ott letették Levatichnét, a csendes Co-t, aki jólelkű családanyai békével hallgatta az úton a meglehetősen lármás diskurálásukat.

Rassovszky beült a helyére, a Csernáné baljára, s a gép újra megindult, most már erősen hegyi utakon, magas bükkök árnyékában, föl-le, egyforma bűgással, most már föl a Keresztre.

Az asszony kövér szép teste mintha megremegett volna, könyökkel, combbal érintették egymást a ruhán keresztül. Valamire gondoltak, s mást mondtak.

- Kedves asszony - szólt Rassoovszky, s az eltűnt társnőjükre gondolt.

- Igen.

- Derék, jó asszony.

- Igen... olyan, ez egy olyan asszony, mint az ezüst; megnézi az ember a fémjelzését, és látja, hogy rajta van; tényleg ezüst. S tovább nem is gondol rá, el van intézve.

Rassoovszky meglepetve nézett a fiatalasszonyra, aki a drapp fátyola mögé visszavonult arccal fiatalon, üdén, harmatos szépségben nézett a bizonytalan távolba a sok színtől gazdag esti fényben. A gyönyörű sárga nyaka oly finom bőrű és érett, mint az ódon, nemes elefántcsont; de élő és tűzvérű, a vér pezsgése illatozott belőle. Drapp kalapja hátul kicsapva, két kék szárnyal, merészen, s a blúza kék, mint a szárnyak a kalapon, s fehér, széles, dús csipkegallér borult nagyszerű mellére, enyhén sárgás csipke, mint a bőre... Az arca ma foltos volt, piros-habos a melegtől s a belső tüztől, s nagy fekete szemei még jobban megnőttek, határozatlan folttá lettek, és titokzatosan nevettek a világra.

- Szép lány a Vilma, mi?... - mondta az asszony, s a szeméből tűzkéve csapott ki, mintha rövidzárlat történt volna.

Rassoovszkynak eszébe jutott az elegáns, de ruhája alatt meztelen, buja menyasszony, s fölingerült.

- Szebb a másik, a szolid és finom... a nevét elfeledtem...

- A Jolán! - mondta az asszony, és még nagyobb lobbant az egész arca.

- Az.

- Szép?

- Az... olyan értékes...

- Igen - mondta az asszony lefojtott szemmel -, a nyomorékoknak legalább szép lelkük legyen.

- Nyomorék?

- Visszértágulása van...

- Visszér...

- A lába olyan, mint az elefánté...

Kálmán eliszonyodott.

- Borzasztó...

Aztán az asszonyra nézett.

- Maguk asszonyok oly hamar ki tudják ábrándítani az embert... Maga már egyszer megtette ezt velem... Mikor a szegény Vidovszky Marcsát dicsértem meg maga előtt.

Az asszony kacagott.

- És.

- És azt mondta rá: le van nőve a füle...

Az asszony csengően kacagott, mint az erdei rigó.

- Azóta szegényre nem tudok ránézni... rágondolni. Mindig látom a cimpátalan fülét.

Az asszony az ajkát beharapta, véresre harapta.

- Miért dicsér nekem mindig másokat.

Rassovszky ránézett. A szemük találkozott. Az asszony szeméből forró, ezerfokos hőségű tűz ömlött... A fiatalember úgy érezte magát megperzselve, mint a vasmag a kohóban.

- Most fél ugye, ha valaki meglát!

- Én?

- Titokzatos kirándulás... Erdő mélyén... Kettesben... Kompromittálva érzi magát...

- Ó...

- Most szeretne az unokatestvérem lenni...

- Ó...

- Hát legyen... - s idegesen, harsonásan kacagott. - Kislánykori dolgom jut eszembe... egy bálon, csak megérkezett - valaki... s táncra hívott. Ja, nem lehet, mert már elígérkeztem... a négyesről volt persze szó. Az semmi: azt mondja: megjött az unokabátyja, akinek levélben odaígérte már régen... Hogy jobban elhiggye, hát tegezzük egymást... És képzelje, éppen vizavé lettünk a cserbenhagyott gavallérral, úgyszólván egész tánc alatt tegeznünk kellett egymást... Rémes...

A nyaka alatt lágy, meleg gyűrődések dudorodtak, ahogy a fejét fordította, jó lett volna beletapasztani oda az ajkat... oly tiszta és illatos test... azok a drágakincs barna női testek, amelyek nem izzadnak, s szennyet nem tűnnek el... Rendkívül nagyok az orrlyukai a keskeny, de hirtelen duzzadó vonalú ajka fölött. A fogai, amint nevet, keskenyen csillognak, egészen sárgásan, de végtelen gonddal fényesre csiszolva, kissé milyen rendetlenek, hogy a két szemfog túlságosan hegyes, s a jobb első zápfoga hiányzik, belátni rajtuk ilyen közlől, mintha izgató rés nyílna az asszonyon... Milyen hirtelen kivirágzott ez most, milyen buján, felségesen, mintha most, éppen most ért volna szépsége tetőfokára...

- Azt mi is megtehetnék... - mondta Kálmán, s mintha álomban mondaná, a vér mámora szállt ködnek az agyára.

- Ah, ha... kacagott fel az asszony - nem is tudnám... azt mondani magának, hogy *te*... Ha-ha...

- s hátravetette a fejét a kocsi enyhe sárgás támlájára.

Rassovszkyban úgy égett, hogy most odaveti magát, s a fogaival átfogja a nyakát.

- Te... Kálmán... - lihegte biztatva.

- Ahha... ha... *te Kálmán*... de én nem hagyom magam tegezni...

Ebben a percben egy erős, megdöbbszent szempár reflektora vetette rájuk a fényét; egészen közlől, egy rekettvebokor mögöl.

Nem látták, s nem érezték.

A férj volt... Aki az autó bégására eléjük sietett a hegyi útról...

A gép úgy siklott tova, mint a motoros hajó az örvény fölött...

Mikor végre a legizzóbb, a legféktelenebb fantáziapocsékolás után álomba szenderedett, elgondolva mi minden történt vele ezen a napon... a gyári ablak benyomásaitól... a nagy vörös kémény... a pizsmogó ács... a gyári erdő csodálatos erői... a Vezér ingerlően gonosz ellenségessége... a butaság, a gazság, az emberi komizás mint tenger vette körül... mint tenger, amelyben lehetetlen előrejutni másképp, csak szerencsével, véletlen, vak Jószerencsével... mikor százszor végigkavargott benne minden, és százegyszer megint visszazuhan a buja, szép asszony nagy, szinte végtelen melleinek csodájába... hirtelen felugrott, s mint az örült, meredt szemmel nézett a sötétbe...

- Ma láttam őt! - kiáltotta, s a szája lecsuklott, mint a halotté. - Istenemre: láttam!...

Reszketett.

Az éjszaka sötét volt, s minden idege vert, az egész teste hullafagyba dermedt.

- Láttam... láttam...

S a megfeszített agyában nem bírt fölmerülni a pillanat, mikor találkozott a szeme ifjúkorának rémes, félelmes, bűnös emléké egyetlen nőjével... Aki ma valahol, valahogy sápadtan, mélyen fekvő sötét szemeivel, alacsony homlokába omló barna hajával, mint egy holdkóros Medúza bámult rá... valahol, oly gyorsan, eltűnően, mint az álom, s oly mélyen sebzően, mint a csatában a golyó... amikor érzésére ébredt a sebnak, már nem is sejti, hol kapta...

Így maradt, gubbaszkodva, ülve, kimeredt szemmel; megállott, kimerült agyvelővel, és szőrös lábait görcsösen átfonva sovány, hosszú karjaival, el-elszunnyadva, megint fölébredve, ott ült a nyomorult emberálat, a lelkét marcangoló félelem előtt, míg csak meg nem virradt.

3

A spalett-táblák be voltak pontosan csukva, s az ötvenes égő fehér világában állott az asszony a fürdőszobában. A nagy állótükörben nézte magát, és rendkívül dús, fekete hajából szedte ki a papírtekercseket, amelyekkel göndörítette a füreteit. Két kisebb Wolfram-lámpa is volt felszerelve a tükör két oldalán, azt is meggyújtotta, mert nem látta eléggé az arcának a hibáit.

Nagy, fekete szemeit belemeresztette a tükörbe, és szigorúan kritizálta meg minden pórusát. Harminckét éves volt, de huszonkilencnek szokta mondani magát: „bizony már a három iksz táján”, „hagyja, hagyja, a nagymamák korában... mert az én nagymamám harmincéves korában unokát ringatott...” A jövő télen meg fogom nyúzni az arcomat! - mondta magában, megszokott erőteljes szavait használva még gondolkodás közben is - ez a rühes Vidovszky Marcsa hámlasztotta a bőrét, s az egész világ tele van vele, hogy megszépült... Egy bőrt én is leadhatok már...

Nevetett. Erős, sárga fogai csillogtak a nagy fényben, ez is kedvetlenítette. Fehér fogakat akart, kék szemeket, aranysárga haját, s nagy, telt, habfehér bőrt... Szeretett volna szép lenni, csodaszép, aki után térdre csúsznak az emberek, akibe még a nők is szerelmesek, hogy verseket írjanak a bányavilág istennőjéről... Ah, undorodva nézett végig ebben a percben magán, szilaj és nyers tekintettel: hozzá még csak egy rongyos tanító sem írt verset soha... Az ura, ez a kérődző állat... Aki csak emésztetni tud, és megelégedetten fuldokolni a jólétben... Mit lehet adni ennek az ízlésére, ez vele is mindig torkig meg volt elégedve, csak úgy ömlik róla, hogy a legszebbnek, a legkülönbnek, hibátlannak, teljesnek találja...

Kinyújtotta vastag, erős, gömbölyű karjait, és szétterjesztette, magasra emelte. Elhájasodott szívében valami vékony, valami kimondhatatlanul finom érzelmek után kínlódott. Szavak után, amelyek felfoghatatlanok, érintések után, amelyek csodálatosak, lelkiállapotok után, amelyek rettenetesek s egyben gyönyörteljesek. Mintha egy óriásira duzzadt ballonból cérna-szálnyi jajgatással sír elő a gáz... Ah, mindig ott fenn úszik vastagon és undokan a felhők között, mikor oly elérhetetlenül csodaszép a fűszál hegyén csillogó reggeli gyöngyszem...

Fizikai fájdalmat érzett, annyira szeretett volna még egyszer fiatal és ártatlan lány lenni. Újra érezni mindazokat a nemes és gyöngéd érzéseket, amelyek annyira távol voltak izmos és túl reális karakterétől, amelyeket mint a homokot szórt le magáról a lelke, mikor csak megpermetezték, s amelyeket éppen vékonyságuk és leheletszerűségük miatt föl sem ismert, mint Szent Sebestyén szentül érzéketlen teste a keresztül-kasul metsző dárdákat. De most, és ahányszor rájött a sóvárgás ezek után a halvány, vértelen, holdsugár finomságú érzések után: úgy akarta azokat is, mint robusztus egyéniségéhez illett, rettentőeknek és mázsás súlyúaknak, úgy akart epedni, hogy a vágyak hegyei omoljanak rá, és a szerelem szomjának sivatagai vegyék körül.

Amint így kifeszített karokkal és merevedett testtel, szinte a végtelenségbe feszülve állott, egy arkangyal volt, aki égő vágysebeire a balzsam zuhatagait akarja.

Az előszobában lépéseket hallott. Tétovázó, nehéz lépteket. Minden idegével megérezte az urát, s fel volt böszülve, mert tudta, hogy be fog lépni... A fürdőszoba ajtaját záratlan hagyta, mint aki fejedelmi biztonságban van, csak gondolatával már kiharcol mindenkít a bűvköréből, de ez az ember, a maga érzéketlen lényével egészen bizonyosan be fog törni... S valóban, mire csak megereszkedtek az izmai, de még tartása nem is változott, már nyitva volt az ajtó, s ott állott mögötte az ember, akinek széles, vörös arcát, az erős fényben hunyorgó apró szemeit és elbámulását egy pillanat alatt látta a tükörben.

Mint egy fúria, mint egy földühödött mosónő, fordult felé.

- Menjen innen, takarodjon innen, pfuj - kiáltotta, és a szeme úgy meredt, a szája legörbült, és undorodás, lenézés csapott ki belőle, ahogy túl telt munkásasszonyok tudnak minden csekélységért ráordítani a rendetlenkedő gyerekekre.

S csak még jobban kimeredt, szinte görcsöt kapott az arca, mikor látta a férje pillantását, amely először azt mondta: tán megbolondultál?... aztán gyorsan elközyösödött, és vastag arcán egy mosollyal, valami semmibevevő fölénytel nézett rá... s betette az ajtót.

- Gyalázat - rivalgott ki az asszonyból a nagy ideg feszültség -, nincs egy pillanatnyi nyugtom. Hát nincs ebben a házban egy zug, ahova senki be ne tegye a lábát... Mindenüvé beüti azt a piszkos orrát...

Ő maga is érezte, s ez még jobban izgatta, hogy éppen úgy rikácsol, mint a nevelőanyja, akinél felnőtt, de ez mesteremberné volt, s ő bányafőnökné... Annál jobban, szinte kidöntötte magából a napok óta összegyűlt dühöt.

- Undok, mint az egész fajtája, alattomos tót paraszt...

A hangja harsogott, csattogott, ami a kezébe került, azt a földhöz vágta, s a végén sírva fakadt és majd megfúlt, mert annyi önuralma mégis volt, hogy a sírás ordító hangját visszafojtotta.

- Kell nekem evvel a nyomorulttal enni magamat... Rá vagyok én szorulva?... Azt hiszi, nem élek meg nála nélkül?... A nyakamba kötöm a két kölykömet, és elmegyek napszámba, akkor is megélek...

Halálosan el volt már keseredve, mert már két hete, mióta a gyárból hazajött, mióta Rassovszkyval kikezdett, azóta az ura nem volt nála. Biztosra vette, hogy megszagolt valamit, és most máris bosszút áll ez a buja, akitől nem lehet különben békén és tisztán maradni.

- De megállj - s most már csak az ajka mozgott, hangot nem adott a szavainak -, mert belekergetsz, amit magam sem akartam...

Kölnvizet öntött a tenyerébe, s fölszárította az arcát.

És arra a semmiségre egy pillanatig sem gondolt aközben, hogy csupán egy gyékénypapucs az összes ruhája.

A férj visszament a szobájába. A kezét akarta megmosni, mert az ásványait rendezte. A sötét, tágas szobában élt már jó idő óta. Csak nemrégén készült el hatalmas üvegszekrénye, amely a szoba közepére volt állítva, lassanként a polcai és fiókocskái megteltek a múzeumi gondossággal kiválogatott ásványokkal. Mintha búcsúzott volna tőlük, úgy pillantott rájuk. Ez a nagy, testes ember egész életén át a halál gondolatát viselte magában. Egészség, megelégedettség s jókedv virított róla, mihelyt megszólalt, kikerekedtek arcvonásai, s csak úgy sugárzott egész arcából és egész lényéből az a ritka, teljes életöröm, amelyet annyira jólesik az embereknek látni s megérezni, hogy még nem tűnt el ebből a fanyarra ecetesedett, túl igényesre rafinált világból. Csak ha teljesen magára maradt a gondolataival, akkor ült ki a vonásaira valami halálos szomorúság, valami olyan mély boldogtalanság, amit csupán a halottak hússá dermedt arca mer kifejezni.

De ez ritkán volt, mert hallatlanul elfoglalt ember volt egész életében. Még most is, mikor mélyen megdöbbenette életének koronként napfényre erupcionált nagy bánata, most is azonnal elfojtotta saját dolgát külső cselekvésekkel. Elrakta a rendezetlen ásványait a zárt fiókokba, helyükre a portörölő ruhákat, keféit s a kis szerszámokat, becsukta az ajtókat, feltette a kalapját, s gyorsan ment a hivatalba; ahogy a tornácra kilépett, ott játszott a két kislánya, az ő boldogan vidám arcocskájuk kigyújtotta az ő arcának örök fényét is, és vitte ezt a meleg mosolyt ki az emberek közé, és vitte a szíve mélyén burában az örök szomorúságot. Most már biztosra vette, hogy végezni fog a *dologgal*... Csak még rendbe kell szednie azokat a hivatalos ügyeket, amelyek tisztán az ő energiájára vannak bízva... Végezetlenül, végrendelet nélkül nem mehet el... Összevonta homlokát egy percre; nem kételkedett benne, hogy gyorsan szabad lesz...

Rassovszkyt látta meg, ahogy vasárnapiasan, pepita térdnadrágban, szürke gyapjúharisnyában s vadonatúj vörösbarna cipőben ott állott a hivatal előtt a vasvörös úton. Igen formás, csinos fickó volt a kutyakorbácsával, a vadászkalapjával és hegyes, szűrő orrával; oly elevenül nézgetett körül, olyan szemrevaló és asszonyinak tetsző volt, hogy el kellett ismernie, sokkal jobban izgathat egy szép asszonyt, aki meztelenül fészülködik nyolcvankét gyertyafény világítás mellett, mint ő, a lógó, öreg barna ruhájával, amelynek mindig tele van minden zsebe, mintha vasdarabok húznák le, vagy a kutyák tépték volna le róla.

Rassovszky nagy arcot vágott szokása szerint, nagy szemeket meresztett, és széles, igen szíves, alárendelthez illő előzékeny gesztussal fogadta a kézszerítást.

- Szervusz.

- Szervusz, kedves főnök uram.

- Hogy vagy?

- Nézem, hogy milyen csodaszép ez a völgy... Kivált így vasárnap, mikor nincs semmi gépzej...

Végignézett a völgyön. Csakugyan nagyon szép. Milliószer érezte, hogy milyen szép, de most látta... Ott lent a patak a lombos fákkal, középen a kis hegy a fenyőerdővel, balról a falu, az iskola bádogteteje csillog a dombon, s minden oly képtelenül tiszta és friss, oly üde zöld az egész világ, és az ég oly mélységesen kék... a fehér, apró felhők... a nyári isteni napfény... s a nagy vörös hányók, amelyekre a meddőt szórják ki a bányából... lent a pörkölők fölött szelíd kékes füstök... a sodronypálya kötele végigmetszi a völgyet, s megbarázdálja a túlsó, magas hegyoldalt éles vonalban...

- Szép - s ránézett a fiatal mérnökre, aki lelkenedezve kapott a szón.

- Isteni szép... Úgy megfogott... Egyáltalán, nem tudom mért, úgy gyönyörködöm most a világban... Felfedeztem magamnak, hogy a világ szép... és ezzel tele vagyok... S olyan jó kedvem van, mindig nevetek, pedig Isten bizony, semmi okom rá... Valahogy rám jött, hogy gyerek vagyok... még a bányajárást is úgy szeretem, pedig szavamra, nem valami nagyszerű élvezet abban a zugban, sárban mászkálni; de most szinte boldog vagyok... olyan szép, és a mi bányánk, az altáró, hát az csodaszép, mestermű; lelkemre, megsimogatom a falakat, és jólesik, ha egy darab ércet a kezembe veszek...

Hosszan, meleg, meghatott mosollyal nézte fiatal barátját, aki csak öt-hat évvel volt nála fiatalabb, de mintha ott látná játszani lent a fiatal porban, a saját gyerekeivel. Míg hallgatta, a szíve tele volt bánattal a saját élete fölött, s a fülében folyton ott csengett a két kis babájának válaszolatlanul hagyott kiáltása, amit az előbb, mikor eljött, utána sikongattak:

- Apuka! hová még apuka? A hivatalba, apuka?

S a kis Zsófiكا vastag, friss hangja:

- A hiva... thalba apukha?

Nem válaszolt nekik; mért nem válaszolt; az egész élet csak arra való, hogy az ember a gyermekének feleljen... Csak mosolygott rájuk, odaadó, minden magát elfelejtő mosollyal, s ezt a mosolyt önti most is tovább a világra és erre a fiúra, aki fiatalságának virágzásában egész lelkét szeretné kiönteni, fölkelkesítve ettől a mosolytól...

Leszakított egy bükkfalevelet, s a kocsányát a fogai közé vette, s puha, széles ajkain lógott a fényes, zöld levél, a mosolya színén lebegett.

- Olyan gyönyörű helyek vannak itt, és nem élvezi ki az ember... - ömlengett Rassovszky -, ha németek vagy angolok tudnák, eljönnének ezer mérföldről, hogy lássák, s mi nem megyünk fel a Pázsitra egy évben egyszer... Ellátni a Tátráig... ma biztosan ellátni, amilyen idő van...

Kezet nyújtott a mérnöknek, puha fogású, széles kezét, amelyben keskenyen merült el a fiatalember száraz, eres keze.

Bement a hivatalba, az arcán a bükkfalevéllal és a mosollyal, s egyre mondogatta:

- A hiva thalba apukha?... Hiva thalba apukha?...

Az első tágas irodában a savanyú, por- és tintaszagú levegőben ott ült Lauffer számvevő az asztalánál, nagy hasán összefogta a kezét, s gúnyosan nevetett valamin, amit a fiatal tanító mesélt neki, alázatoskodva, és sok rosszakarattal. Tomka bácsi is kacagott, ritkás szakállá mozgott, fekete fogai látszottak, az aranykeretű cvikkerje villogott karvalyorra fölött.

Ahogy a főnök a nyájas bükkfalevéllal belépett, gyorsan elhallgattak, s tisztelettel köszöntek, a tanító oly mélyen és ügyetlenül hajlott meg, hogy szinte beleütötte az orrát a Lauffer íróasztalába.

- Mi újság, urak?

- Semi kéremm alásan - mondta Lauffer mély tótos basszusán - a lisztákat már bekészítettem a főnök úr asztalára.

- Szép idő van - mondta Tomka bácsi, aki szerette fitogtatni, hogy együtt dolgozott a főnökkel, mikor ez még gyakornok volt, s ő már akkor is az volt, ami ma: raktárnok: csak azóta a címzetes alszámvevői rangot kapta, fizetésemelés nélkül - szép időcske.

- Igen - mondta rá mosolyogva, és kezet fogott a tanítóval is, olyan barátságosan és derülten nézett a fakó arcú, hosszú fiatalember arcába, hogy ennek még a szeplői is elvörösödtek, s mit sem látva abból, amit néz, tovább mondogatta magában: Hiva thalba apu kha... hiva thalba, apu kha...

- Mivel szolgálhatok kedvesem - szólt, ahogy a tanító bekuncsorgott utána a szobájába.

- Kérem alázatosan, amiatt az izé... miatt, tetszik tudni kérem alásan... - s ahogy a fiatalember lesütött szemeit fölemelte, és a főnök arcába nézett, újra elvörösödött, mintha a napba nézett volna, egyszerre nem tudta, hogy mondja el szakadatlan panaszát, amiatt az *izé* miatt... ez előtt a fényes, boldog és tündöklő arc előtt.

- Mi az, no, mi az? - s odalépett a fehér mosdóhoz a sarokban, vizet eresztett a kezére, jól megmosta, hátat fordítva a tanítónak, aki hebegve nyögte:

- Kérem alázatosan, az a kérésem volna, hogy mivel látnivaló, hogy a tisztelendő nem szándékozik az iskolához izét... mellék helyiséget... csináltatni, talán főnök úr kegyeskednék közvetlenül rendelkezni...

Minden szó után megállott, s nézte a főnök lassan, de erélyesen mozgó széles hátát, vastag nyakát az alacsony gallér fölött, a ráncot vető hajátövét s nagy, tövig nyírt gömbölyű fejét, aztán megint nyögött egy szót.

A főnök szembe fordult, apró szürkés-kék szemei tele voltak kedélyességgel, a bükkfalevél ott lógott vastag ajkán, az állán, rezgett, a nagy, piros kezeit példás gonddal dörzsölgette a frissen vasalt fehér kendőben...

- Jó, a héten megcsináltatom... ha az isten is úgy akarja - mondta.

A tanító mélyen meghajlott, oda volt a hálától, hogy nem kell még egy szót szólani az ízléstelen ügyről, és hogy mégis diadalmaskodik a pap fölött.

- Nagyon szépen köszönöm, alázatos szolgája, alázatos szolgája, főnök úr.

Odakint azt súgta Tomka bácsinak:

- Ma jókedve van az öregnek... no, láttam én már a *Henriket* rosszkedvben is...

Beharapta a nyelvét, de a nevető arcokon megvigasztalódott, hogy ezek nem adják tovább...

A főnök leült az asztalához, dolgozni. A számok táncoltak a szeme előtt, lassan mély komolyság telepedett az arcára, valami rémes fáradtságot, kimerültséget érzett, szeretett volna elomolni a földön és sírni, s lassan, öntudatlan mondogatta magában:

- Ha az isten is... úgy akarja... Ha isten is úgy akarja...

Egy egész óráig ült így, mozdulatlan arccal, megdermedt vonásokkal. Megállott az agyveleje, mint a sár, és semmi gondolat nem bugyborékkolt föl benne. Csak nézte az asztalon lomhán heverő vastag kezét, duzzadt ujjait, s néha megérezte, hogy gőzölög most őbelőle az élet fáradsága.

... Miért tót paraszt? Nem elég döfésnek, bántásnak az igazság, hogy paraszt? Hiszen Zsófia jól tudja, hogy az ő apja Szegedről vándorolt erre a földre, az öreg szappanfőző... Szegény öreg, aki se télen, se nyáron nem tudja levetni a rác lájbit, a báránybőrbéléses mellényt, mert itt nem tud fölmelegedni soha... a szíve sem... Szomorúan emlékezett az apjára, az anyjára, a kis sovány szappanosnéra, aki egy napig sem tudta tűrni a menyét, a maga szűk, csak családjáért élő lelkében, amiért elrabolta tőle a jó fiát... ahogy nem tudja tűrni a többi menyét sem, bár lassan az élet megtörte, s rákényszerítette, hogy ha valamit akar a gyerekeiből látni, akkor mégis ő járjon a kedvébe a fiatalasszonyoknak... De mért tót?... A neve? Igaz, ez lehet valamelyest szláv eredet emléke is talán rác vagy más délszláv... erre mutat nagyon az apjában lobogó szokatlan temperamentum és vállalkozói mozgékonyág, amit ő ugyan nem, de egy pár öccse talán még fokozottabb mértékben örökölt... De hát ez is mért ne lehessen magyar karakter is?... Semmi se bizonyítja az ellenkezőt... Csak sérteni akart... És éppen Zsófia... Szegény...

Gondolatokban nem folyt le tisztán, hiszen ő maga előtt is mindenkor elnyomta a kritikát feleségének eredete felől. Fiatal, rajongó diákfővel a tizenkét éves kislányt, aki kora testi érettségével annyira megbabonázta őt, eljegyezte magának, s aztán nem tűrt el semmi fölvilágosítást vagy igazságot, amelyet felőle tudtára akartak adni vagy véletlenül megtudott. Nem vette tudomásul a delirium tremensben elpusztult tót bányamunkást és isten tudja hogyan eltűnt feleségét, akik itt felejtették ezt a vastag s minden erőtől és egészségtől duzzadó kis fekete porontyot egy rokonnak, a selmeci asztalosnak a nyakán. Ő csak a kislányra emlékezett mindig... aki rózsaszín ruhácskájában olyan volt, mint egy boldog és boldogító rügy, egy fiatal virágbimbó, amely csodák ígéretét kápráztatta. Az asztaloséknak gyerekük nem volt, örökbe fogadták, nevüket, szeretetüket és vagyonukat ráhalmozták a kis boszorkányra, aki szenvedélyes szeretetet tudott zsarolni mindenkitől... akinek ma is az az egyetlen baja, hogy úgy érzi, hogy a férje fölött meglazult a szilaj, imádatot követelő befolyása.

Tót paraszt... Szegény... szegényke... A saját bűnét vágta a másik parasztnak, a szövetségesének a fejéhez... A nagy bűnt, amely annyit nyomja már régen a szegény asszony lelkét: a mélyről való eredet bűnét.

Mert lehet-e nagyobb bűn, mint paraszt lenni urak közt. Lehet okos, jó, derék, kifogástalan az ember, lehet pénze, mint a tenger: a legutolsó, leszegényedett úri nációnak ott van vele szemben a tartózkodó végső bizalmat, teljes őszinteséget, belső meleg érzést visszafogó zárkózottsága. Hiányoznak a közös bűnök kapcsai. Az úri haszontalanságban, a nemtelen bőségben töltött ifjúságok titkos jeleket rónak a jellemekre, amikről a legnagyobb tömegben is egymásra ismernek ők... s fenntartás nélkül tudnak rögtön kezét fogni... A dolgos parasztgyerekeknek is megvan a közös bélyegük, de halálig takarják a vacsora nélküli lecketanulások, a lakbérhátralékok miatt vörösre főtt önérzetek, a rossz tanulók mellett két forintokért agyondolgozott instruktorkodások, az ötforintos jutalmakért agyonörölt idegekkel való versengések, az ócska könyvekkel való szeptemberi kufárkodások, a szüleik kiadó diákszobái számára lakófogdosások rettenetes emlékeit. Mennyi megaláztatás, mennyi orcapirulás, mennyi szívdobogás. Hány órát töltöttek el az iskola összefaragott padjain reszketve, hogy fel ne szólítsák ma, mert véletlenül nincsenek elkészülve... míg a szomszéd úrifüű gombostűkön a tanár bosszantására skálákat ver ki, s véletlenül éppen el van készülve, mikor feleletre híják... Hja, neki nem kell tandíjmentességre pályázni... ő nem marad ki az iskolából, ha elégségest visz haza... s nem

visel a fiatal szegény kis lelkén egy felnőtt embernek is túlságosan nehéz életterhet... Óh, milyen boldogság úrnak, felelősségtelennek, gondtalannak lenni... Zongorázni, nyelveket tudni, térdnadrágban járni, amelyen oldalt a térd fölött két fényes gombocsa van... nőtlen fiatal mérnök lenni, aki még huszonnyolc éves korában is passzióinak él, fölfedez, kísérletez, vadászik, kutyát tart, a lakását úgy rendezi be, mint egy találkahelyet, s gondtalan, nyílt homlokkal néz le a völgybe, s beszívja a szépségét... Ő huszonöt éves korában már egy zsarnoki asszony igája alatt nyögött, mert hozzá volt szokva, mint bedresszírozott kutya, hogy mindig nyögni kell egy iga alatt, s amint az iskolából kiszabadult, a katonaságtól kijött s a lelki tőkésckéjét sikerült eladni a társulatnak, azonnal becsületbeli dolgának érezte, hogy azt az egyetlen lányt, aki erős kis markával belekapaszkodott az élete kerekébe, magával cipelje... Haj, milyen hivatalnoknak kellett neki lennie, milyen odaadással, kitartással, mennyi lélekkel kellett neki dolgozni: hogy előrejusson, hogy a felesége a társaságbeli kvalifikációit feledtesse, hogy a fekete, falánk kövér lánynak hatalom jusson a markába, amellyel az alattvalóinak a lelkeit rángathassa úgy, ahogy csak az uráét volt szabad...

Őneki maig nincs ruhája, nincs vadászpuskája, nincs kutyája, nincs független órája, nem volt könnyelmű perce... Neki azza van, amit kézből kap... Hetenként van inge... s minden délre jó ebédje... tömésig... Az ásványgyűjteménye... az igen, mert az ingyen gyűlik, s értéket jelent!...

Uff... milyen fülledt a levegő.

Kis ideig ott állott a felesége fölött, aki az ebédutáni emésztésre a hintaágyban feküdt, a pompás kertben... Ez nem volt előnyös neki, ez a pozitúra... Ahogy a rövid nyakával, vastag mellével, széles tomporával összecúszott a rengőágyon... De annál meghatottabban tudott ránézni... Ó mennyit csókolta ezt az érzéketlen, fényes arcot... Mennyit rászórt vérének gazdag hőségéből, hiába: soha nem tudta kihozni a rendes állapotából, soha nem szíthatta extázisig...

De imádta mégis benne, rajta, sokesztendős múltját, saját húszéves szerelmének odaadását. Hiszen a kezében, a tenyere közt serdült fel, minden pórúsát az ő szemének melege viríttatta ki... és egyetlenegyszer sem sikerült leszakítania. Ez az asszony úgy tele volt a világban való élnivágyással, hogy mint a virág a cserépből, a család földjéből csak erőt és táplálékot szívott ki, hogy kint a szabad levegőn, a világ tekintete előtt viríthasson és bódíthasson... A kertész is, igen, az is láthatja: az naponta láthatja, hogy amely percben meglankad az ő ápoló gondosága, abban a pillanatban lelankadnak szeme előtt ezek a szirmok... S neki valóban alig jut egyéb föladat körülötte, mint bőségesen gondoskodni a virágjáról... s a nyugalom pillanataiban, itt állva fölötte, ráeszmélni, hogy a szirmok mind a távolba világítanak, a messzibe kacérkodnak, a hű kertész legfölbjebb egy közönyös vagy mint ma is, egy durván kiutasító villámlást kap tőlük...

Szegény gyermek, a szemére könny fátyla szökött, s elmosolyodott.

Lehajolt hozzá, csöndesen megcsókolta a homlokát. Az asszony behunyt szemmel, tudja isten min ábrándozott, mintha bika nyalta volna meg, kimeredt szemmel, iszonyodva, rémülten meredt az arcára.

És ő újra azzal a csodálkozással nézett rá, mint délelőtt: tán meg vagy bolondulva!... s egy pillanatnyi felindulás után most már végleg tisztában volt a *dologgal*, tisztában volt, hogy „meg kell dögölni”... s elmosolyodott.

Továbblépett, lehajtott fővel, biztosan s kényelmesen rakva lábait. Körülötte csillogott a csodálatos nyár a rendkívül szép és kövér virágokon, szórakozottan nézett a begónia-ágyra, a teljességtől, a bujaságtól szinte szétcsorduló hizlalt szirmokra, ahogy törékenyen, harcra képtelen, folyékony üvegszerűen terítették szét magukat a világnak.

Nézte őket, s mosolygott... a hivatalban fogja elvégezni a dolgot, épp a napokban tisztította ki a revolvért, mert rozsdát vett észre rajta.

A kisebbik kislánya, Zsófia rohant hozzá, s átölelte a térdét.

- Apukha! Mit csinálsz apuk ha! Gondol hozzol?

- Igen.

- Gondol hozzol, apuka?

- Igen fiam.

- Én is.

- Jó.

- Segítek neked apuka... Gondolkozni! Jó?

Elmosolyodott, lehajolt a kis fekete gyerekekhez, egészen olyan, mint az anyja, a nyílt arcával, nagy sötét, csillogó szemeivel, s milyen ártatlan, milyen csodálatos ártatlanság tud tündökölni az arcán, egy gyermek arcán.

A nagyobbik, a Pösze, rohant eléjük, a lobogó szőke hajával, amelyen csillogott a napsugár, piros arcán szikrázott a nevetés.

- Apuci, apuci, apuci! - kiáltotta torkaszakadtából, és a karjai közé rohant. Ez az ő könnyelmű kis mindennel beérő madara, az ő fajtájának a sarja...

Leguggolt hozzájuk s átölelte őket.

- Jaj de jó vagy, apuci, apucikám - zsiszsergett a Pöske, és beletörülközött az apjába, mint a méh a virág kelyhébe.

- Jaj de jó vagy apu chi... - dunnyogta utána vastag hangján Zsófia is, szokása szerint mindent utánamondva a kis néniének, akinek még nagyon a hatása alatt állott, de csak ha együtt voltak; már erős kis karaktere kiütött mindenfelé, ha magára maradt.

A frájlájn közeledett, nesztelenül és örökös szemforgató tiszteletével a besült arcú, fekete, sovány lány, s csinált buzgalommal utasította a gyerekeket, hogy ne csináljanak kényelmetlenséget az apának. Elküldte a lányt, mert ösztönszerűen húzódott tőle, már többször kérte a feleségét, hogy cserélje ki ezt a nőt, de Zsófia kitűnő pedagógusnak találta, s talán csak azért sem tette meg, hogy elbocsássa, mert a férjének ennyire tűrhetetlen volt e nő a házban.

- Apukha adjál olvasni, olvasok neked.

Leült a cseresznyefa alá a leterített gyapjútakaróra, s a gyerekei mellételepedtek.

- Apuka, Zsofa olvasni fog neked - mondta a Pösze is.

Kivette a noteszt. A csöppség fölnyitotta, és elkezdte produkálni magát, a tiszta lapot nézve dalolt, abszolút dallamtalanul, de kitűnő taktusérzéssel, elnyújtva a kis furcsa, vastag, fiús hangján:

ne menj oda kis fiam
ne menj oda kis fiam
mert a hatalmas ellop
elmehetek ugye anyám
elmehetek ugye anyám
igen csak a hatalmas ne lopjon el...

Mosolyogva nézte, itta a gyereket. Hogy hol szedi. Hároméves csöppség, hogy micsoda szók és fogalomtöredékek maradnak benne a koponyácskájában, s a gyermek tovább dalolt, mint egy kismadár az ágon, amely ugyanazokat a trillákat butácskán a végtelenségig hajtja, s mégis valami csodálatos szépség és értelem jön ki belőle. Sorokat vesztett el a figyelméből, egyszer csak megütődve hallja:

és a másik is ellopja
és a feleségét is ellopja
amelyik csak feleségét ellopja
másét másét más feleségét ellopja
majd azután kiáltja hazám...

Mintha a dodonai jóst hallgatta volna, ezek a furcsa kis szók úgy összecsengtek a lelkében sűrű tartalommal, hogy megdöbbsent, és kimeredt szemmel nézett a gyermekre, aki éppen olyan volt, mint az anyja abban az időben, mikor gyermekül megismerte. Elvette tőle gyorsan a zsebkönyvet... s a lap tetejére egy dátum volt írva... a lapra, amelyről ezt a verset énekelte le a gyermek... az a nap dátuma, amelyiken az autóban látta *őket*...

Reszketett, mint a siralomház rabja. Borzasztónak tűnt fel hirtelen az, hogy a felesége megcsalja őt... Odanézett a hintaágyra, mintegy kényszerítve magát, hogy akár a legborzasztóbbat meglássa. Ott volt még a felesége vastagon és zömökön... Ott hevert a kövér harcsa a hálóban... ez az a Csoda, amelyért él egy ember... amelyért meghal... Ez - mondta magának erőszakosan, ráparancsolva a lelkére, hogy meg ne induljon benne a kételkedés, s mindjárt belátta ennek a fölösleges hiábavalóságát, s elmosolyodott.

A gyerekek ott játszottak az ölében.

A frájlájn vendéget hozott, a kis Vidovszky Cicát a provizorné testvérének a lánykáját, aki most itt van náluk, s naponta tízszer átszalad. Zsófikával egyidős, de olyan erős és nagy, mint Pösze.

Nem voltak jó barátok, a gyerek félt és kerülte a borzasztó nagy bácsit, aki olyan magasan viselte az arcát, hogy a csöpp jószág alig látott fel odáig. De most kíváncsian és hallgatva, nevetve nézte a fűben heverőt, mint egy ledöntött fatörzset. Ő nem szólt hozzá, mosolygott rá is, s a gyermek megbékült e néma barátságban.

A nagy Pösze oda volt a boldogságtól, becézte, hízelgett, törleszkedett az idegen kislány körül, simogatta, szemmeláthatóan imponált neki a finom, előkelő ruhás kis barátnő, akiben volt már valami pesties, valami kulturált, sőt nőies, dámajelleg. Zsófia ott ült az apja ölében, bánta is ő az idegent.

- Az én vérem - mondta magában, elnézve a nagyobb lányát, aki minden tehetségével azon volt, hogy az idegent, a neki izgatónan mást szórakoztassa.

Ellenben a kicsi beült az apjának az ölébe, a földön fekvő térdére, mint a karosszékre, s büszkén szólt:

- Én itt ülök Cica, én itt ülök.

Az idegen kislány egy ideig irigyen nézte, aztán otthagya Pöszét a kedveskedéseivel, és ráült a fekvő ember másik térdére.

- Én meg itt!

- De én idehajtom a fejem - mondta Zsófia s az apja arcára tette a fejecskéjét.

- Én meg ide! - sikította Cica, és a Zsófi arcára tette egy pillanatra az arcát, akkor felugrott, elszaladt és nagyot kacagott, mint a kis vadmadár, aki kíváncsiságból beszökött, s megint kimenekült a nyitott kalickából.

Az apa magához ölelte csöpp lányát, mint testének egy drága részét, kincsét. Ebben a nagy odaadó gyengédségben benne volt az ideges fölszabadulás az előbbi furcsa, zavaró, fölháborító, izgató érintés alól. Szinte meglepetve nézte a vörös hajú, idegen kis teremtet, a feje búbjára tornyozott kontyocskájával, a kevés szélben lobogó, lángvörös glóriájával, tejfehér arcával, parányi orrán a néhány kis szeplőt, kárminpiros ajkai közül elől kivillogó két nagy tejfogát és különös, rendkívül szürke szemét, melyek úgy voltak betéve hunyorító, szőke pillás szemeibe, mintha üvegből volnának. A saját gyerekein sohasem vette észre a nemüket, gyerekek, fiúk, kölykök, embercsemeték voltak neki a kerekre vágott libegő hajukkal, ismerős, minden vonásban és mozdulatban önmagára vagy az anyjukra emlékeztető bájos, kisdéd lényükkel. Most ezen az idegen gyermekén át annak az anyját látja, a karcsú, magas, vörös-aranyhajú pesti asszonyt... Annyi évi együttlét után már a felesége is elvesztette a lénybeli távolságot, harminchét évéből az utolsó húszat napról napra együtt élték, s még ma, meztelenül sem volt nő neki, csak felesége... Ez az idegen lánycsemete mint nő hatott rá, amint az imént a térdére ült... Mintha valami lappangó titok előtt állana: a Nő egyszerre úgy rémlett föl előtte, a Nő, aki az emberiség fele, aki ismeretlenül és távol, meglátatlanul fog elmaradni az életéből... Hogy vannak nők más-más színűek, formájúak, más-más lényűek, tartalmúak, más-más életet adók, örömeket, bánatokat, kéjeiket, halálokat más-más ízzel keverők, ezt most a legvégórán csodálkozva tudja meg... Nem szerette a nőket soha... Előbb az anyja, aztán a felesége valahogy túlságosan lefoglalta, megkötötte, betöltötte, s tűrhetetlen volt neki a többi nő. Csak az éjszakai órákban, mikor az asszonyának frigid szigorúságától szenvedett, eresztette meg a fantáziáját, és képzeletben volt az övé, valahogy tömegesen a világ minden nője, a kimerült elalvásig. Most dühösen fordította el a szemét a kis vörös békáról, aki egy nagyszerű Démonnak talán kis formája - dühösen, mert irigyelte, akiket a sors ezzel becéz majd... aztán elmosolyodott.

A gyerekek kergetőztek körülötte, játszottak. Hasra feküdt a vastag gyapjúkendőn, s elernyesztette izmait.

- Ez az én jó helyem - kiáltotta Zsófi, s már a hátán ült.

- Ez meg nekem jó párnám - kiáltotta az idegenke, s az is a hátán volt már.

És egész táncot jártak az ő széles hátán... hol van a gyermek és a szülő közti villamos kapcsolat... az ő gyermekei nyilván éppígy tudnának a... a...

Megdöbbenve fojtotta el gondolatát. Rassovszkyra villant az emlékezete s a feleségére, és egészen bizonyos volt, hogy ez a fiatal, jó, derék ember egészen jól tudná betölteni az ő helyét... nemcsak a feleségénél, a gyerekeknél is.

Le volt sújtva, meg volt döbbenve. A szülei érzés, az csak az ő személyes tulajdona. A szülei érzés, amely az utolsó erős és ércszál volt, mely az élethez fűzte, íme bomlott, elpattant? A szülei érzés, amely olyan erős volt benne gyermekeivel szemben, ugye, hogy megsemmisült fölfelé, a szülei iránt? A szülei érzés is a nyers önzésnek egy horga, amellyel magunkhoz kapcsoljuk, ami nekünk kell, s amelyet lemetszünk magunkról, ha erősebb nemi vágyak ragadnak... elkomorodott - aztán elmosolyodott.

Mintha egy pillanat alatt hosszú időt átaludt volna. A Cica vastag fehér lábait nézte, az ikráit fehér szőrök futották be, mégis, milyen idegen faj... Zsófi a lábain hintázott. Pösze az idegennel futott versenyt.

- Cicu, Cicu, gyere nézd jongyos a cipő hője... - kiáltott Zsófi, s bedugta az ujját az apja cipőjének az oldalán.

- Azt ne mutasd fiam - akarta mondani, s szégyellte az idegen hároméves lány előtt, hogy a cipője rongyos, de minek is cserélte föl evvel az ebéd előtt az új cipőjét, amely szorította a lábát... Szégyellte, mint parasztságának nyílt bizonyítékát, ezt a ruhabeli kvalifikátlanságot - aztán hagyta, elmosolyodott.

Egy öreg munkás, a bizalmas öreg Imre döcögött hozzá a kert útján. Ennek szabad volt itt a járás, a kertben segédkezett, és ő valami atyafiságot érzett az öreg magyarral, őseinek alföldi ízét érezvén rajta. Hallotta, hogy előbb a feleségének motyogott, újságot kért, amit az unokája olvashasson neki ma délután, s hallotta a felesége megvető, erős hangját:

- Kérjen a nagyságos úrtól.

Lomhán, a földön heverve várta be, hogy elődöcögött az öreg. Ránézett, de csak az arcát emelte fel, ott feküdt a földön, s a gyerekek mellette fenteregtek.

- No, mi az, Imre?

Az öreg paraszt zavarban, tétován állott, nem bírta elviselni, hogy ő olyan magasan és lábon álljon, mikor a nagyságos bánya főnök úr a földön, ledöntve hever - kapta magát, leguggolt elé, s kalapját a földre téve, instált.

- Nagyságos főnök úr, egy kis újságot ha szíveskednék adni, hogy hadd óvasson nekem a gyerekek, aranyom -

- Várjon - mondta neki, mert nem volt ereje, kedve mozdulni.

Hát az öreg várt, mosolyogva, zavarodottan, úgy ahogy volt, guggolva, csak a kalapját vette fel újra a földről, és kézben tartotta, mint aki bármely percben kész az indulásra.

Groteszk és kényelmetlen volt e helyzet.

A nagyságos bánya főnök úr meg volt rökönyödve, s látta, hogy a nagyságos bánya főnök né föláll a hintaágyról, s elmegy.

Erre sóhajtott egyet, aztán elmosolyodott. Lerázta a gyerekeket, gyöngéden, mint egy vén újfundlandi, és ment, s az öreg parasztnak, aki utánakullogott, egy csomó újságot nyomott a kezébe a kertiasztalról.

- Vigye öreg.

Utánanézett a furcsa kis magyarnak, s leült egy vörös, nagy kerti székbe.

- Hát bizony, te vagy az én atyámfia - mondta -, és ha az élet becsületes és következetes volna, most én nem ülnék itt ebben a nagyszerű pompában, hanem nagy csizmában kopogva várnám, hogy egy újság ha kerül, az öregapó arcátlankodása segítségével, akkor én olvasnám fel a kis putriban a szájtátó asszonynak meg a taknyos gyerekeimnek... Milyen magasnak, milyen egetverőnek, csodálatosnak, nyugalmasnak látszanék nekem egy főnöknek az élete. És lám, milyen örök fölkészültség van itt nálam, milyen elégedetlenség a helyzettel, mennyi tervezés, vágy és ostrom, hogy még feljebb jussunk a társadalmi lajtorján.

A gyerekek nem engedték ki kisdud körükből a szórakozottan egyre mosolygó apát. Ide vonultak utána, neki zsiszeregtek furcsaságaikat és fölkapaszkodtak rá. Félve és gyanakodva kutatta az ő szeme az idegen kislányt, akinek mintha minden mozdulata, vonása és tárgya azt hirdetné, hogy ő van itthon... az övé ez a világ... ősi öröksége...

- Mi ez? - kérdezte szórakozottan tőle, s megérintette a nyakában lógó ezüst gyöngysort.

- A Marca néni kapta a Szentirmay nénitől, mikor kici volt, ész moszt nekem adta, hod nad vadok...

Végigfuttatta a szemét a gyereken. Ezeknek már az ősei is drágaságokkal voltak ékesítve. Gyötrődve érezte a gyereken át az ősök kiválasztási folyamatát, a több generáció műveltség-beli, kulturai, kényelmi úriságát. Kitört benne az alacsonyról feltörők tehetetlen ingerültsége: ezt nem lehet pótolni. A gyerekeire, szegény, jó, drága kis gyermekeire nézett, akik ezerszer nemesebbek, eszesebbek, értékesebbek ennél... de nincs egyetlen tárgyuk, amelyet az öregszüleik örököltettek volna rájuk, mint régi uraság emlékét... Egy eset jutott eszébe most, mikor az apja mesélte egy este a szappanfőző üst mellett, hogy az ő nagyapja jobbágybíró volt, ajaj, ilyen rakás írás meg rovás volt náluk gyerekkorában, azt mind ő pusztította el, pedig ti diákfiúk mennyi hasznát vették volna, ha megmarad!... S ő már akkor dühös volt, és szégyellte az apjának ezt a naivságát. Egyik öccse már a Nagy Ivánt kutatta a Csernák délvidéki nemessége után - ő maga tudta ugyan, hogy arról szó sem lehet, de azért valahogy szégyellte az apjának ezt a tanúságtételét a szolgai jobbágyságból való eredetük felől...

Mit akarok én és mit akarunk mi ezek közt tulajdonképpen, s most mikor úgy érezte, hogy itt a perc, mikor minden hazugságot és álszemérmet le kell hántania magáról, az életéről, az érzéseiről, a felesége telhetetlen vágyait mélyen megvetette azért a lankadatlan verekedésért a régi családok közé való befészkelődése miatt. Mennyi arcátlanság, mennyi hazugság, költekezés és tolakodás, minden eredmény nélkül... Ez az Annabál lesz hát a nagy kiindulópont... Az Archimedes szilárd pontja, amelyen át kimozdítja a holdat a helyéből... Ah, mit nem adott volna érte, ha ezt a sok generáció adta finomkodást meg lehetne vásárolni legalább a gyerekei számára. Hogy ne kelljen nekik is még lépcsőnek lenniök, a maradékaik előtt átmeneti életet élniök, hanem mindjárt fölemelhetné maga fölött éppolyan aránytalan magasra, amennyire őt emelte maga fölé az apja, a szegényen maradt szappanos... Hogy volna az, ha ő itt marad a máig elért s tovább már alig gyarapítható hivatalnok állapotának tetején, s a gyermekei arisztokraták közé kerülnek... S éppen úgy nem tudnak majd órála, óróluk, mint ők a szüleikről...

Végigvonaglott valami a lelkén, restellte magát önmaga előtt és elmosolyodott.

- Hol a nagyságos asszony?

- Elment.

- Hova?

- Felöltözött és elment.

- Úgy.

Megremegett az egész testén keresztül. Elment. Szó nélkül.

Mikor még ő hatszor, tízszer visszatért, hogy csókkal, agyoncsókolva, búcsúzzon el az asszonytól, ha csak a hivatalba ment!...

Hát itt vagyunk. Ide jutottunk...

Hiszen nem baj no... az asszony százezer koronára, a két gyerek ötvenezerre van biztosítva az öngyilkosság esetére is... Százötven meg az autó... meg egyéb... kétszáz, kétszázhuszezer korona pénzben... Ennek évi kamatja nyolc, kilencezer korona, a nyugdíj négyezer... Évi tizenkétezer koronából egy özvegyasszony grófnőnek nevelheti, fogja is nevelni a két lányát...

- Ha fiú volnál, téged elvinnék magammal - mondta magában, és fölemelte a karjára a nagyobb gyermekét. A kis Pösze szorosan átölelte a nyakát, megcsókolta, és erősen kezdte paskolni az arcát.

- No, ne legyél goromba!... te paraszt...

Leguggolt vele, s magához ölelte a picit is, aki gyöngéden simult hozzá... A szeme elborult, s számlálta a pillanatokot... Csak sietni, mert minél tovább, annál fájdalmasabb... Ha parasztok is... de az ő magjai... az Élet... az eltűnő édes, édes Élet... A fene egye meg, a gaz, gyilkos, nyomorult élet... Csókolta a két drága gyermeket...

A szíve megtelt könnyel - és elmosolyodott.

- No, menjetek játszani! - mondta, s letette őket a földre.

Felállott. Indult. Lépett. Ment. Vissza sem nézett.

Oly gyorsan és határozottan, ahogy minden *dolgot* végezni szokott... és mosolygott...

Ebben a percben az udvaron a hivataloszlga hangját hallotta meg:

- Nagyságos úr, hol a nagyságod úr, a telefon szól, Budapest hívja a főnök urat.

Gyorsan feltette a kalapját és futni kezdett. Ha a telefon hív... Futni kell!...

Rohant, mint a jó vadászkutya, aki abbahagyja sebei nyalogatását, s rögtön ugrik, ha a gazdája fütttyentését hallja. Futás közben észrevette ezt, és - mosolygott rajta.

4

Rassovszky nézte a leány mozgását, ott heverve a sarokban, félhomályban, a heverőn. A nagy torontáli szőnyeg tarka foltjai közt, s nézte, nézte a lányt, aki fiatalon és egészségesen és ügyetlenül szedte le ebéd után az asztalt. A lány szája olyan kicsiny és kibuggyant volt, mintha a kész pufók arcába késsel metszették volna bele, a szemébe húzta a kendőjét, mert a mérnök urat megtisztelte azzal, hogy nem jött soha hajadonfővel a színe elébe, és oly kapkodva dolgozott, mintha nagyon megijesztették volna. A fiatalembert bosszantotta ez az ügyetlenség, s ha belülről jólesően nem izgatta volna a lány lánysága, már régen kikergette volna a szobából.

Végigdobta magát a heverőn, feje alá gyűrte a székelly hímzett kispárnát; fölötte egy nyári, sárga, jó sárga aratás volt fekete rámában, szürke, világos nyári éggel, lapos, távolos alföldi mezők.

Mégis bosszantotta ennek a lánynak a csörömpölő ügyetlensége, nem tűrte a félmunkát a tisztogatásban, olyan kényes, olyan háklis volt, hogy ha egy széket más helyre tettek, mint ahogy ő megszokta, akkor már vége volt a világnak, a kísérleti asztalát, az íróasztalt s a műszereket Fenekurnak kellett rendben tartania, a hivataloszlganak, aki az adomájáról kapta a nevét. Történt ugyanis, hogy mikor Rassovszky, aki olyan félbolondnak szerette tekinteni a szolgaféleket, akiknek a rovasára minden ártatlan tréfát megengedhetett magának, egy ízben hazajött valahonnan s kérdezte a Janót - igazi nevén, már akkor is Gusztáv Klemacsot - hogy mi újság, mi történt azóta? Az ember felelte: „nem van semi újság, csag altiszt úr vóta ojan diszno goromba, tan aszt hite, ő a fenekur...” Ezen Rassovszky rendkívül jóízűen mulatott, s azóta a Janóját nem hívta másképp, csak Fenekur. A Fenekur valóságos kincs volt, oly pontosan és kifogástalanul végezte a dolgát, hogy Rassovszky állandóan kénytelen volt

cigarettával és pénzzel tartani, hogy a tekintélye fönnymaradjon előtte. Ellenben a Kozárné, az egy rettentő nőszemély volt. Hanyag, lelkiismeretlen, zsaroló, egy érdeme volt, az, hogy kitűnően főzött, de ha a lakásba tette a lábát, a túlsó szoba legutolsó zuga is rögtön megtelt undorító izzadságszaggal. A konyhájára gondolni sem mert, egyszer érte kellett mennie, a csengő sem szólt, s ez az asszony a nembánomság süketségében szenvedett, amit akkor látott, piszokban és gusztusrontó rendetlenségben, fölülmúlt minden képzeletet. De nem lehetett megválni tőle, mert az étel, ami az asztalra került, mindig kifogástalan volt és pompás, ízletes, a többi munkásasszony mellett viszont lehetett éhenhalni, s amellet állandóan gyomorhajban szenvedett. Újabban a takarítást egyre jobban a lányára tolt a Kozárné s ez még ügyetlenebb és idegesen kapkodó volt, de legalább nem volt bűdös, hanem csinos, egészséges friss hajtás.

Most is elnézte a heverőről, ahol a jó vasárnapi ebéd után emésztett, milyen formás már a testecskéje, amint csörömpölve, kést, villát földre potyogtatva, a pohárban maradt bort az asztalra döntve kapkodta le az edényt az abroszról.

- Ej de siet... No ne rázd a földre a morzsát... Hallatlan, egy ilyen csinos lány, hogy lehet ennyire ügyetlen...

Felállott és kivette a kezéből az abroszt, véletlenül megfogta a kis vörös kezét s egyszerre villamáram futott végig rajta. Megállott és szemébe nézett a lánynak, aki csak a melléig ért, s most ijedten, lángvörös arccal lesett föl rá hunyorogva kék, világos, apró szemével, mint a gyáva kis eb. Rassovszky megállott, s csendesén visszaadta neki az abroszt, de úgy, hogy újra meg kelljen fogni egymás kezét.

- Különben hajtsd össze magad. Ilyen nagy lány. Maholnap férjhez mégy. Urad lesz. És nem tudsz semmit... Na...

A lány bíbelődött az asztalterítővel, az álla alá csípte, lecsúszott, a foga közé vette, a keze remegett. Rassovszky csodálkozva nézte. Mi van vele. Kétszer, háromszor odanyúlt, a segítés, magyarázás ürügye alatt, megérintette az arcát, a mellét.

Mikor el akart menni a lány, hirtelen meghökkent, hogy tartsa itt.

- Katica... Hozzál fiam egy csésze feketekávé.

A lány majd elájult, a tálca egészen felbillent a kezében.

- Nahát mi baj...

- Nem tudok.

- Hát szólj anyádnak, adjon. Te meg hozd be.

- Nincs.

- Mi nincs, kávé?

- Anyám... Csak főzte és elment... Hosztinára, másik faluba.

- Hát magadba vagy itthon?

- Igenis.

- Hát akkor hozzál egy pohár friss vizet... Fájt a fejem.

A lány kiment. Az ajtót valahogy behúzta, de egy pillanat múlva már csörömpölést hallott. Valami összetört.

Rassovszky gondolkozott, most mit tegyen ezzel a vad madárral. Ehhez nem lehet nyúlni, az összetöri magát is a kalitkában. Egész belefájdult a feje, s végigvetette magát a heverőn.

Nagy sokára jött vissza a lány. Úgy jött, mintha minden lépés a máglyához vinné közelebb, előre nyújtotta a tányért a pohárral, s csak úgy táncolt a keze. Hamvas fehér arca ki volt gyúlva, üde tót bőre az első virágzás csodálatos szépségében gyöngéd volt és habos, mint az almavirág.

Rassovszky nyöszörgött.

- Hozd ide... Nagyon fáj a fejem... Tedd le erre a kis asztalra...

S újra nyögött.

A lány kimeredt szemmel bámult rá. A férfi arca, mint mindig, most is sápadt volt és sovány, s hogy a szemét lehunyta és szenvedő arcot vágott, csakugyan olyan volt, mint a beteg.

- Tedd a homlokomra a kezed.

A lány felhúzta vékony kis szemöldökét magasra, tanácstalanul körülnézett, s megrántotta a vállát.

Rassovszky újra nyögött.

- Na - mondta idegesen.

A lány rácsapta a pracliját a férfi homlokára.

- Na - mondta azzal a hanggal, hogy meg van győződve, komédia az egész.

Rassovszky felemelte a kezét, szenvedően mozdult és halkán azt mondta:

- Ha megsimogatod a homlokom, elmúlik a fejfájásom.

- Ájá - kiáltotta durva affektálással a lány -, ha akkor gyógyulik meg...

Rassovszky újra nyöszörgött, s uralkodott magán, hogy erőszakos mozdulatot ne tegyen.

A kislány beharapta az ajkát, érezte a mérnök kezének gyöngéd simítását, lehajlott, s megcsókolta azt a finom, fehér homlokot.

- No, mit akar - mondta bágyadt komisszággal.

- Te kis gyöngyvirág - szólt a mérnök, átölelte a lány fejét, megérezte a konyha szagát, és a főnöknére gondolt, annak a nagyszerű, illatos, csodálatos, érett szépségére.

Álmából riasztotta fel egy koccanás az ablakon. Aztán még egy. Még egy. Felugrott. Ki az! Megdörzsölte a szemét, érezte, hogy rosszul feküdt, hanyatt és nyitott szájjal. Lehangolt volt.

Az ablakon kinézett, de semmit sem látott, csak a lombok közt átszűrődő erős napfényt. Kinyitotta a táblát, s bosszankodva hajlott ki, szétfigyelni az erdőben, mert biztosra vette, hogy valami haszontalan gyerek ingerkedik vele.

S íme egy fa vastag törzse mögül egy ijedten nevető arc, egy kipirult, csodaszép női arc, a Csernáné arca csillog rá.

- Á - mondta a fiatalember leesett állal, halkán, alig adva hangot -, kezét csókolom...

Pillanatokig nem bírt magához térni, s mikor a fiatalasszony megjelent egész szépségében, fehér ruhában, fehér cipőben, kis fehér gömbölyű kalapban a fekete-piros arca körül, haragos vörös nyakkal blúzán, azt hitte álmodik, s hirtelen nem tudta mihez kezdjen.

- Kisztihand - mondta újra -, csókolom a kezét.

Aztán felocsúdott, és sietett kinyitni a hátsó ajtót, amelyet már ő csináltatott közvetlen az erdőre. Sűrű bokros volt itt a hegyoldal, mély út ment az erdő belsejében és elhanyagolt gyalogút a házhoz.

Az asszony odanyújtotta a kezét, s nevetve leugrott a ház tövébe.

Olyan fiatal volt, olyan ruganyos, fess, és Rassovszky mégis úgy meg volt ijedve tőle, alig bírta leplezni.

- Parancsoljon - mondta halkán.

Az asszony besuhant az ajtón, amely bezárult utána, kulccsal, kétszer ráfordítva... de ő csak harapdálta az ajkát, az arca égett, és a szeme könnyár alatt izzott.

Halkan föl kacagott.

- Nahát, ezt sohasem hittem volna - mondta furcsa, kényesen komolykodó torokhangján, elnyújtva a szavakat -, hogy ez ilyen egyszerű dolog.

- Mi, kezit csókolom - mondta Rassovszky, s leplezetlen volt az arcán a csodálkozás és megdöbbenés.

Az asszony ránézett, és lihegő kacagás fogta el.

- Hallja, maga jobban meg van ijedve, mint én!

- Én, kezit csókolom?

- No, természetesen.

- Ejnye, ne tessék ilyeneket fogni reám, mert isten bizony nem tudom, mit gondol rólam.

- Hát talán nincs?

- Nem bizony én, de nem ám, aki felmarkolta, amilyen egy legény vagyok én. Nem tetszik még engem ismerni, kezit csókolom, ha azt hiszi, hogy - az irgalmát.

Azon a kötődő, affektáló hangon beszélt, amelyre mindig átjátszani szokta a beszédet, ha a főnökné előtt leplezni akarta a vele szemben való respektust és a fölötte való fölényt, mely valahogy egészen összefért furcsa viszonyukban. Jól tudta az asszony egész múltját, hiszen ő is selmeci diák volt, s társadalmilag egyáltalán nem bírta értékelni az asztalos fogadott leányát, akármilyen elegáns volt is, és bármilyen ambícióval játszott a nagy dámát. Viszont a főnöke felesége volt, és Cserna Henriket úgy tisztelte, mint soha senkit a világon, s a felesége, részére nem volt nő... idegen kincs volt.

Az asszony levetette magát egy székbe, és körülnézett.

- Csinos itt magánál... ... micsoda szék az?

- Ez instállok? ezt én magam terveztem; ugye jó konstrukciója van?

- Az nem arra való, hogy üljenek benne, ugye?

- Ej, ej, nagyon csúfolódó kedvében tetszik lenni.

Leült a székébe, amely nagy karosszék volt, szokatlan, magyaros formájú, esztergályozott lábakkal, keskeny deszkaüléssel, széles támlával s olyan mély, hogy senki se bírta teleülni. Szemmel látható volt, hogy az ismert parasztszékből van továbbfejlesztve, csak kissé még ormóttan és kényelmetlen.

- Szép - mondta az asszony s nevetett, és lázas szemei céltalanul kalandoztak a szobában.

- Szép bizony, kezit csókolom, és ne is tessék böcsmölni a munkámat, mert eléggé böcsmöli a magát... Elrontotta az asztalos - tette hozzá közvetlenül, más hangon, még mindig egész komolyan véve a székét - egy fuser, kontár volt, hanem most tervezek egy egész szobát, az lesz az első, valóban magyar stílusú úriszoba, amelyik a népi gyökerekből jött, és mégis finom és nemes, úri bútor: szalon. Pesten fogom megcsináltatni... Min tetszik mosolyogni? Nem áll jól nekem a tányértörlés? A kezit csókolom, pedig értek én ehhez is! Aki Nagybányán volt gyakornok, annak van módja benne, hogy beletanuljon a háziasságba. Kezit csókolom, mikor megérkeztem, kitüntetéses diplomával, azt mondom a főnökömnek, hogy mi lesz a beosztásom. Rám néz. A beosztása? Menjen öcsém, kérdezze meg a feleségemet. Egész őszön szilvát magoltam és a diót árultam. Há, az aranybányáknál, ott arany az élet - s apró tányérkákat és poharakat rakott az asztalra.

Az asszony ráemelte nedves nagy szemeit, s csodálkozva, szinte megütődve nézett a fiatalemberre.

- Nem tud okosabbat beszélni...

Rassovszky beharapta a száját, s alacsony homlokára mély ráncokat vont fel.

- Igazán bocsánatot kérek, csókolom a kezeit - ezek az ostoba dolgok, ha belekeveredek, egészen elfelejtek mindent... Hát mivel tudnék szolgálni instállom, mit iszik, curaçao, vagy egy pohár málnaszörpöt?... Á, minden van itt, kezit csókolom, nem vagyunk ám olyan koldusdiákok, amilyenek kinézünk... De van ám, kezit... Nahát már megint elprátálták ezeket a poharakat, ha szükség van rá, soha nincs kéznél.

Az asszony nézte, nézte, de hiába, nem hallott és nem látott semmit. Minél tovább ült itt, annál jobban belezavarodott az érzések hínárjába, s mindentől függetlenül, ami előtte s körülötte történik, lassan olyan hőfokra nőtt a belső izgalma, hogy szinte elvesztette az öntudatát. Csak ült, és rángatózó idegességgel mosolygott, s a testét roppant kéjek futkosták végig, s az ajka, duzzadt, bíborvörös ajka remegett.

Végre a fiatalember is észrevette ezt, és megijedve hagyta abba az ezüst állványú poharának keresését... és odasietett az asszonyhoz.

- Ó kedves - kiáltott fel -, hát ne legyen ennyire izgatott... - suttogta - mitől fél? Esküszöm, hogy az unokabátyjánál van... Hogy egész szívvel unokabátyjának érzem magam.

Az asszony görcsös nevetésben, esztelen, fuldokló nevetésben tört ki. Valahogy komikusan hatott rá az unokabátyja... négy évvel volt fiatalabb nála ez a fiú, és ez nevetésre ingerelte, de jólesett neki a szegény fiú, ahogy agyonrémülve kapkodott...

- Ó drága, esküszöm, hogy úgy tisztelem, mint az oltáriszentséget, és oly illetlenül fog innen elmenni, ahogy belépett...

- Sőt! - kiáltotta az asszony, kísérteties nevetéssel.

- Semmi sőt! Drága asszony, ön énnekem - tabu!... - s a nyakára hajolt.

- Sőt! - hörögte az asszony, s merevgörcsöt kapott a mosoly az arcán.

- Ne, ne izgassa magát... Lássa, én soha nyugodtabb és, hitemre ilyen állóvérű nem voltam, mint most, egy tengerszem, kezit csókolom, én képtelen vagyok ma templomrablásra, és ha maga attól fél, hogy megcsókolom... - s ott lélegzett az illatos nyakán.

- Sőt! - tört ki az asszony torkából ez a szó, mert már nem bírt más szót kitalálni s kimondani, és készen volt és kilihegett, mint az izzó láva, s halálra és lezuhanásra és mindenre elszántan odatartotta az ajkát.

A fiatalember beharapta a száját, mély morális felháborodás vett erőt rajta, eszébe jutott, hogy csakugyan igaz lehet az a selmeci mendemonda, hogy rossz nő volt ennek az anyja... De ott lihegett előtte, vakon és végképp fölszítva ez a gyönyörű és kíváncsú asszony... Közelebb hajolt hát hozzá, fölülről lehajlott, hogy megcsókolja a homlokát, de az asszony a száját adta. Erős, bódító parfümjé áradt, és a fiatalember behunyta a szemét, s a ma délutáni kislány megható ártatlanságára, érintetlen szűz testére gondolt.

Abban a pillanatban, ahogy a hideg, vékony ajka az asszony buja, forró ajkát eleresztette, ez elkezdett iszonyúan reszketni, mintha erős villamosáram rázná.

Rassovszky ijedten kapta föl a fejét. Az asszony arca el volt torzulva, a szeme kimeredt üregéből, s zörgő, rezgő kocogással verődtek össze lebiggyedt ajkai közt a fogai.

A fiatalember borzasztóan megijedt, s nem tudta, mihez kezdjen. Átölelte, átnyalábolta az asszonyt, s a pamlagra vitte, mintha egy hullát vitt volna, amelynek minden tagja vitustáncot jár. Egészen odalett a fejvesztett rémülettől, és a prêmes bélésű nagy bundáját borította rá. Az asszony viaszszárga és hideg, és az a rémítő remegés... Az ajkai kékek lettek, a szeme elfeketedett... A fiatal mérnök a haját tépte, és paplant, párnát, takarókat hordott rá, hogy fölmelegedjék.

- A fene egye meg - mondta, és majd megőrült -, hogy minek fog valaki ahhoz, amihez nem ért... A tisztességes asszony maradjon tisztességes asszony... Most mit csinállok vele, ha itt...

Véresre harapta a szájaszélét, aztán valami orvosságra gondolt, mit adjon be neki. Étert... alkoholt... Elővett egy palack erős törkölypálinkát, egy kockacukorra csepegtetett, egészen befolyt a könyökéig, be akarta adni, de késsel sem lehet szétnyitni az asszony fogsorát.

- Úristen - és sírva fakadt a férfi -, ha ez nekem itt meghal, akkor én hiába lövöm magam agyon... Soha azoknak a szegény gyerekeknek, a férjnek, az én Csernámnak a lelkéről le nem mossa semmi a rossz asszony becsstelenségét.

Fogta a palackot, és beledöntötte a szájába. A szesz szétfolyt az asszony verejtékfényű arcán, nyakán, a blúza belsejébe, s néhány csöpp mégis bejutott a szájába, a gyomrába.

Mindjárt kezdett látszani a hatása. Meg-megvonaglott, aztán lecsillapodott, végre elaludt.

Rassovszky ott virrasztott fölötte, s nézte az asszony megvénült arcát szánalommal és nagy meghatottsággal.

- Jóisten, csak innen szerencsésen kijusson - mondotta magában, és leszedte a párnákat a szegény asszonyról, akinek láza volt a hideglelés után.

Az asszony lassan, egyenletesen lélegzett. Félóráig ültek itt, és Rassovszky elgondolta, hogy mégis becstelen gazember ő... Egy céltalan sehonnai, aki nem is fogja soha semmire vinni az életben... Melankolikusán gondolt végig az életén. Ma tizenhétezer egynehány korona az adóssága... S egy erélytelen, rongy fickó, aki nem bír egyebet tenni, csak úszni az árral... Hét évet töltött itt, üres álmoknak szentelve az életét s most végre, mikor kincs van a kezében, egyszerre letört, és mazna tűnődésben lopja napjait a Kereszten... Mint ahogy elpazarolta a boldogság illúzióját az imént is nemtelenül, s most áldozata lesz a sors ki nem használt ajándékának... Ah, az egész élet savanyú, üres és fölösleges valami... Két hete, hogy a Vezérrel beszélt, még egy lépést sem tett... De miért is tegyen?... Élni asszony nélkül... Semmi rendeltetése... végcélja... szükségessége...

Az óra lassan petyegett, az asszony, szegény, nyugodtabban lélegzett, mikor egyszerre nagy dörömbözés volt az udvari ajtón.

- Ki az? Ki az? Nahát mit ordít úgy, mint egy állat. Mit veri az ajtót. Üsse meg a guta.

- Kirem alasan a fenekur.

- Fenekur, fenekur, azért nem kell úgy ordítania!

- Kirem alasan - hebegte a szolga szaporán pislogva pillátlan szemeivel -, a nagyságos fenekur hivat mirnök urat.

Rassovszky lecsillapodott.

- És minek? - mondta mogorván.

- In nem tudok aztat, csak aztat tudok, hogy telefon hívja Budapest, fenekurat...

- Budapest! - kiáltotta Rassovszky mindenről elfeledkezve. A Vezérre gondolt, a találmányára, a hercegre, kétheti lustaságára, s már repülni szeretett volna.

- Menjen vissza fiam, s mondja meg a nagyságos főnök úrnak, hogy rögtön megyek, rögtön megyek - s bekiáltotta a szót a szoba felé - csak felöltözöm.

- Igenizs, igenizs, kirem alasan - s a nagy tót ember meghajtott nyakkal, előreeresztett kopasz homlokkal bólogatva ballagott el.

Az asszonyt ülve találta, álmos szemekkel, kimerülten nézett maga elé.

Lábujjhegyen közeledett hozzá.

- Mit csinált velem, no... - mondta az asszony s fintorgatta az orrát, - hisz ez borzasztó... egész pálinkás korsó vagyok.

- Szent egek - mondta a fiatalember ijedten.

Aztán az eltávozás nehéz dolgai jöttek. Rassovszky kiment az erdő elé, körülnézni, nem lepi meg őket valaki, s mikor bátorságosnak látta a dolgot, intett az asszonynak, aki kisurrant.

Nem is köszönt a fiatalembernek, elment fáradtan, döcögve, összetörten, le a mélyúton hazafelé... Bánatosan, összeroncsoltan.

5

Rassovszky az alsó soron, a kolónián ment végig, és izgatottságában mindenkinek köszönt - mikor beért a hivatalba, a nagy teremben most búcsúztak az urak. A tanító állt középen esetlenül s kedvesen, mint egy suta, s orrát vakargatva, igen mulatságosan pletykált valamit.

Rassovszky át akart rajtuk haladni, belső izgatottságától ragadva, de a tömeg egy pillanatra mégis megállította. Ujjhegygel kezét fogott mindenkivel, s a tanító folytatta a beszédét.

- Debrecenbe való jány - mondta -, annyit tudok róla, nagyon szép, kicsike, vékony, de nagyon helyes nő. Valami lehet a háta mögött, arra esküdni merek.

Rassovszkyban valami hűlni kezdett, mintha vére fázott volna, s lefelé ereszkedett lassan és egyenletesen, szinte érezte, mint a víz zuborgását a zsilipeken.

- Mi a leánykori neve?

- Tudja isten - mondta a tanító -, nem tudom.

Rassovszky ajka remegett, s lila lett, egy nevet rebegett magában némán, s rettegett, hogy valaki mégis kimondja.

- Nagysága! itt csak nagysága! - szólt a tanító - nagysád... egy provizorné a faluban nem lehet nagyságos asszony, mert az csak boltosné, nem igaz?

Rassovszky most már tudta.

Tudta, hogy látta őt, mikor a vonathoz ment... nem látta meg, mert a Vezér képével volt tele a fantáziája... ott állt a falusi bolt ablakában s kinézett, és sötét, valami violasötét blúz volt rajta, halvány arc, és nagy tág szemei rámeredtek... Nem nézett oda, nem látta meg az elrobogó kocsiról, de mint egy emlékkép, itt maradt a recehártyáján, talán egy lelki recehártyán... Úristen, ilyen tragikum... hogy itt kell lennie, itt kell egymás közelében... éppen ma, most... szörnyű e zordon torlódása az életesélyeknek...

A találmány sorsa, a főnökné, a komoly kislány... ott Kern rothadt igazgatói levegőjében... s most mi jön még? mi dől romba, és mi épül ki jövővé?...

Nem volt ideje tűnődni, de mint villámcsapás végigvágta, hasította, égette lelkét, a régi bűn e mindennél váratlanabb fölbukkanása... s elszántan és remegő sápadtan csapott az ajtó kilincsére, mintha a mesei mitológia zárára nyitna rá, a hetedik szobára, ahol a minden titkok titka vár...

Benyitott, s ott találta Csernát, ahogy nagy léptekkel járkált le s fel tágas irodáján. Komor volt, lehajtott fejű, sötét tekintetű.

- Mi a, mi az? - mondta, s elfúlt a lélegzete. Vékony fekete szemöldökét felhúzta a homlokára, s alacsony homlokán három mély barázdát gyúrt.

Cserna nem szólt, az asztalra mutatott, s megállt.

Rassovszky odanézett, és a revolvert látta meg.

Elsápadt.

- Ez? - mondta rekedten.

A főnök észrevette a browningot, s hirtelen meghökkent... hogy kitalálták a *dolgot*, de mindjárt fölülemelkedett, halkan sóhajtott, s elgömbültek a szája szélei, mint a dogé.

- Majd még sor kerül arra is - szólt vontatottan -, olvasd a táviratot.

Rassovszky fellélegzett, felujjongott, s mohón vetette rá magát az írásra, amely egy telefonhír fölvétele volt. Nagy betűkkel, idegesen, kapkodva volt fölírva a heti munkásbér ív hátára a sarajevói királytragédia első értesítése: „*A trónörököszt és feleségét Sarajevóban meggyilkolták.*”

A szája leesett, a szeme kimeredt, szólani nem bírt, csak fölvetette az arcát a főnökére.

- Lehetetlen - mondta aztán.

Elmeredt szemmel csak nézte, csak nézte a néhány mondatot.

Csend lett.

Nem találtak szót. Kevésnek érezte ínyök a megszokott szavak bármelyikét, hogy mélységes ijedelmüknek kifejezést adjanak vele. Csak néztek magukba merülve, és valahogy képtelennek találták ebben a pillanatban, mikor az egész világ kell hogy görcsösen vonagoljon a minden emberi nemet megrázó dördülés robbanásában, érthetetlennek érezték, hogy ők is embe-

rek, akik bajokkal, pénzecskékkel, asszonyokkal vannak robbanásig töltve, csak a gyújtózsínort kell megtüzesíteni... A Rettenetes Végzetnek érezték meg a csillagokig suhogó szelét.

- Háború... - mondta lassan Rassoovszky összegörnyedve.

- Háború... - mondta fakó komorsággal Cserna, és újra megindult fáradt, energiátlan, robotos sétáján a dohos padlókon.

A lépések súlyosan csikorgatták a deszkapadlót, s a két férfi meghajolva, egész lelkében földülve, az új világrend eljövételére gondolt, mikor kifordul a rendjéből az Idő. A sok milliókra, a szegény, ártatlan emberek tömegére, akik a Végzet örök nyugalmanak bürüjére építették életük kunyhóját, s éltek apró, emberi sorsukat, kis örömeiket, kis nyomorúságaikat... S íme...

Íme megmozdult a tengerek Leviathanja, fölforrt a legnagyobb vész, megriant az emberi Vér...

- Hat óra.

- Hat óra tíz.

Egyszerre nézték meg az órájukat. Ez a megszokott öntudatlan mozdulat kissé emberré tette őket.

Cserna zökkenve hullott a nagy, régi bőrdívány fekete sarkába, szédült és kóválygott a feje. Három teljes órája gyalogolt a szoba görcsös deszkáin, a gondolatai nehéz gomolygásában.

Rassoovszky a kezében felejtette az óráját, és merően odaszegezett szemmel olvasta.

International Watch Co. Schaffhausen.

Az óra peremén hat finom vékony kör volt, a háta simára csiszolt, s az aranylapon a zsebszővet szálai millió hasítást szabdaltak. Oly szolid, komoly, biztos lény volt ez az óra, a határtalan pontosságával, amely két pesti út közt egy percnyi differenciát nem ért el, a komoly, elegáns számlapjával, a finom, sercegő percmutatóval, egy hosszú kultúra lassan kifejlődött technikai nemességével... A markába, a tenyerébe fogta, belesimult súlyosan és simán, mint egy pompás Tisza-kavics, s hirtelen lendületet vett a karja, hogy fogja, eldobja, elröpítse ki a nyitott ablakon, neki a völgynek, hogy átszöje vele a nagy távolságot a távoli hegyekig, egyik hegycsúcstól a másikig... hogy bombául röpítse neki a világnak, hogy mindenütt felrobbanjon, amerre száll, és tömbökbe röpítse a nyugodt föld színét, a hegyeket, a városokat, és vérbe és cafatokba az emberi testeket...

Az óra üveglapját behomályosította szorongató ujjáival, elővette mellénye felső zsebéből a kis szarvasbőrdarabot, s az új, gyűrött, recés szélű sárga bőrdarabbal, amelyet egy szép, büszke, címeres állat oldaláról nyúltak le, gondosan megtörülgette az órát. Így metszik majd le az emberről a bőrt, fogják is, skalpozni fogják talán egymást az emberek, a legműveltebbek, a legkulturáltabb nemzetek fiai... mert mindenki ugyanúgy tele van őrijító bajokkal e nyomorult világban, mert a dögvész e sűrített levegőjében más nem hoz megkönnyebbülést, csak a még szörnyűbb nyomorúság, és mert vadul, veszettül áhítja már az ember a kultúra e fonák uralmában a kulturátlanság barbár kéjét; és az nagyszerű érzés lehet, késsel állani egy nemes emberi testnek, és kimetszeni belőle egy darabot... kívágni a nyelvet, amely oly ékesen tudott szólni, és srapnellt okádni a tömeg fölé, hogy negyvenen omoljanak bögve egymásra.

- Voltál katona, főnök úr?

- Tartalékos tiszt vagyok.

- Boldog ember... engem felülvizsgálaton kidobtak.

Felállott, és idegesen járkálni kezdett. Mikor szembe fordult vele, mindig megdöbbenve nézett a másikra, a nagy, izmos, komoly férfira, akinek hallgatása mintha rejtelmekkel, vészekkel volna tele. Nem merte megzavarni.

Irigyelte. Ah ez az ember, aki egész életében mindent megkapott. A jeles tanuló az ösztöndíjat, vezető állást, családot, boldogságot, életet a saját nyers öserejével kiharcoló férfi. S most markában tartja gyeplőjénél fogva a Halált... A nagy néptömegek ellenállhatatlan erejét, borzalmas lendületét érezte meg ezen a masztodon férfin keresztül.

Ő innen is ki van semmizve...

Az egész életből ki van valahogy vetve.

Az élet felületén vakon hányt hab, amely semmire sem kell, semmit sem ér, és a semmibe vész nyomtalanul.

- Mi lesz a találmányommal?

- A találmányoddal!... Bulgáriában, az állammal közösen óriási bányaterületeket vettek... Nyolcvan százalékos vastartalom... Mi lesz még azokkal is...

Rassovszky megdöbbsent. Csaknem beleájult. A melle elkezdett szorulni... Az egész életének rongy semmiségét érezte... Savanyú ízek a szájában.

A browning ott feküdt az asztalon.

Szép, fekete jószág, elegáns kis gyilkoló szerszám, a recés nyelvél, a kurta, tompa fényű csövél.

Hogy van az, hogy az ember úgy vágyik ölni és azért önmagát...

- Rettentő idők jönnek! - kiáltott fel.

Cserna megmozdult.

- Rettentő idők - morogta s fölállott. El volt fáradva a hosszú járkálástól, nyomott volt a feje, mint a gyereké sok sírás után, a nehéz érzésektől. - Hogy ilyen fordulatot vegyen az élet... az életünk... ilyen vége a regényünknek. - És kinyitotta erős, széles száját, hatalmas fogsorait széttárta, és ásított, mint az oroszlán.

- Gyerünk tovább.

Kint boldogan világított a lefelé hajló szépséges nap a drága, mély kereszti völgyre.

N.B.

Ez a regény a Világháború által torzónak szakadt.

Írtam, mert az Élet diktálta; nagynak indult, bőségesnek, fulladtnak, sokrétűnek, mint volt Akkor a Sorsunk.

S jött a Háború: és felrobbantotta a regényt, mint minden életet.

Azóta kilenc év múlt el: sem változtatni, sem folytatni, sem kiadni nem tudtam; ma itt a könyv, mint történelmi dokumentum.

M. Zs.